

**

*0: EK

*1: 2007-2008

*2: 32

*3: WordXP

*4: 32ste vergadering

*5: Dinsdag 3 juni 2008

*6: 10.15 uur

**

Voorzitter: Timmerman-Buck

Tegenwoordig zijn 71 leden, te weten:

Asscher, Van de Beeten, Bemelmans-Videc, Van den Berg, Biermans, Van Bijsterveld, De Boer, Böhler, Broekers-Knol, Doek, Dölle, Van Driel, Dupuis, Duthler, Eigeman, Elzinga, Engels, Essers, Franken, Goyert, De Graaf, Haubrich-Gooskens, Hendrikx, Hermans, Hillen, Ten Hoeve, Hofstra, Holdijk, Ten Horn, Huijbregts-Schiedon, Janse de Jonge, Van Kappen, Klein Breteler, Kneppers-Heijner, Kox, Kuiper, Lagerwerf-Vergunst, Laurier, Leijnse, Leunissen, Van der Linden, Linthorst, Meindertsma, Meulenbelt, Meurs, Noten, Peters, Putters, Quik-Schuijt, Reuten, Rosenthal, Russell, Schaap, Schuurman, Slager, Slagter-Roukema, Smaling, Strik, Swenker, Sylvester, Tan, Terpstra, Timmerman-Buck, Vedder-Wubben, Vliegthart, De Vries, De Vries-Leggedoor, Werner, Westerveld, Willems en Yildirim,

en de heer Verhagen, minister van Buitenlandse Zaken, de heer Van Middelkoop, minister van Defensie, en de heer Koenders, minister voor Ontwikkelingssamenwerking.

**

*N

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Koffeman en Yildirim, wegens verblijf buitenslands;

Thissen, wegens persoonlijke omstandigheden;

Schouw, wegens bezigheden elders.

**

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst, die in de zaal ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

**

(Deze lijst is, met de lijst van besluiten, opgenomen aan het einde van deze editie.)

*B

!Buitenlandse Zaken/Defensie (begroting)!

Aan de orde is het **beleidsdebat** over **de drie D-benadering (diplomacy, defence, development) in het kader van de behandeling van het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2008 (31200-V) en het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2008 (31200-X)**.

De **voorzitter**: Ik heet de ministers Van Middelkoop en Koenders van harte welkom.

De minister van Buitenlandse Zaken zal, zo is mij verzekerd, binnen een halve minuut hier arriveren. Dat is dus te laat.

**

*N

De heer **Van Kappen** (VVD): Voorzitter. In de term internationale gemeenschap ligt besloten dat de internationale gemeenschap iets "gemeen" heeft, dat er iets is dat ons bindt. Behalve het basale feit dat wij ons mens-zijn met elkaar delen, is dat zonder enige twijfel het internationale recht. Als het internationale recht niet zou worden gehandhaafd, dan zou dat resulteren in een chaotische wereld waarin het recht van de sterkste zou zegevieren en alles gebaseerd zou zijn op het beginsel "ieder voor zich". De grote landen zullen een dergelijke situatie misschien overleven, maar voor de groep kleine en middelgrote landen, waartoe ook Nederland behoort, zou dit wel eens niet het geval kunnen zijn. Behalve de morele dimensie die besloten ligt in het leveren van een bijdrage aan het handhaven van de internationale rechtsorde, is er het feit dat hiermee dus ook duidelijk een Nederlands belang wordt gediend.

De VVD-fractie hecht om deze redenen dus grote waarde aan het feit dat Nederland een substantiële bijdrage levert en blijft leveren aan de inspanningen van de internationale gemeenschap om de internationale rechtsorde te handhaven. In het verlengde hiervan hecht de VVD-fractie er tevens grote waarde aan dat Nederland een substantiële bijdrage levert aan de inspanningen van de internationale gemeenschap om vrede en veiligheid in de wereld te bevorderen. Niet alleen omdat dit vanuit moreel oogpunt juist is, maar wederom ook uit welbegrepen eigen belang. Immers, Nederland heeft als internationaal georiënteerde handelsnatie een direct belang bij vreedzame, stabiele internationale betrekkingen. Al was het maar omdat onze welvaart daar voor een belangrijk deel van afhankelijk is. De noodzaak daartoe is bovendien meer dan ooit aanwezig. De internationale veiligheidssituatie is immers allesbehalve stabiel.

De snelle ontwikkeling van de techniek maakt onderlinge afstanden minder relevant en de liberalisering van de wereldmarkt maakt de economieën van een toenemend aantal landen

beter toegankelijk. Niet elk land is echter in staat om deel te nemen aan de wereldeconomie. Zwakke bestuurlijke structuren, een explosieve groei van de bevolking, vervuiling van het milieu, gecombineerd met etnische en godsdienstige tegenstellingen, leiden tot burgeroorlogen, tot een enorme toename van armoede en menselijk leed en tot een toenemend aantal fragiele en zelfs falende staten.

Deze fragiele en falende staten, waar amper sprake is van effectief overheidsgezag, vormen een specifiek probleem. Ze vormen niet alleen het toneel voor bloedige burgeroorlogen die gepaard gaan met grootschalige schendingen van de mensenrechten, maar ze zijn vaak ook een broeinest van grootschalige grensoverschrijdende criminele en terroristische organisaties.

In een aantal gevallen nemen deze conflicten dusdanig ernstige vormen aan dat de internationale vrede en veiligheid worden bedreigd en de internationale gemeenschap besluit om in te grijpen. Dit is echter gemakkelijker gezegd dan gedaan. Het begrip internationale gemeenschap is in dit verband helaas verworpen tot een amorf en veelvuldig misbruikt begrip. In de praktijk wordt deze beslissing genomen door de VN-Veiligheidsraad, waarin de zogenaamde "permanente vijf", of P5, de facto de dienst uitmaken. De Koude Oorlog mag dan voorbij zijn, de P5 zijn zeker geen gelijkgestemde landen. Bovendien valt het moeilijk vol te houden dat de Veiligheidsraad in zijn huidige vorm een evenwichtige afspiegeling is van de wereld van vandaag. De beslissing om in te grijpen is dan ook het resultaat van een complex politiek onderhandelingsproces tussen de P5 onderling en van de individuele leden van de P5 met de niet-permanente leden van de Veiligheidsraad. Te vaak leidt dit proces tot een moeizaam en onduidelijk mandaat, en bij gevolg tot halfslachtige en falende interventies. De discussie over de gedachte om de Veiligheidsraad aan te passen aan de wereld van vandaag en tevens de effectiviteit van de besluitvorming te vergroten, sleept zich al jaren voort zonder dat er enige voortgang is geboekt. De VVD-fractie is benieuwd wat de lijn is van de Nederlandse regering in dit zich voortslepende internationale politieke steekspel.

Behalve deze conceptuele beperking van het VN-systeem -- de samenstelling van de Veiligheidsraad -- en de daarmee gepaard gaande risico's voor de uitvoering van operaties die gebaseerd zijn op zwakke mandaten, is er nog het probleem dat het ingrijpen in dit soort conflicten op zichzelf al riskant en ingewikkeld is. Immers, de oorzaken van dit soort conflicten zijn zeer complex en wortelen in etnische, religieuze, culturele en economische problemen. Wil men een blijvende vrede creëren, dan moeten de oorzaken van de conflicten worden aangepakt. Behalve het weer op gang brengen van het politieke proces tussen de strijdende partijen, omvat het wederopbouwproces taken zoals het weer opstarten van de economie, het creëren van een functionerend rechtssysteem, het opbouwen van een onderwijsstelsel en nog heel veel andere taken in het civiele domein die

nodig zijn om "behoorlijk bestuur" te vestigen en te garanderen.

Met nadruk stel ik dat militairen niet zijn toegerust om al deze civiele taken uit te voeren; zij hebben noch de kennis, noch de financiële middelen om deze langetermijn-wederopbouwtaken in het civiele domein te kunnen uitvoeren. Militairen kunnen wel een schoolje bouwen, maar geen onderwijssysteem opzetten. Het inzetten van alleen militairen leidt derhalve hoogstens tot een zeer kostbaar staakt-het-vuren, maar lost de echte problemen niet op. Om een dergelijke complexe operatie tot een goed einde te brengen, is het noodzakelijk om een breed politiek, diplomatiek, economisch én militair instrumentarium in te zetten. Deze holistische aanpak wordt vaak aangeduid als de *whole of government*-benadering of de *comprehensive approach*. De Nederlandse variant van deze aanpak wordt aangeduid als de drie D-benadering. De drie D's staan in dit geval voor *diplomacy*, *defence* en *development*. De drie D-benadering is een erkenning van de complexiteit van fragiele staten en van de noodzaak van een interdisciplinaire aanpak van de wederopbouw. Deze benadering is tevens een erkenning van het feit dat de grenzen tussen militaire en civiele activiteiten en organisaties zijn vervaagd. Drie D lijkt dus een logische benadering die niet alleen in Nederland, maar ook in landen als Zweden, het Verenigd Koninkrijk, Duitsland, Frankrijk, Canada, Australië en de VS officieel beleid is.

De VVD-fractie constateert dat er in ieder geval geen gebrek is aan ambitie bij dit kabinet om invulling te geven aan het drie D-beleid. Het kabinet staat op basis van de eerste pijler van het regeerakkoord een actieve rol in Europa en de rest van de wereld voor. Het moet gezegd, er is enige moed voor nodig om in het Nederland van vandaag een regeerakkoord zo te laten aanvangen. Het staat immers haaks op de reflex van een toenemend aantal Nederlanders om zich terug te trekken onder de veilige kaasstolp en zich af te keren van de complexe en onveilige wereld daarbuiten.

Maar wat logisch en officieel beleid is, blijkt in de politieke praktijk geen vanzelfsprekendheid. In de praktijk worstelt men met *diplomacy*, *defence* en *development* met problemen die minstens zo taai zijn als de problemen die men met de drie D-benadering te lijf wil gaan. Een van de taaieste problemen is het gebrek aan regievoering over het brede spectrum aan taken in het civiele domein.

Voorzitter. Dat klinkt wat academisch en abstract, maar ik kan u verzekeren dat het gebrek aan regie in de praktijk echt een probleem is dat op alle niveaus speelt, zowel nationaal, internationaal als in het veld. Ik wil dan ook een poging wagen om het regieprobleem meer in detail te schetsen. Het begrijpen van het hoe en waarom is immers de eerste stap in de richting van het vinden van oplossingen.

Allereerst benadruk ik dat de belangrijkste taak van de militaire component is om een omgeving te scheppen die veilig genoeg is om de veelheid aan wederopbouwtaken te kunnen uitvoeren. De wederopbouwtaken spelen zich af in het civiele domein en worden niet uitgevoerd door

militairen, maar door een bonte stoet van niet-gouvernementele organisaties, gouvernementele organisaties en internationale organisaties. De militaire component houdt zich weliswaar bezig met civil military cooperation, ook wel aangeduid als CIMIC, maar dat is slechts een tactische activiteit die gericht is op het verkrijgen van force acceptance en derhalve op het verbeteren van force protection. CIMIC moet niet worden verward met het echte langetermijn-wederopbouwwerk; dat is het domein van civiele organisaties.

Het regieprobleem wordt veroorzaakt door het feit dat de politiek weliswaar directe controle heeft over de militaire component -- militairen zijn immers verantwoording verschuldigd aan de politiek en de militaire inspanning wordt betaald met belastinggeld -- maar dat de politiek geen directe controle heeft over de veelheid aan wederopbouwtaken in het civiele domein. Immers, ngo's zijn geen verantwoording verschuldigd aan de politiek en worden gefinancierd door middel van vrijwillige contributies. Zelfs de UN-Agencies, zoals UNDP, UNHCR en WFP, zijn geen verantwoording verschuldigd aan de VN-Veiligheidsraad, maar uitsluitend aan hun donoren. Met andere woorden, niemand heeft de eindverantwoording voor het totale wederopbouwproces in het civiele domein; niemand heeft het totale overzicht en niemand heeft, de facto, de regie in handen.

Deze situatie zet een duivels destructief cyclisch proces in werking dat lastig is te doorbreken en dat kan leiden tot het falen van de interventie. Het probleem is dat, indien het leven van de bevolking niet verbetert, de frustratie van delen van de bevolking zich uit in agressie tegen de militaire component. De militairen zijn immers beschikbaar, herkenbaar en vertegenwoordigen het gezag. Dat de militairen niet verantwoordelijk zijn voor het weer opstarten van de economie of het bouwen van een functionerend rechtssysteem, is een nuance die door de burgerbevolking niet wordt begrepen. De grootste fout die onder deze omstandigheden door militairen kan worden gemaakt, is dat de ontstane situatie volledig wordt benaderd vanuit het oogpunt van zelfbescherming en dat men de totale bevolking gaat behandelen als de vijand. Een ding is namelijk zeker in deze onzekere wereld en dat is, dat als je mensen behandelt als de vijand, zij zich ook gaan gedragen als de vijand. Als dat gebeurt, verlies je de missie. Immers, het geweld neemt dan verder toe, het wederopbouwproces komt volledig tot stilstand, de militaire verliezen nemen vervolgens weer verder toe, de politieke wil van de troepenleverende landen om de operatie door te zetten verdampt, de cirkel is gesloten en de operatie is mislukt.

Om deze heilloze, zichzelf versterkende destructieve cirkel te doorbreken, is het is dus noodzakelijk dat de militaire component ondanks alles het contact met de bevolking blijft onderhouden en dat kan niet door het spleetje in het luik van een pantservoertuig of vanachter een betonnen muur. In feite moeten militairen onder die omstandigheden een verhoogd operationeel risico aanvaarden om toch het contact met de bevolking te onderhouden door niet uitsluitend onder vol

pantser te opereren, maar bijvoorbeeld ook te voet. De kans op verliezen neemt dan echter toe. Ik kan u verzekeren dat dit vaak een duivels dilemma is voor de verantwoordelijke commandanten, die immers ook verantwoordelijk zijn voor de levens van de aan hen toevertrouwde militairen. Het is overigens maar de vraag of het accepteren van een verhoogd militair risico het tij kan keren als de civiele partners op hun beurt niet bereid zijn om ook meer risico te accepteren en een extra inspanning te plegen om de wederopbouw van de grond te krijgen. De vraag is wederom: wie kan deze veelheid aan organisaties zover krijgen dat deze extra inspanning wordt geleverd en dat iedereen bovendien dezelfde kant optrekt om de vastgelopen wederopbouw uit de modder te trekken. Niemand heeft immers echt de regie in handen. Wij hebben het wel over de comprehensive approach, maar veel van de civiele partners zijn zich niet eens bewust dat er zoiets bestaat als een comprehensive approach en dat zij geacht worden daarvan deel uit te maken. En als zij er al van op de hoogte zijn, willen zij er vaak om uiteenlopende redenen geen deel van uitmaken.

Een tweede risicofactor is dat de politieke leiding van de troepenleverende landen, onder druk van de publieke opinie, onvoldoende bereid is om het verhoogde militair risico politiek af te dekken en derhalve de militaire commandanten opdraagt het risicoprofiel juist te verlagen om verdere verliezen te voorkomen.

Het is dus van cruciaal belang om vooral niet in deze zichzelf versterkende destructieve cyclus te belanden. Het echte langetermijn-wederopbouwproces dat door civiele partijen wordt uitgevoerd, moet gewoon beter worden georganiseerd en geregisseerd, zodat er meer samenhang wordt gebracht in de totale wederopbouwinspanning. In feite wordt niet alleen de zogenaamde exitstrategie van de militaire component hierdoor bepaald, maar ook het uiteindelijke succes van de missie. Wederopbouw is nu eenmaal niet mogelijk zonder veiligheid en veiligheid is niet mogelijk zonder wederopbouw.

Voorzitter. Ik kan u verzekeren dat er heel wat afgedokterd is om het regieprobleem op te lossen, maar tot nu toe schiet het niet echt op. De VN worstelen al sinds de jaren negentig van de vorige eeuw met dit regieprobleem en de NAVO wordt er nu in Afghanistan op indringende wijze mee geconfronteerd. De NAVO is overigens niet echt goed toegerust om dit probleem op te lossen. De NAVO is weliswaar in staat om de aanzienlijke militaire macht van de lidstaten te bundelen, maar de NAVO is niet in staat om de noodzakelijke civiele elementen van alliance power te genereren; dat is vooralsnog politiek geblokkeerd. Tijdens het Defensiedebat hebben wij hierover al gesproken en ik zal niet in een herhaling van zetten vervallen. Ik kan het echter niet laten om erop te wijzen dat deze politieke blokkade die de NAVO dwingt om zich uitsluitend te beperken tot militair optreden, een ontkenning is van het feit dat de scheidslijn tussen civiel en militair optreden is vervaagd, terwijl dit gegeven nu juist de essentie van de comprehensive approach is. De VN en de EU zijn

weliswaar beter toegerust om de civiele taken uit te voeren en te coördineren, maar zowel de VN als de EU mist de militaire capaciteit om in de hogere delen van het geweldsspectrum te kunnen optreden.

Het is een complex probleem, maar de richting van de oplossing is in ieder geval overduidelijk. Er zal in ieder geval een strategisch partnerschap tussen de NAVO, de EU en de VN tot stand moeten komen als wij de effectiviteit van stabilisatieoperaties in fragiele en falende staten willen verbeteren. De VVD-fractie is van mening dat Nederland zich daarvoor internationaal moet inzetten en minister Verhagen heeft tijdens het Defensiedebat in deze Kamer ook toegezegd dat hij dit zal doen. Wij zijn echter benieuwd of de minister van Buitenlandse Zaken ook echt een plan heeft voor het slechten van de politieke barrières die een strategisch partnerschap tussen de NAVO, de EU en de VN in de weg staan. Overigens hebben de VN en de EU maar een beperkte invloed op de ngo-gemeenschap. Ik kom daarop nog terug.

Dichter bij huis vraagt de VVD-fractie zich af hoe nu eigenlijk de regie tussen de drie D's in Nederland zelf is geregeld. Heeft Buitenlandse Zaken de regie? Hoe wordt daar dan invulling aan gegeven? Erg zichtbaar is de regie van Buitenlandse Zaken in ieder geval niet. Dat hoeft geen probleem te zijn, als die regie maar wordt gevoerd. Graag vernemen wij de visie van de drie D-ministers op dit punt.

Een ander aspect is dat de VVD-fractie vindt dat de drie D-benadering eigenlijk een te smalle basis is om tot een echte comprehensive approach te komen. Alleen al het feit dat de groei van de wereldbevolking en de doorzettende klimaatverandering zullen leiden tot conflicten waarbij voedsel en watertekorten een dominante rol zullen spelen, maakt het noodzakelijk om specialisten op dit gebied bij de planning en uitvoering van operaties te betrekken. Er bestaat voorts behoefte aan specialisten op bestuurlijk, economisch en juridisch gebied, en die specialisten zitten voor een belangrijk deel bij andere ministeries dan de drie D-ministeries. De VVD-fractie is dan ook benieuwd hoe de samenwerking met de andere ministeries op dit moment is georganiseerd en wie van de drie D's daarbij de regie voert. De zoveelste ad-hocwerkgroep lijkt ons in ieder geval niet het juiste instrument daartoe. Wordt het geen tijd om na te denken over een "staande" interdepartementale structuur om stabilisatiemissies beter te kunnen aansturen? Graag horen wij de mening van de drie D-ministers over dit voorstel.

In het verlengde hiervan vraagt de VVD-fractie zich af, of het niet mogelijk is om een staande en goed geoefende uitzendbare civiele capaciteit te realiseren, waarin specialisten op diverse gebieden worden samengebracht. Alle ministeries zouden kunnen bijdragen aan het vullen van een dergelijke expeditie civiele component. Deze civiele component zou al in een vroeg stadium moeten worden betrokken bij het planningsproces en zou al kort na de ontplooiing van de militaire component kunnen worden ingezet.

Dit zou zeker in de eerste fase van een stabilisatieoperatie een sprong voorwaarts kunnen betekenen. Het maakt ons immers minder afhankelijk van de ngo's en de internationale organisaties in deze kritische fase. Let wel, wij realiseren ons maar al te goed dat de ngo's en de internationale organisaties een onmisbare rol moeten blijven spelen in het langetermijn-wederopbouwproces. De civiele component zou echter ook een belangrijke rol kunnen spelen in het managen van de relaties met deze organisaties. Graag de visie van de drie D-ministers over dit idee.

Overigens is het opbouwen van een uitzendbare civiele capaciteit een onderwerp dat zich bij uitstek leent voor samenwerking met andere gelijkgestemde landen in Europa. Het biedt een realistische mogelijkheid om tot taakspecialisatie te komen in Europees verband. Graag vernemen wij de mening van de drie D-ministers op dit punt.

Verder zijn wij benieuwd of de minister voor Ontwikkelingssamenwerking plannen heeft om meer samenhang te brengen in de inspanningen van de ngo's, in ieder geval in die operatiegebieden waar Nederland politiek en militair zijn nek uitsteekt. Is het een idee om voor bepaalde taken die met OS-geld worden gefinancierd een tender uit te schrijven waarop ngo's kunnen inschrijven? In de voorwaarden van de tender kunnen de gewenste output en het tijdspad voor het leveren van deze output nadrukkelijk worden vastgelegd. Of gebeurt dit al? Graag horen wij de visie van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking op dit onderwerp.

Overigens is de ngo-gemeenschap een erg gemêleerd en weinig transparant gezelschap; er zit veel kaf onder het koren. Met sommige ngo's moeten wij niet eens willen samenwerken. Heeft Ontwikkelingssamenwerking het kaf van het koren gescheiden en heeft Ontwikkelingssamenwerking een overzicht van die ngo's die als strategische partner kunnen worden aangemerkt in het kader van de drie D-benadering? Graag vernemen wij ook op dit punt de visie van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking.

Een ander aspect dat aandacht verdient, is de nadere praktische invulling van de d van diplomacy. De rauwe werkelijkheid van veel (post-)conflictgebieden is dat basale voorwaarden voor ontwikkeling bevochten moeten worden, of in elk geval een aanzienlijke, kostbare, militaire presentie vergen. Dezelfde militairen die de weg plaveien voor ontwikkeling, zijn evenzeer noodzakelijk voor het welslagen van diplomatie. Mijn oude baas, voormalig secretaris-generaal van de VN Kofi Annan, zei altijd: "You can do a lot with diplomacy, but a lot more with diplomacy backed by force." En gelijk had hij: zonder krijgsmacht kan men met de fluwelen handschoenen van de diplomatie onder deze omstandigheden vaak geen vuist maken. Het is echter evenzeer waar dat de inzet van militaire middelen zonder dat er een politiek proces op gang wordt gebracht, tot mislukken is gedoemd. Misschien wordt het tijd om weer eens goed na te denken over nut en noodzaak van coercive diplomacy.

Het is overigens van groot belang dat professionele diplomaten de koppeling tussen vredes- en ontwapeningsprocessen kunnen versterken en verbinden met politieke processen op nationaal en internationaal niveau. In dit kader is het toevoegen van een politiek adviseur, de zogenaamde polad, aan de militaire staf te velde zo langzamerhand gemeengoed geworden, gelukkig. Dat veronderstelt echter dat de ministers Verhagen en Koenders een substantieel aantal frontline-diplomaten vrijmaken voor hoogwaardig diplomatiek handwerk onder operationele omstandigheden. Diplomatie bedrijven in een fragiele of falende staat, ingebed in een militaire context, vereist een goede training en voorbereiding; het is echt iets anders dan diplomatenwerk vanuit een ambassade. Zo moet er politieke bereidheid zijn om in fragiele staten te onderhandelen met krijgsheren en schurken die de orde van de dag bepalen. De spreekwoordelijke diplomatieke behoedzaamheid op dit gebied kan verstandig zijn, maar kan ook leiden tot angstvalligheid en risicomijdend gedrag. Ook een rigide houding tegenover de kritische dialoog met krijgsheren en rebellen biedt weinig ruimte voor diplomatieke initiatieven die deel moeten uitmaken van een drie D-benadering. De polad moet dus niet alleen goed zijn voorbereid op deze taken, maar ook voldoende mandaat hebben. Voorts moet de polad toegang hebben tot het bestaande diplomatieke netwerk en kunnen terugvallen op de kennis die aanwezig is op Buitenlandse Zaken en Ontwikkelingssamenwerking. Dat vereist dat er een zogenaamde reach back-capaciteit, om het maar in goed Nederlands te zeggen, beschikbaar is bij BuZa en OS. Wij vragen ons af, of en, zo ja, hoe dit is georganiseerd. Graag krijgen wij een toelichting van de minister van Buitenlandse Zaken en de minister voor Ontwikkelingssamenwerking op dit punt.

Voorzitter. Ik heb het tot nu toe voornamelijk gehad over een holistische benadering van externe veiligheid. De VVD-fractie is er echter van overtuigd dat een geïntegreerd veiligheidsbeleid zowel externe als interne veiligheid moet afdekken. Onze fractie was onder de indruk van de nieuwe nationale veiligheidsstrategie die door de vorige coalitie werd uitgewerkt en in april van vorig jaar door de huidige coalitie werd goedgekeurd. Internationaal loopt Nederland met deze strategie echt voor op andere landen. Onze fractie heeft echter het gevoel dat deze overheidsbrede aanpak meer succes heeft in het domein van de interne dan van de externe veiligheid. Kunnen de drie D-ministers aangeven in hoeverre zij betrokken zijn bij het proces van de nationale veiligheidsstrategie dat door BZK wordt gecoördineerd? Ook verneemt de VVD-fractie graag in hoeverre ook externe bedreigingen in de nationale risicobeoordeling worden verwerkt.

Voorzitter. Een laatste punt. Defensie en Ontwikkelingssamenwerking vullen elkaar voor een deel aan. Helaas communiceren de vaten nu echter ongelijk. Oorlogen en conflicten ontwrichten hele regio's. Het is precies daar waar de meest basale voorwaarden voor duurzame ontwikkeling

ontbreken: veiligheid en stabiliteit. Voor de eerste humanitaire (opbouw)werkzaamheden onder deze moeilijke omstandigheden is de inzet van militairen onontkoombaar. Om een van de eerste secretarissen-generaal van de VN, Dag Hammarskjöld, te citeren: "it's not a job for soldiers, but only soldiers can do it". De militaire component van de drie D-benadering wordt nu helaas het meest verwaarloosd, om nog maar te zwijgen over het verlies aan operationeel vermogen van Defensie over de afgelopen én de komende jaren.

Tijdens het recentelijk gehouden Defensiedebat in deze Kamer heeft de VVD-fractie ervoor gepleit om de neergaande lijn van de defensiebegroting om te buigen naar een stijgende lijn. Zonder alle argumenten in extenso te herhalen, willen wij ook in het kader van dit debat over de drie D-benadering deze mening van de VVD-fractie nogmaals onder de aandacht brengen van de bewindslieden.

*N

De heer **Russell** (CDA): Voorzitter. Vandaag voeren wij een debat over het drie D-beleid, een beleid dat dagelijks onder vaak moeilijke omstandigheden in praktijk wordt gebracht. Ik wil mijn betoog beginnen daar waar Nederland dat nu het meest actief doet: in een van de moeilijkste regio's van een van de armste landen ter wereld, waar veiligheid en ontwikkeling geen vanzelfsprekendheid zijn, namelijk Uruzgan.

Begin dit jaar is hier dankzij Nederlandse inzet de eerste steen gelegd voor een groot politiecentrum. Dit centrum zal een gevangenis, een narcoticacentrum en een opleidingscentrum voor agenten omvatten, alsmede goed beveiligde huizen voor rechters. Het project wordt gefinancierd vanuit het Stabiliteitsfonds van Buitenlandse Zaken en Ontwikkelingssamenwerking; de kennis en contacten voor de totstandkoming ervan zijn afkomstig van Defensie; de bouw ervan wordt door Australische genie-eenheden ter hand genomen. Voorwaar een knap staaltje van drie D-beleid! Het is een staaltje dat in een notendop aangeeft hoe op lokaal niveau politie, bestuur en rechterlijke macht versterkt kunnen worden door nationale en internationale samenwerking. Kan de regering aangeven hoe dit project er thans voorstaat?

In de afgelopen jaren is er op het gebied van drie D het nodige tot stand gebracht. Wij realiseren ons in toenemende mate dat wederopbouw en duurzame ontwikkeling van conflictgebieden niet mogelijk zijn zonder veiligheid en stabiliteit. Andersom kunnen politieke stabiliteit en veiligheid niet gerealiseerd worden zonder merkbare vooruitgang in de leefomstandigheden van de plaatselijke bevolking. Deze onderlinge verwevenheid ligt ten grondslag aan het drie D-beleid, ook wel de comprehensive approach genoemd. Bij de drie D-benadering worden de beschikbare middelen -- dat zijn politieke, diplomatieke, militaire en economische middelen -- in samenhang ingezet. Dit vereist een

geïntegreerde aanpak, waarbij departementen, internationale organisaties, non-gouvernementele organisaties, het bedrijfsleven en militairen een rol spelen.

De steigers hiervoor zijn door eerdere kabinetten-Balkenende neergezet. De Wederopbouwnotitie uit 2005 heeft nu een vervolg gekregen. Minister Koenders kondigde in zijn beleidsbrief van oktober 2007 aan, zich nadrukkelijker te zullen richten op fragiele staten bij de aanpak van het veelomvattende ontwikkelingsvraagstuk. Met de vrijgemaakte additionele middelen geeft het ontwikkelingssamenwerkingsbeleid daadwerkelijk invulling aan de prioriteit aan fragiele staten. De CDA-fractie verwelkomt dit. Fragiele staten kunnen niet alleen een probleem vormen voor de lokale bevolking, maar ook een broeinest zijn van grensoverschrijdende criminaliteit, drugshandel, vluchtelingenstromen en terrorisme.

In toenemende mate wordt de rol hierbij voor de krijgsmacht onderkend, in het kader van zowel conflictpreventie en conflictbeheersing als van wederopbouw na een conflict. In tal van gebieden wordt hieraan op verschillende manieren invulling gegeven, door middel van militaire waarnemers in Zuid-Soedan, de inzet van een fregat bij Somalië om voedseltransporten te beschermen tegen piraten en de inzet van militaire deskundigen die de veiligheidssector helpen hervormen. Ook Defensie investeert nadrukkelijk in het drie D-beleid. Zo worden met de beleidsnota "Wereldwijd Dienstbaar" de CIMIC- en SSR-capaciteiten versterkt.

Uruzgan vormt op dit moment en voor de komende jaren het zwaartepunt van de Nederlandse drie D-inzet. Wij zijn met ruim 1600 militairen actief in heel Afghanistan, maar vooral in Uruzgan. Bovendien zijn wij er een van de grootste donoren. Er wordt hier veel ervaring opgedaan in de samenwerking tussen Defensie en Ontwikkelingssamenwerking; waarschijnlijk is deze nog nooit zo intensief geweest. Het resultaat mag er tot nu toe best zijn. Er zijn honderden projecten van de grond gekomen, van gezondheidszorg tot landbouw en economie. Jammer genoeg blijft de wederopbouw in de beeldvorming tot nu toe onderbelicht. Welke strategie heeft de regering hierbij gehanteerd?

Een en ander neemt niet weg dat er nog steeds cultuurverschillen tussen Defensie en Ontwikkelingssamenwerking bestaan. Zo willen militairen direct op een probleem afgaan om het ter plekke op te lossen. Maar duurzame ontwikkeling is een kwestie van generaties, zeker in Afghanistan. Niet alles verloopt vlekkeloos; verbeteringen zijn mogelijk.

Een voorbeeld hiervan vormt de situatie na de slag om Chora in 2007. Nadat de taliban teruggeslagen waren en de rust in het gebied wedergekeerd was, ontstond al gauw de behoefte om het succes van de gewonnen slag te verzilveren door snel met opbouwprojecten te beginnen. Hierbij stuitte men echter op problemen. De besteding van benodigde gelden voor projecten kan namelijk niet vanaf Kamp Holland plaatsvinden, maar moet via

de Nederlandse ambassade en de Afghaanse regering in Kabul verlopen. Dat is omslachtig en bureaucratisch. Zo vindt de bouw van scholen plaats via de uitrol van nationale programma's. Het probleem is echter dat de uitvoeringscapaciteit van de Afghaanse overheid gering is en de strijkstok vaak lang is, zowel op landelijk als provinciaal niveau. Dat kan erop neerkomen dat er in Chora pas in 2010 scholen staan, zo verzuchtte luitenant-kolonel Rietdijk, commandant van het PRT, afgelopen januari in een interview. Klopt dat? Hoewel er veel gebeurt op het gebied van onderwijs -- er gaan in Uruzgan inmiddels meer dan 20.000 kinderen naar school; in 2001 waren er minder dan 1000 scholen en thans meer dan 9000 -- is het toch de vraag in hoeverre Nederland over voldoende flexibele instrumenten beschikt om opbouwprojecten snel genoeg tot stand te brengen.

Het is voor Defensie onmogelijk om ngo's aan te sturen; zij leggen geen verantwoording af aan de politiek. Dat is terecht, want ieder heeft zijn eigen rol en verantwoordelijkheid. Maar als de situatie erom vraagt en de overheid in Kabul of de ngo's niet kunnen of willen leveren, waarom zou Defensie dan niet zelf, in overleg en in samenwerking met de lokale bevolking, projecten kunnen uitvoeren? De krijgsmacht beschikt bijvoorbeeld over genie-eenheden. Bij gebrek aan een overheid hebben in Afghanistan de stamoudsten gezag; zij kunnen aangeven waaraan behoefte is. Er is geen regel die zich daartegen verzet. Commandant Rietdijk gaf aan wel te willen maar niet te kunnen: het geld ontbreekt. Van de 75 mln. aan ontwikkelingsgelden die Nederland in 2007 beschikbaar stelde voor Uruzgan, was slechts 2 mln. bestemd voor CIMIC-activiteiten. Is de regering bereid een forse verhoging van CIMIC-budgetten voor Uruzgan te overwegen? Natuurlijk moeten militairen niet de rol van ontwikkelingswerkers op zich nemen, maar juist in onveilige situaties zijn ze soms de enigen die aan opbouwwerk kunnen doen.

Deze situatie gaat echter niet alleen op voor Uruzgan, waar de VN nog geen kantoor durven te openen. Ook in andere operatiegebieden kan het dermate onveilig zijn dat de VN of ngo's zich er niet durven te vertonen. Juist in fragiele staten ontbreekt het vaak aan een overheid die de capaciteit heeft om ontwikkelingsprojecten te kunnen uitvoeren. Maar de behoefte bij de bevolking aan verbetering van de leefomstandigheden is er niet minder om. Het belang om in het kader van het drie D-beleid daaraan tegemoet te komen, is groot; het belang van CIMIC is dus ook groot. De Nederlandse krijgsmacht wordt namelijk in toenemende mate ingezet om de vrede en dus de hearts and minds van de bevolking te winnen.

Zoals de minister voor Ontwikkelingssamenwerking weet, kunnen militairen ontwikkelingsrelevante activiteiten verrichten. Dankzij de inzet van zijn voorganger, mevrouw Van Ardenne, zijn in maart 2005 zes nieuwe thema's onder de ODA-criteria gebracht. Destijds heeft mijn fractie ook gepleit voor verruiming van de ODA-normen voor dit soort

gevallen. Dat was niet zonder reden: over het jaar 2006 is aan deze activiteiten namelijk een bedrag van 27,9 mln. uitgegeven. Het gaat dus om relevante activiteiten, die nu daadwerkelijk uitgevoerd kunnen worden.

De Nederlandse inzet ging destijds evenwel verder dan deze zes activiteiten. Nederland had zelfs een casebook opgesteld en ter beschikking gesteld aan de OESO. De huidige minister heeft de discussie over verdere verruiming echter in de ijskast gezet. Er zou geen draagvlak zijn voor heropening van de discussie. Dat is opmerkelijk, omdat zowel VN, NAVO als EU de verwevenheid tussen veiligheid en ontwikkeling onderkend hebben. Draagvlak kan ook gecreëerd worden door een voortrekkersrol van Nederland, die wij op tal van terreinen vervullen. Kan de regering haar standpunt in dezen verduidelijken?

De CDA-fractie wil de minister daarbij graag een handje helpen. Wetenschappelijk Instituut voor het CDA heeft in het rapport "Zo ver de wereld strekt" in bijlage 3 een lijst van activiteiten op het snijvlak van vrede en veiligheid opgesteld die wel ontwikkelingsgerelateerd zijn, maar nog niet onder de ODA-criteria vallen. Een voorbeeld hiervan is het trainen van militairen voor openbareordetaken, in feite politietaken. Hoe beoordeelt de regering deze lijst van activiteiten, los van de vraag of er in de OESO draagvlak voor zou bestaan? Is de regering bereid deze discussie mee te nemen in de verkenningen naar de toekomst van Defensie? De CDA-fractie vindt dat gebrek aan internationale consensus een effectief drie D-beleid niet in de weg mag staan; activiteiten op het snijvlak van veiligheid en ontwikkeling zijn er te belangrijk voor. Financiering ervan kan nu al vanuit het non-ODA-deel van het Stabiliteitsfonds plaatsvinden. Acht de regering de middelen daartoe in dit fonds toereikend?

Overigens is voor wederopbouw van conflictgebieden meer nodig dan alleen de veiligheidssector. Het gaat ook om opbouw van bestuur en rechtsstaat en het stimuleren van de lokale economie. Er is dus meer interdepartementale samenwerking nodig dan alleen tussen de drie D-departementen; capaciteit en deskundigheid van andere ministeries, zoals EZ, BZK, Justitie en Financiën, zijn ook nodig. Is de regering dit met de CDA-fractie eens en wat wordt op dat gebied al gedaan? De minister voor Ontwikkelingssamenwerking heeft in zijn beleidsbrief de contouren geschetst van de Nederlandse inzet in fragiele staten, inclusief een pool van gekwalificeerde medewerkers, die verder zal gaan dan een samenwerking tussen Buitenlandse Zaken en Defensie alleen. Hoe staat het daar nu mee?

Het drie D-beleid krijgt niet alleen nationaal gestalte, maar ook internationaal. De CDA-fractie ziet op het gebied van de civiele missies en de daarvoor benodigde expertise een grotere rol weggelegd voor de Europese Unie. Onlangs pleitte de WRR hier ook voor in haar rapport "From War to the Rule of Law" De moeite die het de EU gekost heeft om een bescheiden missie van 126 politiefunctionarissen in Afghanistan van de grond

te krijgen -- het kostte bijna een jaar -- heeft duidelijk gemaakt dat hier nog een wereld te winnen valt; ondertussen is er al de Europese Gendarmerie Force, die goed opgeleid en geoutilleerd is voor dit soort missies. Wat mijn fractie betreft, wordt deze politiemacht uitgebreid, zodat wij niet steeds op ad-hocbasis hoeven te werken. Bovendien zijn, zoals de WRR ook concludeerde, stroomlijning van procedures en snellere en effectievere besluitvorming nodig. Gelukkig zal met het Verdrag van Lissabon een stap voorwaarts gezet worden, maar een verdrag alleen is natuurlijk niet genoeg. Op welke wijze wil de regering zelf bijdragen aan verdere verbetering van het Europees veiligheids- en defensiebeleid?

Ook voor de NAVO is een belangrijke rol weggelegd. In het kader van drie D zijn voor de CDA-fractie vooral meer CIMIC-eenheden, trainingscapaciteit en transportmiddelen nodig. Zo heeft de NAVO-trainingsmissie in Irak maar liefst 10.000 Irakese veiligheidstroepen getraind. Hoewel de veiligheidssituatie in Irak anders doet vermoeden, is dat een voorbeeld dat navolging verdient in meer gestructureerde vorm. In het debat over de NAVO van 21 maart 2006 heb ik gepleit voor de oprichting van een gestructureerde NAVO-trainingsmacht. De toenmalige minister van Buitenlandse Zaken, de heer Bot, heeft dit pleidooi destijds overgenomen. Kan de regering aangeven wat er sindsdien binnen de NAVO tot stand gebracht is en of hier nog wel aandacht voor is?

Bovendien kan de NAVO door de inzet van transportmiddelen de logistiek en het vervoer verzorgen van troepen van bijvoorbeeld de Afrikaanse Unie, zoals eerder bij Darfur. Daarom staat de CDA-fractie ook positief tegenover het C17-initiatief en de Nederlandse deelname eraan. Bij dezen wil ik de ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie complimenteren met het feit dat zij Nederlandse deelname voor 500 vliegtuigen per jaar mogelijk hebben gemaakt. Wij kunnen ons bovendien goed voorstellen dat de minister voor Ontwikkelingssamenwerking ook meedoet. Aldus kan de luchttransportcapaciteit waarover Nederland komt te beschikken, niet alleen voor Defensie- maar ook voor ontwikkelingssamenwerkingsdoeleinden ingezet worden; dat zou nog eens drie D zijn! Hoe kijkt de regering daar tegenaan?

Alle nationale en internationale inzet ten spijt is het succes van drie D-beleid niet altijd gegarandeerd. Het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA is hier ook op ingegaan: "Failed states hebben vaak geen enkele democratische en rechtsstatelijke ervaring of traditie, beschikken over een nauwelijks functionerende overheid en lopen het risico ook na jaren van relatieve rust weer terug te vallen in chaos. Vaak worden deze landen gekenmerkt door complexe interne verhoudingen en spanningen, waarbij de loyaliteit van verschillende bevolkingsgroepen niet vanzelfsprekend bij de nationale staat ligt, maar bij de eigen stam, etnische of religieuze groepering. (...) Bij het wegvallen van een seculiere dictatuur kan vervolgens extremisme en religieus fundamentalisme de kop opsteken, dat een

bedreiging vormt voor pogingen om een democratische rechtsstaat van de grond te krijgen. De problematiek van diepgewortelde culturele verschillen met de verworvenheden van het Westen die wij voor vanzelfsprekend houden, mag kortom niet onderschat worden. De conclusie mag echter niet zijn dat wij ons dan maar terugtrekken uit gebieden waar deze verworvenheden bevochten moeten worden; integendeel."

Met andere woorden: de werkelijkheid is weerbarstig. De Amerikanen zeggen: "the enemy has a vote". In Afghanistan doen de taliban er alles aan om het proces van stabilisatie en wederopbouw te saboteren. Het is dan ook vaak een proces van lange adem, van geduld, van kleine stappen vooruit en helaas soms achteruit. Los van terrorisme en rebellie werken westerse blauwdrukken en modellen ook meestal niet zomaar. Het is zaak ons in te leven en aan te passen aan de lokale situatie. Lokale oplossingen vragen om een lokale aanpak. Dat kan bijvoorbeeld betekenen dat niet te snel verkiezingen moeten worden gehouden. Langdurig commitment van de internationale gemeenschap is hoe dan ook noodzakelijk, of het nu gaat om Afghanistan en Irak of om grote delen van Afrika, Bosnië of Kosovo. Dit is dus een reden te meer voor een goed drie D-beleid. Hoe kijkt de regering hier tegenaan?

Ideologische oogkleppen tussen Ontwikkelingssamenwerking en Defensie helpen daarbij niet. Een veel gehoord misverstand is dat militaire presentie een extra risico voor ontwikkelingswerkers zou betekenen. Militairen zouden vuur aantrekken en ngo's zouden als hun verlengstuk worden gezien. Het tegendeel is echter waar. Een islamitisch land als Turkije dacht het in Afghanistan wel alleen met ontwikkelingswerkers af te kunnen. Maar ook zij werden geconfronteerd met aanslagen en moesten vervolgens alsnog de NAVO om bescherming vragen. Basale voorwaarden voor ontwikkeling moeten soms dus bevochten worden of vergen in elk geval een aanzienlijke en kostbare militaire presentie. De krijgsmacht maakt derhalve een essentieel onderdeel uit van de drie D-strategie, dat wij niet mogen verwaarlozen. In het drie D-beleid versterken de drie pijlers veiligheid, ontwikkeling en diplomatie elkaar. Het bouwwerk is dus méér dan de som der delen. Dat geldt ook in negatieve zin: als een van de pijlers wegzakt, zakken de overige twee ook in, met alle gevolgen voor het bouwwerk van dien.

Dat moeten wij niet laten gebeuren. Ondanks onmiskenbare versterkingen in het vermogen van de krijgsmacht om zijn bijdrage te leveren aan het drie D-beleid, moet Defensie ook in deze kabinetsperiode weer diep snijden. Incidenteel wordt er zeker bijgeplust, maar dat is net genoeg om de kosten van de missie in Uruzgan te dekken. Met een gelijkblijvend budget en steeds hoger oplopende kosten zal Defensie zijn ambitieniveau in de toekomst niet meer waar kunnen maken. Als deze trend zich doorzet, strekken de gevolgen verder dan de krijgsmacht alleen. Dan is ook de positie van Nederland als belangrijke speler op het wereldtoneel en als bondgenoot in het geding. Onze invloed binnen de NAVO op het proces in

Afghanistan heeft bijvoorbeeld alles te maken met de omvang en kwaliteit van onze militaire bijdrage aan ISAF in Uruzgan, wat dus alle reden vormt voor de verkenningen die het kabinet uitvoert naar de toekomst van de krijgsmacht. De CDA-fractie heeft hierover in het Defensiedebat van 15 april reeds een helder signaal afgegeven. Ik wil daar enkele aandachtspunten aan toevoegen.

Ten eerste vindt het type operatie dat de krijgsmacht de afgelopen en komende jaren uitvoert, plaats tussen de bevolking tegen een irreguliere tegenstander. Militairen moeten als het ware in één gebied diplomaat, opbouwer en strijder tegelijk zijn. De minister van Defensie is in een lezing op 1 juni 2007 voor de Adviesraad Internationale Vraagstukken in dit Huis ingegaan op de "war amongst people". De consequenties hiervan voor de omvang, samenstelling en inrichting van de krijgsmacht waren voor de minister toen nog niet goed helder. Kan hij aangeven hoe hij er inmiddels over denkt?

Ten tweede, en in aansluiting op het voorgaande, maakt Nederland in Uruzgan veel gebruik van private bedrijven, zo bleek uit een advies van de AIV. Voor zover bekend is daaraan nu al 150 mln. uitgegeven en de operatie is pas op de helft. Wij blijken niet zonder te kunnen. Zo wordt de brandstof van de taskforce geleverd door de private partij Danish Camp Supply, per truck uit Pakistan het operatiegebied in. Zulke konvooien vormen een geliefd doelwit van de taliban. Hoe kunnen situaties als met Blackwater en de daarbij gevallen burgerslachtoffers voorkomen worden? Wie is bij dergelijke incidenten politiek verantwoordelijk en juridisch aansprakelijk? Waarom neemt de regering de aanbeveling van de AIV eigenlijk niet over?

Ten derde vereist het drie D-beleid deskundig, goed opgeleid en ervaren personeel. Uitzendingen zoals in Afghanistan, maar ook in Bosnië zijn kaderzwaar. Het flexibele personeelssysteem van Defensie moet daarom niet alleen op verjonging van de krijgsmacht gericht zijn. Het kost minder dan een jaar om Bushmasters te verwerven en in Uruzgan in te zetten, maar het kost wel tien jaar om een ervaren sergeant-majoor op te leiden. Kan de minister van Defensie aangeven hoe aan het personele aspect aandacht besteed wordt?

In deze "chambre de réflexion" is het ook zaak om aandacht te besteden aan de lange termijn. De demografische ontwikkelingen laten er geen misverstand over bestaan: Europa zal een steeds kleiner deel van de wereldbevolking vormen in een wereld die er bepaald niet stabiel op geworden is. Het belang van landen in Afrika en de Greater Middle East om zelf verantwoordelijkheid te dragen voor vrede en veiligheid zal alleen maar toenemen en daarmee het belang van ons drie D-beleid. Het zijn immers de landen in die regio's die in eerste instantie het meeste last hebben van instabiliteit. De CDA-fractie verzoekt de regering om deze aspecten mee te nemen in haar verkenningen.

Ik begon mijn betoog in Uruzgan en ik wil daar ook eindigen. Onlangs is daar in het PRT-huis

een certificaat uitgereikt aan twaalf lokale boeren, die met succes een cursus fruitboomteelt hebben afgerond. Met de opgedane kennis gaan deze boeren de provincie in om hun collega's les te geven in de fruitteelt. Dit soort opleidingen, ook voor bijvoorbeeld de saffraanteelt, wordt verzorgd door Growing Sales Exchange. Deze Nederlandse organisatie is met subsidie van Ontwikkelingssamenwerking in Uruzgan gestart met de saffraanteelt, het inrichten van boomgaarden, het verbouwen van groente en start op korte termijn ook met pluimveeteelt. Vorig jaar is 26 hectare saffraan geplant en begin januari werden maar liefst 100.000 fruitbomen aangeboden aan boeren in Uruzgan. Het is weliswaar een relatief klein, maar toch een mooi voorbeeld van hoe de lokale economie gestimuleerd kan worden en hoe tegelijkertijd een alternatief geboden kan worden voor de papaverteelt. Het is een voorbeeld waaruit blijkt dat het ook onder moeilijke omstandigheden waarin offers gebracht worden, wel degelijk mogelijk is om mensen aan de andere kant van de wereld een perspectief op een beter en menswaardig bestaan te geven; zij hebben daar recht op. Kan de regering inzicht geven in de voortgang van een aantal andere projecten, wellicht in een aparte notitie aan deze Kamer?

*N

De heer **Vliegenthart** (SP): Mevrouw de voorzitter. Ik spreek ook namens de fractie van de Partij voor de Dieren. Vorige week was ik in Berlijn, bij de Parlementaire Assemblee van de NAVO. Daarin hebben volksvertegenwoordigers zitting van alle NAVO-lidstaten. Heel interessant. Als de heer Koenders geen minister was geworden, zou hij nog steeds president van deze Assemblee geweest. Het kan verkeren. De wisseling van functie maakt de minister in mijn ogen overigens niet minder internationalistisch. In een wereld met zoveel onrecht en ongelijke verhoudingen en kansen voor mensen, is voor een minister voor Ontwikkelingssamenwerking "thuis" en wereldwijd veel goed werk te doen. Aangezien dit het eerste optreden van deze minister is in deze Kamer en in deze termijn, wens ik hem namens mijn fractie alle succes. Wellicht verrast het minister Verhagen dat ik in Berlijn was. Hij schijnt immers te denken dat fractieleden van de SP nooit over de grens gaan en dat zij permanent in schuttersputjes achter onze dijken liggen omdat zij bang zijn voor het vreemde. Die wijsheid heeft hij wellicht van zijn provinciegenoot Timmermans. Hij meende afgelopen week te moeten rondtoeteren dat mijn fractie zich achter ouderwetse, socialistische waterlinies wil verschuilen, uit angst voor de neoliberale globalisering. Tegen minister Verhagen zeg ik dat hij ons moet benaderen als hij iets wil weten over onze ideeën, motieven, voorstellen en aanpak in plaats van de heer Timmermans. Laatstgenoemde heeft het immers al moeilijk om zijn eigen partij helder te zien, laat staan dat hij kan begrijpen wat ons drijft. Voor zijn duidelijkheid zeg ik nogmaals dat de SP-fractie socialistisch is, alsmede optimistisch en realistisch. Zij is daarom

per definitie internationalistisch. Ons congres zingt niet De Internationale maar wel het prachtige lied van Karel Glastra van Loon: "Een mens is meer". Dat lied bevat onder meer de volgende strofe: "Het rijke Westen is geen eiland en Europa is geen fort. Wie bang is voor wat vreemd is, doet vooral zichzelf tekort." Ik hoop dat de minister die woorden begrijpt. Zo niet, dan wil ik die op een bepaald moment voor hem zingen.

Wij debatteren vandaag over een begrip, namelijk de drie D-benadering. Dat woord kan met recht een buzzword worden genoemd. Op grond van mijn onderzoek aan de VU naar corporate governance -- dat is ook een concept dat plotseling opdook -- is mij duidelijk geworden dat het gebruik van dergelijke buzzwords problemen kan veroorzaken. Die woorden komen heel snel op, worden door iedereen belangrijk gevonden en krijgen heel veel aandacht. Zij worden vaak dermate vaag en allesomvattend gedefinieerd dat het lastig is om er greep op te krijgen. Buzzwords zijn vaak het antwoord op plotselinge en dramatische ontwikkelingen. Voor het begrip "corporate governance" waren het de schandalen rond Enron en Ahold. Voor de drie D-benadering zijn dit zonder enige twijfel de aanslagen van 11 september geweest. Vanaf toen was voor iedereen duidelijk dat veiligheid nooit alleen met militaire middelen af te dwingen is en dat zij altijd in samenhang gezien moet worden met andere beleidsinstrumenten. De drie D-benadering is daarvan het resultaat, evenals haar NAVO-equivalent "de comprehensive approach". In Wereldwijd dienstbaar -- dat is het document waarin de minister van Defensie zijn plannen ontvouwt -- is een en ander goed omschreven: "De samenwerking met civiele autoriteiten ten behoeve van de nationale veiligheid is op een nieuwe leest geschoeid. Meer dan ooit zijn militaire inspanningen wereldwijd dienstbaar aan een geïntegreerde benadering: de drie D-benadering die betrekking heeft op Diplomacy, Defense en Development en die het buitenlandse beleid van de regering kenmerkt." Dit klinkt goed, maar een en ander schreeuwt tegelijkertijd om uitwerking op strategisch en beleidsmatig niveau. In dit licht is het verwonderlijk dat er geen enkel regeringsdocument bestaat waarin de kernpunten van dit drie D-beleid systematisch worden uitgewerkt. Sterker nog, voor mij is zelfs na bestudering van de regeringsdocumenten nog tamelijk onduidelijk wat er met de drie D-benadering beoogd wordt. Misschien is dat aan mij te wijten. Ik ben immers nog jong en pas een jaar Kamerlid. Ik ben politiek lang niet zo gepokt en gemazeld als de vertegenwoordigers van de regering achter de tafel. Toch meen ik dat er meer aan de hand is. Volgens mij trapt de regering in een bekende valkuil: door te kiezen voor een motto dat zo veilig en overtuigend klinkt, is niemand meer kritisch en wordt het denken onwillekeurig afgeremd. Daaraan ligt zonder twijfel geen boze opzet ten grondslag. Het buitenlandbeleid van de Nederlandse regering kent al langere tijd welluidende uitgangspunten die nauwelijks bediscussieerd worden: de woorden "people-planet-

profit" worden door iedereen uit de kast gehaald die goodwill wil kweken. En de overtuigend klinkende slogan "Trade not aid" werd een paar jaar later even gemakkelijk ingeruild voor "aid for trade". Het zijn allemaal goede one-liners die door gebrek aan inhoudelijke onderbouwing uiteindelijk een plaatsje in het "lege hulzenmuseum" zullen krijgen als wij daarvoor niet oppassen.

Ik gun de regering haar slagzinnen en buzzwords, maar die dienen onderbouwd en zo concreet mogelijk uitgewerkt te zijn. In mijn inbreng probeer ik daaraan een bijdrage te leveren. Allereerst sta ik stil bij de doelstellingen van het beleid waarvoor de drie D-benadering het geëigende middel wordt gevonden. Vervolgens ga ik in op de wijze waarop de drie D-aanpak in Afghanistan vorm krijgt en op de problemen waarop men in dat concrete geval stuit. Daarna zal ik in het licht van de discussie over het nieuwe strategische concept van de NAVO ingaan op de door deze organisatie gehanteerde comprehensive approach. Tot slot zal ik een aantal opmerkingen maken over de budgettaire consequenties van de drie D-benadering.

De vraag is wat precies de beleidsdoelstellingen zijn waarvoor de drie D-benadering het geëigende middel is. Welke doelstellingen verbinden de Nederlandse missies in bijvoorbeeld Afghanistan, Bosnië, Irak en Tsjaad? Een korte blik over onze grenzen leert dat de drie D-benadering voor verschillende doelen aangewend kan worden. Volgens Jan Gruiters, directeur van IKV Pax Christi, kent Zweden een drie D-benadering waarbij humanitaire belangen voorop staan en staan de VS een geïntegreerde aanpak voor die het eigenbelang centraal stelt. Voelt de Nederlandse regering zich het meest thuis bij de Zweedse uitgangspunten of bij de Amerikaanse? Kunnen de ministers dit cruciale startpunt nader toelichten? Uit het zojuist aangehaalde citaat uit Wereldwijd dienstbaar maak ik op dat het voornaamste doel van de Nederlandse drie D-benadering de eigen nationale veiligheid is. Is dat juist? Zo ja, wat vindt de minister voor Ontwikkelingssamenwerking van het feit dat zijn geld gebruikt wordt voor de nationale veiligheid? Vanuit ontwikkelingsorganisaties wordt al sinds jaar en dag kritiek geuit op een benadering die ontwikkelingshulp ondergeschikt maakt aan de eigen veiligheid. Ontwikkelingsorganisaties worden in conflictgebieden geconfronteerd met beleidsdoelstellingen die botsen met hun eigen inzet. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Aprove -- dat is de Europese koepel van kerkelijke hulporganisaties -- in zijn rapport *Whose security* het volgende opmerkt: "The prime objective of overseas aid must remain poverty reduction and not global security. Changing development priorities to meet security goals would only serve to compromise both. The distinct contribution of development assistance is to tackle the longer-term, underlying causes of global insecurity linked to poverty and inequality." Deelt de minister voor Ontwikkelingssamenwerking dit uitgangspunt? Hoe is een en ander in de drie D-benadering verwerkt?

In haar inaugurele rede "Saving lives or saving societies, realities or relief and reconstructing" betoogt Thea Hilhorst -- zij is hoogleraar Humanitaire hulp en wederopbouw aan de Universiteit Wageningen -- dat ontwikkelingshulp vaak een discontinue karakter kent. Terwijl de bevolking in conflictsituaties probeert om zich zo goed en kwaad als het kan te redden en tracht een zo normaal mogelijk leven te leiden, heeft het Westen de neiging om in een kramp te verschieten. Regeringen en internationale organisaties reageren vaak te laat en halfslachtig. De situatie in Darfur is daarvan helaas een tekenend voorbeeld. In hoeverre ziet de regering in de drie D-benadering de mogelijkheid om sneller en adequater te reageren? Op welke punten heeft integratie van de verschillende beleidsinstrumenten meerwaarde? En hoe wordt binnen de drie D-benadering na conflicten invulling gegeven aan de reconstructiefase? Thea Hilhorst geeft in haar rede aan dat deze fase van cruciaal belang is, maar dat die slechts in beperkte mate aandacht krijgt in het beleid van internationale organisaties en regeringen. Graag wil ik een reactie van de betrokken ministers op dit punt.

Het gevaar van de drie D-benadering is dat deze methode ertoe uitnodigt verschillende doelen met elkaar te vermengen. Die doelstellingen kunnen bovendien tegenstrijdig zijn. Daarmee gaat de potentiële meerwaarde van de drie D-benadering zonder meer verloren. Dat lijkt mij geen goede zaak. Wij moeten in het buitenland eenduidig zijn over onze doelstellingen. Alleen dan wordt ook voor de bevolking in andere landen duidelijk met welk doel wij iets doen. Alleen op die wijze kunnen we het vertrouwen ter plaatse winnen. Als wij voor onze veiligheid interveniëren, dienen wij dat alleen te doen met een duidelijk en een ondubbelzinnig volkenrechtelijk mandaat. In een eerder debat met deze Kamer is gebleken dat de minister van Buitenlandse Zaken van mening is dat de inval in Irak is gebaseerd op een dergelijk mandaat. Van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking weten wij dat hij die mening niet deelde toen hij parlementariër was. Daarmee is aangegeven hoe moeilijk deze kwestie "ligt". Als wij het desalniettemin over het mandaat voor interventie eens zouden worden, als onderdeel daarvan putten bouwden en scholen in het leven riepen om de lokale bevolking voor ons te winnen, was dat in de eerste plaats een militair doel: de veiligheid van onze eigen militairen met wellicht "spin offs" voor de lokale ontwikkeling. Wij moeten het niet mooier maken dan het is. Voor ontwikkelingssamenwerking geldt dat allereerst de belangen van de bevolking ter plaatse centraal dienen te staan. Daarop dienen onze activiteiten te worden afgestemd. Capacity building op alle terreinen hoort daarbij voor de veiligheid ter plaatse en indirect voor onszelf.

Laat ik er maar ronduit voor uitkomen: mijn fractie vindt de drie D-benadering die de regering hanteert ronduit problematisch. Wij hebben de indruk dat datgene wat op papier goed klinkt, in de praktijk op tal van indringende problemen stuit. In de praktijk blijken de beleidsdoelstellingen diffuus

te zijn. Ik zal dat aan de hand van de Nederlandse betrokkenheid in Afghanistan uitwerken.

In Afghanistan wordt de Nederlandse missie geconfronteerd met tegenstrijdige doelen. Enerzijds dient er oorlog gevoerd te worden tegen het internationaal terrorisme. Anderzijds maakt de Nederlandse bijdrage deel uit van een wederopbouwmissie die dient bij te dragen aan de ontwikkeling van een land dat volgens de minister voor Ontwikkelingssamenwerking over vijftien jaar wellicht het niveau van Bangladesh heeft bereikt. Hoe gaat de regering daarmee om? Hoe verhoudt zich de missie bijvoorbeeld ten opzichte van de taliban? Moeten wij met die krijgsheren -- dat zijn de woorden van de heer Van Kappen -- spreken en onderhandelen? Wil de Nederlandse regering de taliban volledig verslaan om zodoende het internationaal terrorisme een klap toe te brengen, of wil zij reëel onderhandelen om zodoende de ontwikkeling van het land vooruit te helpen? De afgelopen jaren zijn Afghanistan en Irak de voornaamste bestemmingen van de jihadisten geworden. Zij zien in die landen het ideale slagveld voor de strijd met de grote vijand: de Verenigde Staten en haar bondgenoten. De grootste slachtoffers van deze strijd zijn de lokale bevolking en de buurlanden. Dat roept de vraag op in hoeverre in deze context de drie D-benadering daadwerkelijk een deel van de oplossing kan zijn. Is het niet in de eerste plaats noodzakelijk om de doelen duidelijk te definiëren? Of is dat al gebeurd? Zo ja, wat is dan het primaire doel? Is het de wederopbouw van Afghanistan of de oorlog tegen het internationaal terrorisme? Als wij die doelen nader in ogenschouw nemen, is de vraag of het voor de lokale bevolking en de buurlanden niet veel beter zou zijn als er onderhandeld werd door de strijdende partijen, waartoe de NAVO-troepen toch echt behoren. Dit werd afgelopen week tijdens de NAVO-PA hartstochtelijk bepleit door de Pakistaanse senator Khan. Hij is de vertegenwoordiger van de Pakistaanse Volkspartij van de onlangs vermoorde Benazir Bhutto. Volgens Khan is de oorlog vooral rampzalig voor de bevolking van Afghanistan, alsmede voor die van Pakistan. Zijn land heeft aan de grens met Afghanistan al meer dan duizend soldaten verloren. Naarmate de oorlog langer duurt, is de kans groter dat die naar Pakistan overslaat. Volgens senator Khan kan alleen een onderhandeld einde van de oorlog dat voorkomen. Mijn fractie is het van harte met hem eens. Deelt de regering deze opvatting van onze Pakistaanse collega?

Niet alleen politici uit de regio hebben grote bedenkingen bij de aanpak van de Westerse bondgenoten. Ook ontwikkelingsamenwerkingsorganisaties hebben problemen met de Nederlandse aanpak in Uruzgan. Ik verwees daarnaar eerder in mijn betoog en hoorde dat ook de heer Russell dat memoreerde. Willem van Put van Healthnet TPO liet in HP de Tijd van oktober 2007 weten dat de komst van Nederlandse militairen het voor zijn organisatie onmogelijk gemaakt heeft om nog langer in de regio actief te zijn. De Nederlandse militaire aanwezigheid bood geen bescherming, maar die

vormde een bedreiging omdat Westerse ontwikkelingswerkers door de taliban voor de vijand werden aangezien. Die uitspraken sluiten aan bij de bevindingen van Thea Hilhorst. Zij stelde in haar eerdergenoemde rede dat sinds de oorlog tegen het internationaal terrorisme, humanitaire hulp actiever wordt ingezet door de landen die interveniëren. Dat brengt behoorlijk wat problemen met zich mee. Daardoor wordt het voor hulporganisaties immers steeds lastiger om de steun van de plaatselijke bevolking te winnen: de internationale interventies hebben vaak tegengestelde doelstellingen. Is dit verschijnsel bij de Nederlandse regering bekend? Zijn deze interne spanningen binnen de drie D-benadering tussen defensie en development al kritisch onderzocht?

Ik kom bij de derde D van de benadering die staat voor diplomatie. Hoe krijgt die op dit moment vorm in Afghanistan? Christa Meindersma gaf op het symposium "Militaire Operaties voor Vrijheid en Solidariteit: Vredesmissies of Vredesmisser" aan dat diplomatie vaak het ondergeschoven kindje is van de drie D-benadering. Nederland heeft zich in Uruzgan sterk gemaakt voor het vervangen van de lokale gouverneur. Gaat de Nederlandse diplomatie in de context van Afghanistan nog verder? Wat is het doel daarvan? Is er bijvoorbeeld een politiek plan over de wijze waarop de oorlog in dit land beëindigd kan worden? De eerder genoemde Pakistaanse senator Khan verweet de NAVO dat zij wel een plan heeft voor de oorlog, maar niet voor de vrede. Heeft hij gelijk? Welke diplomatieke plannen heeft de NAVO ontwikkeld om een eind te maken aan de oorlog in Afghanistan? Het zijn overigens de militairen die erkennen dat zij met de geïntegreerde aanpak soms moeilijk uit de voeten kunnen. Binnen de NAVO horen wij ook kritiek op datgene wat daar de comprehensive approach heet. Daarbij gaat het om het spanningsveld tussen "bonding" en "bridging". Enerzijds wordt militairen geleerd zich aan elkaar te binden om zodoende gezamenlijk de vijand te verslaan. Anderzijds wordt van hen verwacht dat zij een brug slaan naar de lokale bevolking. Dat kan zelfs goedopgeleide militairen voor problemen plaatsen. Toch stelde generaal Ramms tijdens de voorjaarszitting van de NAVO-PA dat de comprehensive approach deel zou moeten uitmaken van het nieuwe strategische concept waaraan op dit moment binnen de NAVO hard gewerkt wordt. Delen de ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie die opvatting? Hoe staat het met de inbreng van de Nederlandse regering ten aanzien van het nieuwe strategische concept? Alle Nederlandse vertegenwoordigers bij de NAVO-PA zijn ervan overtuigd dat er een nieuw strategisch concept komt. Is de Nederlandse regering ook al zover? Deelt zij de opvatting van de secretaris-generaal De Hoop Scheffer dat voor alle lidstaten echt de tijd is aangebroken om over deze kwestie een breed parlementair en publiek debat te voeren? Ik vind de opmerkingen van de heer Van Kappen over de relatie tussen de NAVO, de EU en de VN in deze context bijzonder behartenswaardig. Ik denk dat wij ook met dit parlement het debat over de toekomst van de NAVO moeten voeren. Gelukkig

hebben wij daartoe naar aanleiding van het Defensiedebat de eerste stappen gezet. De NAVO-assemblee gaat daarmee, met instemming van de Nederlandse delegatie, in ieder geval stevig aan de slag. Maar wat doen wij in Nederland, achter onze dijken, met deze belangrijke kwestie?

De drie D-aanpak heeft niet inhoudelijke componenten. Die heeft ook financiële consequenties. Aan het eind van mijn betoog sta ik daarbij stil. In hoeverre is het de bedoeling van de drie D-aanpak dat de budgetten van Defensie, Buitenlandse Zaken en Ontwikkelingssamenwerking met elkaar verweven worden? Iets dergelijks is op zichzelf geen nieuw verschijnsel. In de periode van het kabinet-Balkenende II mocht het ministerie van Defensie meerdere malen aanspraak maken op het budget voor Ontwikkelingssamenwerking voor onder andere de Uruzgan-missie. Het kabinet-Balkenende III zette zich in OESO-verband in voor het oprekken van de ODA-criteria. De heer Russell heeft daarnaar al verwezen Ontwikkelingsgelden zouden voor een breder scala aan activiteiten gebruikt kunnen worden dan alleen voor daadwerkelijke noodhulp en activiteiten die louter zijn gericht op de civiele ontwikkeling van samenlevingen. Mijn fractie is verheugd dat de huidige regering deze pogingen lijkt te hebben gestaakt. In de Kamerbrief over het "ODA Casebook on Conflict, Peace and Security Activities" van 28 april jongstleden schreef de minister voor Ontwikkelingssamenwerking dat een dergelijke verruiming het risico met zich meebrengt dat activiteiten die niet aan ontwikkeling gerelateerd zijn, wel uit ontwikkelingsgelden gefinancierd zullen worden. Mijn fractie is het van harte met hem eens. Er is al genoeg sprake van vervuiling van ontwikkelingsgelden. Is de minister van Defensie dat met mij eens? Deelt hij de inzet van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking? Ik zie aan zijn lach dat ik op die vraag wel antwoord krijg.

Onze veiligheid en de ontwikkeling van fragiele staten hebben alles met elkaar te maken. Duurzame ontwikkeling geeft uiteindelijk de beste garantie op een vreedzaam en veilig leven, ook in Nederland. Het is echter te eenvoudig om te stellen dat het verdedigen van onze nationale veiligheid in fragiele staten automatisch gekoppeld kan worden aan duurzame vooruitgang. Daarvoor is veel meer nodig: langdurige betrokkenheid die in de eerste plaats dienstbaar is aan de noden van de bevolking ter plaatse. Een drie D-benadering die daaraan wil bijdragen, heeft volgens mijn fractie kans van slagen. In dat licht is het goed dat de regering van plan is om een aanvraag bij de AIV te doen voor het verder uitwerken van sommige aspecten van de drie D-benadering. Mijn fractie denkt wat dat betreft graag met de regering mee. Ik hoop dat een aantal thema's dat ik in mijn bijdrage centraal heb gesteld, bij die aanvraag wordt betrokken. Voor het overige kijkt mijn fractie met interesse uit naar de antwoorden van de regering.

*N

De heer **De Vries** (PvdA): Mevrouw de voorzitter. Ik vond de betogen van mijn voorgangers boeiend en zal proberen om hen respect te betuigen door niet te veel in herhaling te vervallen.

Indien ons land meedoet aan een militaire interventie -- naar mijn idee is dat de context van het debat van vandaag -- moeten er niet alleen militairen worden gestuurd. Er dient ook sprake te zijn van een geconcentreerde inspanning op de terreinen van diplomatie en ontwikkelingswerk: de drie D-benadering die staat voor Diplomacy, Defense en Development en de comprehensive approach. De heer Van Kappen heeft zojuist gezegd dat hij vindt dat aan de drie D's nog wat letters mogen worden toegevoegd, maar daarvoor schiet de Engelse taal helaas tekort. Bovendien zou het dan een opsomming van het alfabet worden. Het zou dan lastig zijn om daarover te spreken.

Het is in ieder geval een aansprekend concept. Ik denk dat op het eerste gezicht al duidelijk is dat Diplomacy, Defense en Development bij elkaar horen. Die zaken kunnen elkaar aanvullen. Die kunnen zelfs nooit los van elkaar worden gezien. Het is echter een probleem om invulling aan dat concept te geven. Gelet op de omstandigheden in landen waar interventies plaatsvinden, is dat niet eenvoudig. Daarbij komt dat de interventies waarbij Nederland partij is, nogal verschillend van aard zijn. Meestal begint Nederland niet alleen aan een interventie. Dat maakt het noodzakelijk om dit concept een internationale invulling te geven. Als wij nu al weten dat wij op een bepaalde datum uit Afghanistan vertrekken, zou het jammer zijn als ook de aanpak die wij gekozen hebben daar plotseling tot een eind kwam. In ieder geval zou de zin daarvan ter discussie komen te staan. Dat leidt ertoe dat de discussie die ook internationaal wordt gevoerd, eveneens internationaal een voortzetting en afronding zou moeten krijgen. Dat zal overigens altijd een voorlopige afronding zijn. De heer Van Kappen heeft daarover ook het nodige gezegd: de regie van de VN, de EU en de NAVO gezamenlijk. Het zijn dierbare wensen die, zoals wij weten, moeilijk te verwezenlijken zijn. Wij zijn echter niet op de wereld om gemakkelijke dingen te doen. Daaraan zal dus moeten worden gewerkt.

Diplomacy staat in het rijtje van de drie D's voorop. Ik zou het op prijs stellen als de minister van Buitenlandse Zaken een aantal woorden sprak over de veranderingen die in de moderne tijd op het punt van de diplomatie plaatsvinden. Laatst las ik een stuk in HP de Tijd -- ik wil dat artikel niet in de discussie brengen -- waaruit blijkt dat er op het terrein van de diplomatieke diensten allerlei veranderingen optreden die niet altijd door iedereen begrepen worden. Die worden ook niet altijd door iedereen in dank afgenomen. De minister kijkt vragend. Ik ben bereid om dat artikel voor te lezen, maar dat lijkt mij niet noodzakelijk.

Op het ogenblik is het natuurlijk zo dat Nederland, waar het altijd in een internationale context opereert, ook de diplomatieke activiteit waarschijnlijk grotendeels zal moeten inbedden in die van anderen. De vraag is of daarmee de diplomatie die wij vroeger wellicht beoogden te

bedrijven in tijden van conflict, eigenlijk nog wel operationeel gemaakt zou kunnen worden. Je zou kunnen zeggen dat de missie van diplomatie bij uitstek is om, waar mogelijk, conflicten te voorkomen. Diplomaten zijn vooruitgeschoven posten van regeringen. Zij proberen kennis op te doen en voeling te krijgen met problemen die elders spelen. Zij proberen dan de relaties op de een of andere manier in vreedzame banen te houden zo lang dat kan. De vraag is of dat soort diplomatie eigenlijk nog bestaat en of Nederland inderdaad over de diplomaten beschikt die in dit soort moeilijke omstandigheden zo'n rol kunnen spelen.

Ook de inschatting of militair geweld ergens noodzakelijk is en tot een gewenst resultaat kan leiden, is -- of althans was -- in eerste aanleg veelal een inschatting van vertegenwoordigers van Buitenlandse Zaken in het buitenland. Op het ogenblik is het nieuws dat ons elke dag bereikt vaak veel sneller dan de traditionele telex naar het departement. De vraag is in hoeverre de diplomatie nog een rol kan spelen bij het afwegen van ontwikkelingen en het adviseren van de minister om daar op een bepaalde wijze op te reageren. Het lijkt mij wel dat wij nog steeds van diplomaten verwachten dat zij een diepgaande kennis hebben van de situatie ter plekke. Zoals ook Joris Luyendijk in zijn boek over buitenlandse correspondenten heeft aangegeven, valt het echter niet altijd mee om op grote afstand de situatie grondig in te schatten.

Als diplomatie er niet in slaagt om een conflict te voorkomen -- en dat kan de diplomatie natuurlijk niet altijd helpen -- zal militair geweld worden ingezet, maar dan moet aan het begin van zo'n inzet wel enige zekerheid bestaan over de voortgezette nuttige rol van diplomatieke activiteiten en ook over de rol van ontwikkelingssamenwerking. Diplomaten hebben toch ook de taak om aan regeringen duidelijk te maken dat zij zich moeten bezinnen voordat ze ergens mee beginnen. Voordat je een militaire interventie aanvangt, zou er toch een tamelijk grondige analyse moeten zijn van wat de rol van de overige D's, namelijk diplomacy en development, onder de gegeven omstandigheden zouden kunnen zijn. In ieder geval lijkt mij dat van diplomatieke inspanningen mag worden verwacht dat zij er altijd op gericht zijn om zo snel mogelijk een einde aan een conflict te maken. Dat betekent dat diplomaten zowel voor als tijdens een conflict rechtstreeks, en als dat niet kan indirect, contact moeten hebben met een tegenstander of met vrienden van tegenstanders om zo veel mogelijk van hem te weten te komen en te bezien of er voorwaarden kunnen worden vervuld en omstandigheden kunnen worden gecreëerd waarin een militair conflict zo snel mogelijk kan worden beëindigd.

In het geval van meerdere partijen aan de kant waar onze troepen strijden, dient dit natuurlijk met bondgenoten te worden afgestemd. Ook dit is lastig. Mijn indruk is dat er verschillende scholen in het Westen zijn, waarbij de een op de achtergrond probeert om invloed uit te oefenen op conflictsituaties en het oplossen van conflicten. Men

noemt dat geloof ik wel eens de Nordic school. En dan is er de Amerikaanse school van diplomatie die vooral gebruikt wordt om gebruik van geweld aan te kondigen: als u dit en dat niet doet, dan ontstaat er iets verschrikkelijks. Wij hebben dat aan het begin van het jaar ook rond Iran gezien, waarbij zeer krijgsvolgende taal werd uitgeslagen. Mij dunkt dat dit dus een verkeerde vorm van diplomatie is. Ook in de Verenigde Staten zijn natuurlijk herhaaldelijk pleidooien te horen om, juist in een fase waarin iets heel moeilijk wordt, diplomatie te betrachten. Ik zou graag de visie van de minister van Buitenlandse Zaken hierop horen.

De minister van Defensie heeft dezer dagen aangegeven dat de strijd in Afghanistan nog zeer veel jaren zal duren. Ik zou graag willen weten wat zijn uitzicht op het einde van dat conflict is. Wat vindt hij eigenlijk het doel waarnaar gestreefd wordt? Ik geloof dat collega Vliegenhart daar ook naar vroeg. Wat verwacht hij in Afghanistan bereikt te hebben na afloop van de militaire aanwezigheid daar, ook van andere landen? Ik heb het dan niet alleen over de Nederlandse interventie, die tijdelijk zal zijn. Welke situatie verwacht hij en wat is eigenlijk het doel van deze interventie? Met welk behaald resultaat houdt hij rekening? Verwacht hij een volledige overwinning op de taliban? Of denkt hij bij een eindsituatie aan een andere resultaat?

De heer Van Kappen zei dat het ook nodig is om diplomatieke contacten te hebben met mensen van wie je niet houdt, namelijk met schurken en terroristen. Ik geloof dat hij die woorden gebruikte. Hoe staat het eigenlijk met de diplomatieke contacten in Afghanistan? Onderhoudt Nederland die met groepen waarmee wij thans in conflict zijn? Ik zal het maar omschrijven en het voorzichtig zeggen om het diplomatieke contact niet moeilijker te maken. Als Nederland die contacten, bijvoorbeeld met de taliban, zelf niet heeft, is Nederland dan wel betrokken bij diplomatieke activiteiten van anderen of bepleit ons land die? Volgens mij is "taliban" een beetje een verzamelnaam voor een hele hoop groeperingen die daarachter schuil gaan. Zijn wij onderdeel van een diplomatieke inspanning om te komen tot beëindiging van een conflict waarbij er een zekere duurzame, vreedzame en meer wenselijke situatie tot stand is gekomen?

De vraag is gerechtvaardigd of militaire activiteiten die geen inbedding hebben in diplomatieke activiteiten op den duur zinvol kunnen zijn. De heer Van Kappen heeft daarvan al gezegd dat dit niet zo is. Het is inderdaad de vraag of het verantwoord is om militairen te laten strijden, zonder ook op andere wegen naar een duurzame beëindiging van het conflict en naar een bevredigende eindsituatie te werken. Anders wordt dat een exit die meer het kenmerk heeft van een vlucht. Dat hebben wij in de geschiedenis natuurlijk ook wel een paar keer gezien. Hoe moet die inbedding verder plaatsvinden?

Christa Meindersma van het Den Haag Centrum voor Strategische Studies zei onlangs dat de betrokkenheid van een enkele politieke ontwikkelingsadviseur of tribale adviseur bij een militaire missie daarvan nog geen geïntegreerde

inzet maakt. Dat lijkt mij evident. Daar is meer voor nodig en wel in het bijzonder een definitie van de gewenste toestand aan het eind van de missie, waarbij op verschillende punten invulling zal moeten worden gegeven aan de bereidheid van Nederland om daaraan bij te dragen. Dat betekent ook dat ik de vraag heb wat er gebeurt als Nederland zich militair terugtrekt uit de strijdkrachten in Afghanistan. Blijft er dan een developmentinspanning van Nederland overeind en is deze dan complementair aan datgene wat bondgenoten daar doen?

In Afghanistan is duidelijk dat de Nederlandse inzet is om onder militaire protectie invulling te geven aan de noodzaak om de bevolking nieuwe kansen te bieden op een beter bestaan. Ik onderschrijf dat van harte. De missie in Afghanistan heeft altijd die twee kanten gehad, maar het lijkt er wel op dat de mogelijkheden om aan wederopbouw van dat land te doen onder zware druk staan van de intensiteit van de militaire confrontatie. Je kunt ook niet aan wederopbouw doen als de kogels om je oren fluiten. Er zal dus veiligheid moeten zijn voordat je die andere activiteiten een goede plek kunt geven. Dit lijkt mij de achterliggende reden van de mening van een meerderheid van Nederlandse militairen die in Afghanistan hebben gediend, namelijk dat de Nederlandse militaire inzet niet het doel bereikt dat men ervan verwacht. In de woorden van sommigen is de Nederlandse inzet niet nuttig. De minister van Defensie heeft daarop gereageerd en terecht gezegd dat de politiek het doel van een missie bepaalt, maar dat is op zich natuurlijk nogal apodictisch. Daar is toch niet het laatste woord mee gezegd?

Kan de minister van Defensie misschien wat uitvoeriger uiteenzetten wat hij vindt van de opinie van mensen die daar aan de frontlijn hebben gestaan? Hebben zij het gevoel dat de militaire inspanning niet voldoende ingebed wordt in een bredere inspanning? Vinden zij dat een bredere inspanning die tot een volwaardige vrede zou kunnen leiden, niet in de omstandigheden waarin zij verkeren, kan worden gerealiseerd? Het lijkt mij heel belangrijk dat een meningspeiling, hoe voorzichtig je daar ook altijd mee moet omgaan, geen eigen leven gaat leiden, omdat er niet een beredeneerde en acceptabele reactie van de regering op volgt die de zaken in context plaatst. Ik denk dat ook mensen die nog naar Afghanistan moeten dit allemaal lezen en wellicht het gevoel hebben dat zij aan iets beginnen wat een mission impossible zou kunnen zijn. Ik zou dat buitengewoon betreuren, omdat ik dat zelf niet geloof, maar het is wel belangrijk dat die signalen zeer serieus worden genomen.

Net als bij ons diplomatieke handelen zal ook het beleid op het gebied van ontwikkelingssamenwerking er mede op gericht moeten zijn om waar mogelijk conflicten te voorkomen. Daar gaan Buitenlandse Zaken en Ontwikkelingssamenwerking natuurlijk hand in hand. Slecht bestuur, armoede, gebrekkig onderwijs en tal van andere zaken die wij met ontwikkelingshulp en ontwikkelingssamenwerking

proberen te bestrijden, liggen dikwijls ten grondslag aan conflicten. Fragiele staten zijn daarbij natuurlijk een buitengewoon punt van zorg. Ik doel dan op fragiel in tweeërlei opzicht. Het gaat om staten waar het overheidsgezag zich maar moeizaam in het land zelf laat gelden en waar het nauwelijks tot zeggenschap over het eigen territoir komt, laat staan over al het ongerief dat daar plaatsvindt. Maar ik doel ook op fragiel in die zin dat regeringen soms buitengewoon corrupt en zelf niet te vertrouwen zijn. Dat zijn twee totaal verschillende situaties en het is moeilijk om op beide op een goede manier in te spelen.

De activiteiten die wij als wederopbouw zien, willen wij na een conflict natuurlijk verder brengen. Dan is het idee van development cruciaal. Ik vroeg de minister al of hij kan aangeven hoe hij met Afghanistan verder gaat aan de hand van wat hij daar op het ogenblik bevordert aan ontwikkelingssamenwerking, ontwikkelingshulp en wederopbouwhulp. Ik zou ook willen weten of hij voorbeelden kan geven van andere gebieden waar militaire presentie van Nederland is geweest of nog is en over de situatie daar. Alle situaties zijn natuurlijk verschillend. Anders dan een van de vorige sprekers -- ik weet helaas niet meer wie -- heb ik het gevoel dat de D van defensie door Nederland over het algemeen capabel wordt ingevuld. Ik geloof dat wij een heel goede krijgsmacht hebben en goede militairen die goed toegerust zijn voor hun taak. Daar hebben wij dan ook zeggenschap over. Wij horen straks nog het nodige over de diplomatie en de rol die deze in de conflicten speelt.

Het is niet eenvoudig om de civiele component te integreren in het drie D-concept, omdat ngo's zich niet laten sturen door regeringen en zich daar ook niet aan hoeven te verantwoorden. Collega Russell zei het terecht en ik geloof dat hij daar volstrekt gelijk in heeft. Desondanks kan het natuurlijk wel eens zo zijn dat een regering het zeer op prijs zou stellen zo al niet essentieel zou vinden dat ngo's ook een prestatie leveren in de context van een Nederlandse inspanning. Volgens de eerder genoemde mevrouw Meindersma zijn er hulporganisaties die zich principieel verzetten tegen een koppeling aan een militaire actie. Humanitair werk en ontwikkelingsinspanningen zijn voor hen een doel op zich. Dat kan onder omstandigheden natuurlijk heel vaak zo zijn. Als wij het hebben over drie D zien wij desondanks wel degelijk een rol voor een ontwikkelingsinspanning in de omgeving van een conflict. Ik zou willen weten hoe de minister daarmee omgaat. Spreekt hij met die ngo's? Probeert hij met hen tot afspraken te komen over hun inzet of zijn zij daar niet toe bereid? Dat laatste lijkt mij nogal problematisch als dat het geval zou zijn. Is het mogelijk om in goed contact tot een zekere afstemming te komen? Anders staat natuurlijk de D van development enigszins geïsoleerd in dit drie D-concept.

De drie D-benadering vergt naar mijn smaak vooral werk vooraf. Als je daar nu niet over nadenkt, niet jaren probeert om daar invulling aan te geven en de componenten bij elkaar te brengen, dan denk ik dat je nooit klaar bent op het moment

dat een militaire interventie noodzakelijk wordt geacht. De vraag is of wij bij dit concept al een heldere invulling hebben die ook flexibel is met het oog op de verschillende situaties waarin Nederland een rol zou kunnen spelen. Al mijn collega's hebben die vraag volgens mij ook gesteld. Wordt er op het ogenblik genoeg invloed aangewend om tot de uitwerking van zo'n concept te komen, zodat dit ook operationeel is op het moment dat de Nederlandse regering en de Kamer voor moeilijke afwegingen komen te staan? Het lijkt mij dan noodzakelijk dat er ook een antwoord kan worden gegeven op de vraag om troepen. U vraagt om troepen te mogen sturen, maar hoe zit het eigenlijk met diplomatieke inspanningen? Hoe zijn die verlopen? Wat gaat u doen? Hoe gaat dat verder? Hoe gaat het met de ontwikkelingsinspanningen rond dat militaire gebeuren? Is daar het een en ander te doen? Hebben wij dat gedaan? Heeft dat gefaald? Hebben wij dat niet goed gezien? Er zijn allerlei vragen die dan beantwoord moeten worden en dan niet in de trant van: wij vinden drie D belangrijk. Dat zullen de ministers denk ik met mij eens zijn. Ik wil graag wat horen over de manier waarop dit nu wordt aangepakt en of dit meer is dan een groep ambtenaren die gezamenlijk nota's schrijven over een concept of dat er ook een begin is van een voorbereiding op een operationele inzet.

Ik heb al een paar woorden gezegd over de internationale regie in navolging van de suggestie van collega Van Kappen. Als je met allerlei landen hetzelfde doet, is dat natuurlijk altijd gemakkelijker en beter. De vraag is eigenlijk hoe ver dat komt. Ik ben daarom buitengewoon benieuwd naar het antwoord dat op die vraag gegeven zal worden.

*N

Mevrouw **Böhler** (GroenLinks): Voorzitter. De Engelse schrijver en Nobelprijswinnaar Willam Golding noemde de twintigste eeuw de meeste gewelddadige periode uit de geschiedenis van de mensheid. Ik weet uiteraard niet of hij daar gelijk in heeft, maar als wij kijken naar de afgelopen eeuw, dan kunnen wij in ieder geval constateren dat er sprake lijkt te zijn van een aaneenschakeling van conflicten en oorlogen: natuurlijk de Eerste en Tweede Wereldoorlog, maar ook de oorlogen in Vietnam, Korea, Indonesië, de killing fields in Cambodja, revoluties in Rusland en China, burgeroorlog in Spanje, onafhankelijkheidsoorlog in Algerije, strijd in Zuid-Afrika. Ik zou zo nog een hele tijd, zo niet mijn hele spreektijd, door kunnen gaan, want de lijst met gewelddadige conflicten uit de vorige eeuw is heel erg lang.

Vrijwel geen land in de wereld was in de vorige eeuw niet betrokken bij een gewelddadig conflict of een oorlog. Wie de illusie heeft gekoesterd dat er na het einde van de Koude Oorlog en de val van de Muur een einde zou komen aan gewelddadige conflicten, zal bitter teleurgesteld zijn. Na 1989 zijn er meer oorlogen gevoerd dan ooit tevoren. Sterker nog: door vele historici en ook politici wordt juist het wegvallen van het ideologische korset door de val van de muur en het vervolgens mogelijk maken van een nieuw

identiteitsbewustzijn als voedingsbodem gezien voor nieuwe conflicten. Daar komt nog bij dat er de laatste twee decennia van de vorige eeuw een ontwikkeling op nationaal statenniveau heeft plaatsgevonden die je niet anders dan chaotisch kunt noemen. Sinds 1975 zijn er ongeveer 38 nieuwe staten gevormd. Vele daarvan hebben nu nog steeds een onduidelijke volkenrechtelijke status. Er zijn grensconflicten, interne conflicten en er zijn nog steeds eenzijdige onafhankelijkheidsverklaringen van gebieden waardoor ook hier de volkenrechtelijke status zeer onduidelijk is.

Dit alles draagt natuurlijk niet bij aan een rustige, oorlogsvrije wereld. Dat moge duidelijk zijn. Na 1989, na de val van de Muur, werden zoals gezegd meer oorlogen gevoerd dan ooit te voren. Van Haïti tot Oost-Timor, van het voormalig Joegoslavië tot Mozambique. De teller van de Verenigde Naties heeft sinds 1989 tussen de 60 en 70 grote conflicten per jaar geteld. Daarin zijn niet meegenomen de kleinere conflicten die ieder jaar weer opspelen. Nederland was bij 40 van deze conflicten op de een of andere manier, meestal in het kader van een internationale missie, betrokken. Dit waren vredesmissies, stabilisatiemissies of andere missies van de VN of de NAVO.

Het is overigens van belang om goed voor ogen te hebben dat er bij de conflicten die ik zojuist noemde maar zelden sprake is van een traditionele oorlog tussen twee staten, zoals wij die kenden in het begin van de vorige eeuw. Het gaat vaak om een intern gewapend conflict, een burgeroorlog of een oorlog tussen een overheid en opstandelingen. Of het gaat, zoals bij de war on terror, om de gewapende strijd tussen staten aan de ene kant en een ongrijpbare, abstracte tegenstander aan de andere kant. De war on terror is een oorlog zonder grenzen tegen een vijand zonder land, met alle gevolgen en moeilijkheden van dien.

Maar niet alleen het aantal conflicten neemt toe, ook het aantal burgerslachtoffers is de afgelopen decennia schrikbarend gegroeid. Van de vele conflicten wil ik er twee in herinnering roepen. Ik noem het conflict in Congo waar tussen 1998 en 2004 naar schatting van de Verenigde Naties ongeveer vier miljoen mensen het leven hebben moeten laten, de meesten als gevolg van oorloggerelateerde ziektes en honger. En dan natuurlijk niet te vergeten de humanitaire ramp in Darfur in 2003. Het moge duidelijk zijn dat peacebuilding en peacekeeping belangrijk zijn, maar ook ingewikkeld en helaas vaak niet succesvol. De ervaringen in Somalië en Rwanda in 1994 en de ervaringen in Bosnië een jaar later hebben dit nog eens op desastreuze wijze duidelijk gemaakt.

In het al eerder geciteerde rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid uit 2007 "From War to the Rule of Law", dat overigens is geschreven door een ambtsvoorganger van de minister van Defensie, wordt gepoogd de problemen van peacebuilding, peacekeeping en wederopbouw te schetsen en mogelijke oplossingen aan te dragen. Ik ben benieuwd of de regering de analyses van de WRR deelt. Deelt de regering ook

de aanbevelingen en de suggesties die in het rapport worden gedaan? In het bijzonder ben ik benieuwd of de regering het eens is met de analyse en conclusie van de WRR dat een succesvolle peacekeeping vereist dat je ruim van tevoren een strategie bedenkt die verder reikt dan de militaire strategie alleen en ook dat ieder conflict anders is en dat een "one size fits all"-benadering niet tot succes zal leiden. Ik ben heel benieuwd of de regering dat ook zo ziet.

Hoe dan ook. Ik denk dat iedereen het erover eens is dat je met militaire middelen misschien een oorlog kunt winnen, maar geen duurzame vrede kunt stichten. De internationale gemeenschap en ook Nederland zijn gedwongen om de strategie voor peacekeeping en peacebuilding opnieuw te overdenken. De comprehensive approach, de drie D-benadering met samenwerking van Diplomacy, Defense en Development, is hier een van de mogelijke strategieën. De drie D-benadering lijkt, zoals eerder genoemd, ook te worden omarmd door landen als Frankrijk, Engeland, Duitsland, Zweden en de Verenigde Staten.

Ook een van de fundamentele vragen bij die drie D-benadering is al vaak aan de orde geweest, namelijk de vraag naar de doelstelling. Volgens de minister van Buitenlandse Zaken van de Verenigde Staten is de drie D-benadering -- want ook de VS omarmen deze benadering -- een onderdeel van hun "transformational diplomacy". Anders gezegd: falende staten vormen in de ogen van de Verenigde Staten een risico voor de interne "homeland security", dus de interne veiligheid, van de Verenigde Staten. De inzet van hulp is dan ook met name gericht op het eigen veiligheidsbeleid, namelijk de "homeland security". De vraag is dus of de Nederlandse regering hetzelfde veiligheidsconcept ziet als basis voor de drie D-benadering.

In de nota Wereldwijd dienstbaar van 18 september 2007 schrijft de minister van Defensie over de ISAF-missie in Afghanistan het volgende: Mede om te voorkomen dat Afghanistan opnieuw een uitvalsbasis voor terroristen wordt, levert Nederland er een bijdrage aan de stabilisering van het gezag. Dit lijkt erop te duiden dat Nederland inderdaad de Verenigde Staten volgt wat het veiligheidsconcept betreft. Maar tegelijkertijd werd bij de discussie rondom de verlenging van de missie telkens benadrukt dat Nederland het Afghaanse volk niet in de steek mag laten. Dat duidt er meer op dat de veiligheid van de Afghanen voorop staat. Graag krijg ik hierover opheldering van de Nederlandse regering.

Een ander probleem dat ook al werd benoemd door alle voorgaande sprekers, is dat de drie D-benadering vaak alleen maar leidt tot samenwerking van Defensie en Ontwikkelingssamenwerking. De rol van Buitenlandse Zaken, die de rol van de D van diplomacy invult, lijkt een ondergeschoven kindje. Maar dat kan natuurlijk niet zo zijn en ik neem ook aan dat de regering het met ons eens zal zijn dat diplomacy niet alleen de eerste van de drie D's is, maar ook een van de meest belangrijke. In dit

verband is natuurlijk de vraag van groot belang of er in conflictgebieden inderdaad de dialoog met alle belangrijke actoren wordt aangegaan. De meeste sprekers voor mij hebben daar al iets over gezegd wat Afghanistan betreft. Wordt er inderdaad een dialoog met de taliban noodzakelijk geacht? Of zitten wij ook hier meer op de lijn van de Verenigde Staten die volgens president Bush een ideologische oorlog voert? Dat wil zeggen een oorlog waarbij het erom gaat dat de tegenstander de eigen mening -- in dit geval de mening van de Verenigde Staten -- overneemt.

Ik wil mijn vraag over dialoog en diplomacy niet beperken tot Afghanistan. Hoe ziet de regering bijvoorbeeld toenadering en het openen van een dialoog met groepen als Hamas en Hezbollah? Is de regering onder alle omstandigheden bereid om de lokale elite en de lokale leiders tot het gesprek uit te nodigen? Ik stel in dit verband nog een specifieke vraag die meer gericht is tot de minister van Defensie. In veel nota's van zijn departement lezen wij over "winning the hearts and minds" van de bevolking. Dat klinkt uiteraard sympathiek, maar wat bedoelt de minister van Defensie hier nu precies mee? Ik ga er zonder meer vanuit dat hij niet bedoelt dat Nederlandse militairen munten uitdelen met bijbelteksten erop, zoals een Amerikaanse soldaat dat net heeft gepresteerd. Ervan uitgaand dat hij dat niet bedoelt, zou ik toch graag willen weten hoe het credo van winning the hearts and minds zich verhoudt tot de noodzakelijke neutraliteit van militairen. Ik bedoel hiermee dat de eigen visie op bepaalde ideologieën, religie en misschien de politieke systemen van de militair en het land waar hij vandaan komt, geen rol mag spelen in de strijd voor de veiligheid van de bevolking ter plaatse. Maar ik ben ervan overtuigd dat de minister van Defensie hierover opheldering kan verschaffen.

Wat de D van development betreft heb ik een aantal vragen aan de minister voor Ontwikkelingssamenwerking en natuurlijk ook aan de twee overige ministers. De meeste onderzoekers, politici en andere deskundigen zijn het erover eens dat je een duurzame vrede in een conflictgebied alleen kunt creëren als je gebruikmaakt van de reeds bestaande "civil society" ter plekke. Het is zinloos en werkt meestal zelfs averechts indien je probeert van buitenaf een systeem op te leggen aan een maatschappij die dat systeem niet kent en niet wil hebben. Maar dat betekent ook dat bijvoorbeeld in Afghanistan onder ogen gezien moet worden dat de basis voor de "civil society" op dit moment gevormd wordt door islamitisch recht. Vele deskundigen zeggen dat je deze basis desalniettemin moet gebruiken, ook al is deze op veel punten in strijd met Westerse normen en waarden. Vervolgens moet je stap voor stap hervorming in werking stellen zodat er overeenstemming bereikt kan worden over fundamentele waarden en normen. Hoe ziet de regering dit?

Een ander punt als het gaat om development is dat vaak heel veel nadruk wordt gelegd -- ik heb dat ook bij enkele van de mij voorgaande sprekers geproefd -- op de

economische ontwikkeling van een land. Helaas wordt vaak de ontwikkeling van politie- en justitieapparaat minder belangrijk geacht, terwijl de meeste deskundigen het er toch wel over eens zijn dat dit een bijzonder belangrijk element is voor een stabiele vrede. De Security Sector Reform, die de minister van Defensie hier natuurlijk als antwoord in de strijd zal werpen, ken ik wel maar dat is toch voornamelijk een element van defensie. Wordt ook door Ontwikkelingssamenwerking, dus met name door de ministers van Buitenlandse Zaken en voor Ontwikkelingssamenwerking, de nadruk gelegd op de ontwikkeling ter plaatse van politie en justitie? In hoeverre is in dit verband van eminent belang of wordt door de regering van eminent belang geacht dat oorlogsmisdadigers uit het net afgelopen conflict ook worden berecht? Is "no peace without justice" ook een credo van de Nederlandse regering? Uit sommige onderzoeken, bijvoorbeeld van de UNDP, blijkt dat de bevolking in Afghanistan het gevoel heeft dat ontwikkelingssamenwerking achterblijft en het voornamelijk gaat om militaire inzet met als gevolg dat zij zich afkeert van de vredesmacht en zich aansluit bij verzetstrijders.

Het derde vraagstuk bij de D van development is het samenspel van overheidshandelen en ngo's. De meeste andere sprekers hebben daar al het nodige over gezegd. Ik wil hier alleen nog het element aan toevoegen dat zeker in Afghanistan blijkt dat heel veel ngo's er moeite mee hebben om de war on terror te onderschrijven. Ze zeggen dat ze wel op dezelfde rivier roeien, maar zeker niet in dezelfde boot. Hoe kijkt de regering daar tegenaan en hoe zijn dit soort problemen op te lossen?

In dit verband er meteen achteraan een ander belangrijk vraagstuk dat ook al door de meeste andere sprekers is benoemd, namelijk de vraag van coherentie en coördinatie van al die activiteiten in een conflictgebied. Ik roep even in herinnering dat destijds in Bosnië 45 verschillende overheidsinstellingen aan het werk waren zonder coherentie en zonder voldoende coördinatie. Nu zijn het er in Afghanistan wel minder, maar het zijn er nog altijd 17. Welke mogelijkheid ziet de regering om al deze verschillende actoren te coördineren en tot een coherent beleid te brengen? Ik weet wel dat de Verenigde Naties bezig zijn met hervormingen en dat delivering as one daar de uitkomst van moet zijn, maar lost dat wel het probleem op van de veelheid van niet-gouvernementele organisaties, ngo's die dus niet onder de controle van de VN vallen? Het lijkt mij niet. Er moet dus behalve hervormingen van de VN -- delivering as one is zeker een goed idee -- zeker ook aandacht zijn voor coherentie en coördinatie tussen gouvernementele en niet-gouvernementele organisaties.

Ik heb nog twee kleine specifieke onderwerpen die ik graag aan de regering wil voorleggen. Het ene is met name gericht aan de ministers van Buitenlandse Zaken en voor Ontwikkelingssamenwerking en betreft het probleem van kindsoldaten. Zeker in Afrika is de resocialisering van kindsoldaten een groot aspect van een succesvolle peacekeeping en peacebuilding mission. Ik heb er nog de nota van de twee

ministers van 5 november van vorig jaar op nageslagen, getiteld Naar een menswaardig bestaan, maar ook in deze nota vind ik helaas geen aandacht voor de resocialisering van kindsoldaten. Ik nodig de ministers dan ook uit om hierover in hun eerste termijn iets te zeggen. Welk beleid denkt de regering te kunnen voeren voor een succesvolle resocialisatie van kindsoldaten? Nog belangrijker wellicht: hoe kan in de toekomst het gebruik van kindsoldaten worden tegengegaan?

Voor de minister van Defensie heb ik een specifieke vraag met betrekking tot de inzet en verantwoordelijkheid van private security firms in conflictgebieden. Deze inzet is inmiddels veelvuldig aan de orde en roept de nodige problemen op. Hun werkzaamheden en met name hun verantwoordelijkheden zijn op dit moment zeer onvoldoende geregeld. Welke visie heeft de minister van Defensie hierop en welke regelingen zouden er moeten worden gemaakt op nationaal en internationaal niveau om de werkzaamheden van deze private security firms goed te regelen? Of is de minister wellicht van mening dat er überhaupt geen sprake zou moeten zijn van de inzet van deze private security firms?

Ten slotte de rol van Nederland. Het spreekt vanzelf dat een land als Nederland niet in staat is om in alle delen van de wereld deel te nemen aan alle aspecten van peacekeeping en peacebuilding. Het al eerder genoemde rapport van de WRR refereert in dit verband aan uitspraken van de voormalige secretaris-generaal van de VN Boutros-Ghali en spreekt van Den Haag als legal capital. Nederland zou zich dus moeten concentreren, zich moeten toespitsen op het geven van zijn expertise bij de opbouw van een rechtsorde. Ik zou graag de visie van de regering willen horen op de vraag of de Nederlandse regering zich inderdaad niet alleen geografisch moet beperken, maar wellicht ook met betrekking tot het onderwerp waar het zich mee wil bezighouden. Is het inderdaad een goed idee dat de Nederlandse regering zich voornamelijk richt op de opbouw van de rechtsorde, de rule of law?

Voorzitter. Peacebuilding is ingewikkeld en duurt lang. Twee derde van alle landen die een conflict hebben meegemaakt, keren na vijf tot tien jaar weer terug tot dat conflict. In zijn laatste rede in het Britse parlement in 1955 sprak Winston Churchill de wens uit dat er een dag moge komen waar fair play en respect voor vrijheid en gerechtigheid het mogelijk maken dat de getormenteerde mensheid zich los kan maken, zich los kan rukken van de verschrikkingen van het tijdperk waarin wij ons bevinden. Uiteraard hoop ik van ganser harte dat de Nederlandse regering een beleid voert dat deze dag dichterbij brengt, maar vooralsnog wacht ik eerst even haar antwoorden af.

*N

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Mevrouw de voorzitter. Ik spreek mede namens de fractie van de SGP.

Mevrouw de voorzitter. In een globaliserende wereld waar alles met alles verbonden is, verwondert het niet dat we minstens

drie D's nodig hebben om onze politieke inspanningen voor een veiliger en rechtvaardiger wereld aan te duiden. We zijn wel ver verwijderd van het simplisme van Han de Wit -- de creatie van Heere Heeresma -- die in "ontwikkelingshulp" gaat om aan de Hollandse burgerlijkheid te ontsnappen en zijn hoogstpersoonlijke idealisme in Afrika de ruimte te geven. Zoals de lezers van dat boek weten, verongelukt Han de Wit op zijn Solex en komt nooit in Afrika aan.

We zijn het stadium van naïviteit al ruim gepasseerd als het gaat om de hardnekkigheid van de mondiale vraagstukken en de mogelijkheden om die met enkele blikken ontwikkelingswerkers op te lossen. Dat wij in een wereld met veel complexe vraagstukken voortgaan om meer samenhang te brengen in ons beleid en ons daarbij ook intensiever rekenschap geven van onze politieke doelstellingen heeft de hartelijke steun van onze fracties.

Ik wil in mijn bijdrage de bespreking van de drie D-benadering koppelen aan onder meer de beleidsbrief van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking "Een zaak van iedereen. Investeren in ontwikkeling in een veranderende wereld". Het lijkt me van belang dat we komen tot een taxatie van wat in deze brief naar voren wordt gebracht in samenhang met de buitenlandspolitieke en veiligheidskwesties, waar we dit voorjaar in deze Kamer zo intensief over debatteren.

Ik zal achtereenvolgens spreken over de drie D-benadering zelf, vervolgens over de doelstellingen van en de noodzakelijke afstemming om te komen tot een geïntegreerd beleid -- daar hebben enkele collega's ook al over gesproken, dus kan ik daar wat beknopter in zijn -- en ten slotte over het begrip van de grote ontwikkeling die de drie D's lijkt te omspannen, namelijk de globalisering.

Allereerst dus de bespreking van de drie D-benadering zelf. Deze benadering brengt Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking hier achter de tafel en ook al langer om de tafel. Eerlijk gezegd heb ik me wel afgevraagd hoe nieuw het concept van de drie D-benadering nu eigenlijk is. In 1994 is tijdens het eerste Paarse kabinet de operatie ingezet die werd aangekondigd als de herijking van het buitenlands beleid. Het buitenlands beleid, zo werd toen gesteld, zou voortaan meer rekening moeten houden met onder meer de economische belangen van Nederland. Naast enkele D's zat toen ook nog een E aan tafel. Maar ook toen was integratie van buitenlandse politiek en ontwikkelingssamenwerking aan de orde. Ontwikkelingssamenwerking werd onder meer verbonden met het tegengaan, zo nodig bestrijden van crisissituaties die zich meer en meer begonnen voor te doen in de onoverzichtelijke wereld die na de Koude Oorlog ontstond. In de nieuwe wereldorde, die maar niet direct een orde wilde zijn, kon zo verantwoordelijk internationaal gedrag en good governance worden beloofd. Het is overigens zeer te prijzen dat Nederland, ondanks de accentuering van het eigenbelang, sindsdien

consequent heeft vastgehouden aan armoedebestrijding als hoofdaccent in het ontwikkelingsbeleid, tot op de dag van vandaag.

Zoals wij allen weten, werd de toestand van de wereld na de aanslagen van 11 september 2001 alleen maar grimmiger en gewelddadiger. Het besef te leven te midden van grote veiligheidsrisico's in een instabiele wereld werd sterker. Het inzicht dat militair ingrijpen zonder meer niet altijd leidt tot een veiliger wereld, heeft de verdere bezinning op de comprehensive approach alleen maar versterkt. Dat is op zichzelf winst. Als ploegscharen zwaarden kunnen worden, is het goed te weten hoe zwaarden ook weer ploegscharen kunnen worden.

Over dat scala aan oorlogs- en vredesinstrumenten, over die breedte van mogelijkheden -- ik herinner aan het debat dat wij hier al eerder hebben gevoerd -- moeten we blijven nadenken. Het gecoördineerd inzetten van diplomacy, defence and development horen bij deze wereld. Maar misschien kunnen wij een paar stappen terugzetten en in het licht van wat wij nu zeggen over de drie D-benadering proberen na te gaan wat nu precies de betekenis is geweest van de toenmalige herijking? Voor welk type herijking staat dan nu die drie D-benadering eigenlijk precies? Daar zou ik wel een antwoord op willen krijgen, ook met het oog op de consistentie van ons buitenlands beleid en ontwikkelingsbeleid in de loop der jaren.

Nu we dan, mede in navolging van anderen, spreken over deze drie Engelstalige D's -- wat mij betreft mag democracy er nog wel bij -- zou ik willen vragen of er een Nederlandstalige D aan kan worden toegevoegd, namelijk de D van doelstelling. Hierover zijn door enkele collega's al enkele opmerkingen gemaakt. Het gaat om instrumenten, om departementen die samen iets moeten gaan doen, maar wat is nu eigenlijk het doel? Waarom doen wij dit? Gaat het ons om de versterking van rechtsstatelijkheid in landen waarmee wij te maken hebben? In het verlengde daarvan zou je democratie eraan kunnen toevoegen. Of gaat het ons om nation-building in fragiele staten? Gaat het ons om de verbetering van bepaalde processen, bijvoorbeeld de overgang van noodhulp geven naar wederopbouw, wat volgens de evaluatie van het Afrikabeleid een hardnekkig probleem is? Wil de drie D-benadering niet een diffuse beleidsterm blijven, dan zal het politieke oogmerk ervan verhelderd moeten worden. In "Een zaak van iedereen" -- de beleidsbrief van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking -- wordt gesteld dat ontwikkelingssamenwerking politieker moet worden en onderdeel van een "geïntegreerde aanpak om conflicten te beslechten". Waar doelt dat politieker worden van ontwikkelingssamenwerking precies op? Graag zou ik op dit punt een antwoord willen van de zijde van de regering.

Ik kom op mijn tweede thema, een geïntegreerde aanpak. Wil de drie D-benadering geen diffuse beleidsterm blijven, dan moet ook duidelijker worden tot wat voor soort integratie van inspanningen ze leidt. Laten we dit eens beschouwen voor de drie groepen landen die in "Een zaak van iedereen" worden onderscheiden, de groepering van landen zoals de minister voor

Ontwikkelingssamenwerking die voor zich ziet. Een eerste groep landen dat behoort tot profiel 1 heeft een achterstand als het gaat om de millenniumdoelstellingen. Dat zijn landen als Rwanda, Bangladesh, Mozambique, maar zo zijn er wel meer. In deze landen heeft de D van development een leidende betekenis. Maar wat is hier dan precies de bijdrage van Defensie en Buitenlandse Zaken? Kan de minister dat aangeven? Een tweede groep landen vormen de landen die als fragiele staten worden aangeduid, landen die behoren tot profiel 2. Daartoe behoort onder meer Afghanistan. Wij zijn er present en richten ons op peacekeeping en reconstructie met militaire en civiele middelen. Op welke manier wordt de expertise van Ontwikkelingssamenwerking hierbij betrokken? Binnen een volwaardige drie D-benadering zou dat wel moeten. De derde groep staten die de minister voor Ontwikkelingssamenwerking onderscheidt, profiel 3, is beter ontwikkeld. Een land als Egypte hoort daartoe. Hier is een gezamenlijk optreden van Ontwikkelingssamenwerking en Buitenlandse Zaken volgens mij de aangewezen weg.

Voor al deze situaties en al deze landen geldt natuurlijk dat er gewerkt moet worden vanuit een bepaald perspectief. Ik noemde al even het perspectief van rechtsstatelijkheid en van democratisering. Dat is een breed politiek ideaal waar ook het perspectief van mensenrechten en publieke gerechtigheid mee verbonden is. Zoals het voorbeeld van Irak laat zien, is het een misvatting te menen dat westerse landen de democratie zomaar kunnen installeren in omgevingen die geen democratische cultuur kennen. Wel kan gradueel gewerkt worden aan het versterken van mensenrechten en publieke gerechtigheid, maar dat moet dan bij de implementatie van beleid een vast onderdeel zijn. Kan de minister zeggen of hij zich oriënteert op best practices die hierin de weg wijzen, dus een betere manier om rechtsstatelijkheid en democratische patronen te implementeren? De beleidsbrief noemt de werkzaamheden van het NIMD, ons instituut voor multy party democracy, inderdaad een belangrijk instituut. Hoe kan dat met de daar ontwikkelde benadering van democratisering worden ingezet?

Mevrouw de voorzitter. Samenwerking in het veld begint bij samenwerking in Den Haag. Ik sluit mij aan bij de opmerkingen die hierover zijn gemaakt door de collega's Van Kappen en De Vries. Ik wil in dit verband nog wel de rol van de ngo's noemen en vragen hoe die nu precies hierbij worden betrokken. Ik heb het idee dat daar ook onder de collega's hier wat verschillende opvattingen leven. Wat onze fracties betreft, is die rol van de ngo's heel erg belangrijk in het ontwikkelingsbeleid.

Dan is er niet alleen de vervlechting nationaal-departementaal, maar ook extern, internationaal. Een comprehensive approach kan alleen succesvol zijn als ze is afgestemd binnen grote internationale samenwerkingsverbanden. Vooral het ontwikkelingsbeleid van de EU is belangrijk in dat verband. Hoe past het Nederlandse beleid in het beleid dat de EU voert met betrekking

tot fragiele staten? Is het daar ook de "motor van een brede agenda van internationale samenwerking"? En hoe verhoudt het Nederlandse beleid zich tot het Amerikaanse beleid, dat gericht is op strategische veiligheid? Zal ons beleid inzake fragiele staten worden afgestemd op het Amerikaanse beleid betreffende fragiele staten, waarover ook USAID-notities zijn geschreven?

Mijn laatste deel gaat over het omspannende begrip van de globalisering. Op bladzijde 5 van de beleidsbrief wordt opgemerkt: Globalisering stelt het ontwikkelingsbeleid op scherp. Als ik die beleidsbrief lees, kom ik tot drie betekenissen van globalisering. In de eerste plaats wordt gesteld dat de wereld er kleiner en rijker door wordt. Er valt dus een accent op de economische voordelen van globalisering. In de tweede plaats wordt de tegenstelling tussen rijk en arm er groter door. Dit kan een basis zijn voor nieuwe conflicten, zo wordt gesteld. In de derde plaats betekent globalisering dat er nieuwe en grote spelers zijn bijgekomen, met name China en India. In deze benadering in de beleidsbrief domineert het economische en politieke perspectief en niet ten onrechte. Globalisering is in sterke mate een economische en technologische ontwikkeling. Sommigen spreken over de mondiale expansie van een business civilization. Vooral westerse bedrijven spelen een grote rol in deze economische globalisering. In Afrika spelen China en India een belangrijke economische rol. In de beleidsbrief worden ze nadrukkelijk als nieuwkomers in beeld gebracht. Graag zou ik een taxatie horen van de regering van de rol die met name China en India spelen in het ontwikkelingsbeleid ten aanzien van Afrika. Is deze invloed uiteindelijk stabiliserend of destabiliserend, ook met het oog op de doelstellingen die het Nederlands ontwikkelingsbeleid heeft?

Ik breng deze kwestie naar voren, omdat globalisering uitdrukkelijk niet een verhaal is van louter economische voordelen. Dat wordt allereerst beseft, ook bij de VN. In december 2001 hield de Unesco een conferentie onder de titel The Future of Values. Directeur-generaal Koichiro Matsuura -- ik denk een Japanner -- schreef daarover...

Minister **Koenders**: Tanzaniaan!

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): In ieder geval schreef hij daarover: "Our age is widely held to be experiencing a crisis of values. Many observers fearing the collapse of all that gives meaning to our actions and our very existence, attribute this disquiet to the rise of globalization. Exclusively geared to technological progress, globalization is seen as soullessly materialistic, incapable of guiding our actions and indifferent to values. How have we come to this?"

Globalisering ondermijnt samenlevingen, aangezien het dwars door de bestaande sociale en culturele verhoudingen breekt en dreigt ieder individu tot leverancier van goedkope arbeid of consument te reduceren. Globalisering is gemakkelijk in staat scheuren te trekken in het

maatschappelijk weefsel en ze tast de sociale geledingen van een samenleving aan. In Europa wordt door sommigen het einde van de middenklasse aangekondigd, terwijl we in ons ontwikkelingsbeleid, zeker voor Afrika, blijven hopen op de groei van een middenklasse. Een verkeerd soort integratiedenken, dat eenzijdig economisch is georiënteerd, kan een coherent beleid zoals wij dat willen voeren, gericht op bestrijding van armoede en de rol van vrouwen, gericht op mensenrechten en de betekenis van gezins- en familieleven, gericht op duurzaamheid, duurzame ontwikkeling, in de weg staan.

Dit alles, mevrouw de voorzitter, roept om een kritischer benadering van het fenomeen van de globalisering, kritischer dan nu in deze beleidsbrief gebeurt. Dit roept ook om het doordenken van een consistent ontwikkelingsperspectief in een tijd van globalisering. Nederland is altijd voortrekker geweest als het gaat om ontwikkelingsdenken. Laat Nederland nu de voortrekker zijn van een debat over globalisering in het ontwikkelingsbeleid. Is de minister bereid om zo'n bezinning te entameren? Zou er op deze samenhang van globalisering, duurzaamheid en waarden voor samenleving niet eens nader gestudeerd kunnen worden? Ik zie uit naar de antwoorden van de regering.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 12.25 uur tot 13.30 uur geschorst.

De voorzitter: Ik deel de Kamer mede dat voorgenomen beslissingen omtrent enkele ter instemming aangeboden JBZ-besluiten tijdens deze vergadering in de zaal ter inzage gelegd worden, conform het voorstel van de commissie voor de JBZ-Raad. Als aan het einde van de vergadering geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan dat de Kamer heeft besloten conform dit advies.

**

(De voorgenomen beslissingen zijn als noot opgenomen aan het einde van deze editie)<1>

*B

!Beëdiging plaatsvervangend griffier!

Aan de orde is **de beëdiging van de nieuwe plaatsvervangend griffier der Kamer.**

De voorzitter: De heer De Boer is in het gebouw der Kamer aanwezig teneinde de gevorderde eden af te leggen.

Ik verzoek de griffier, hem binnen te leiden.

**

Nadat de heer De Boer door de griffier is binnengeleid, legt hij in handen van de voorzitter de voorgeschreven eden af.

De voorzitter: Ik feliciteer u van ganser harte met de aanvaarding van uw functie.

Ik schors de vergadering om iedereen de gelegenheid te geven, de heer De Boer ook te feliciteren.

**

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B

!Buitenlandse Zaken/Defensie (begroting)!

Aan de orde is de voortzetting van het **beleidsdebat over de drie D-benadering (diplomacy, defence, development) in het kader van de behandeling van het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2008 (31200-V) en het wetsvoorstel Vaststelling van de begrotingsstaten van het ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2008 (31200-X).**

*N

Minister **Verhagen:** Voorzitter. Ik dank de senaat graag voor de uitnodiging om hier vandaag zo uitvoerig aandacht te besteden aan de samenwerking tussen defensie, diplomatie en ontwikkelingssamenwerking, ofwel de drie D's, om de Engelse termen maar te gebruiken. Drie D is de term die het meest in zwang is in Nederland, maar de termen "whole of government approach" en "comprehensive approach" -- in de meer ouderwetse geïntegreerde benadering -- duiden op datzelfde concept. Het gaat dus om samenwerking in de planning en uitvoering van civiele en militaire crisisbeheersingsoperaties wereldwijd, evenals de inzet ten behoeve van security sector reform en in sommige gevallen humanitaire hulp. De nationale inzet van de krijgsmacht of bijvoorbeeld van Buitenlandse Zaken over de grens voor consulaire bijstand en dergelijke vallen er dus nadrukkelijk niet onder. Daarbij teken ik onmiddellijk aan, ook gelet op de kanttekening die de Kamer zelf heeft geplaatst, dat de benaming drie D eigenlijk incorrect is omdat het niet alleen gaat om samenwerking tussen de drie hier aanwezige ministers en hun organisaties, maar ook om samenwerking waarbij tal van andere collega-bewindslieden en andere ministeries betrokken zijn. De heer Russell heeft daarop in zijn interventie terecht gewezen. Uiteraard is de regering het hierover met de CDA-fractie eens.

De betrokkenheid van andere departementen kent overigens verschillende gradaties. Departementen als Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Justitie, Financiën en EZ zijn bijvoorbeeld op structurele basis betrokken, terwijl het bijvoorbeeld bij een departement als Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit gaat om samenwerking op meer specifieke basis. Hoe dan ook, de harde kern wordt gevormd door ons drieën. Dat, en het feit dat het een beeldende term is die blijkbaar goed blijft hangen, heeft ertoe geleid dat

in Nederland de term drie D-aanpak het meest wordt gehanteerd.

Ik wijd enkele woorden aan de theoretische onderbouwing van de drie D-aanpak. Hoewel wij ons bevinden in de *chambre de réflexion* en dit dus bij uitstek de plek zou zijn voor theoretische beschouwingen over het concept van deze aanpak, denk ik dat het goed is dat wij ons vandaag vooral richten op de praktijk. Ik proef dat ook in veel van de interventies van de Kamer. Deze samenwerking heeft bij uitstek gestalte gekregen in de praktijk en niet zozeer vanuit de theorie. Het is meer *learning by doing*. Deze terminologie bestond al voordat wij het concept in de praktijk konden brengen. Door de dagelijkse uitdaging van operaties zoals die in Afghanistan, worden wij als het ware met onze neus op de feiten gedrukt. Het hele gedachtegoed is nog niet zo oud. Praktijkervaringen zijn nog recenter, maar juist ontwikkelingen aan de hand van de ervaringen in de praktijk zorgen dat het steeds meer vorm krijgt.

Het laatste meer theoretische, conceptuele document dat de regering in deze context aan de Kamer heeft gestuurd, is de notitie *Wederopbouw na conflict*, die alweer dateert van 2005. Sindsdien zijn er in de dagelijkse praktijk tal van stappen gezet in de richting van drie D-samenwerking. Daarbij is er relatief weinig aandacht geweest voor de theoretische onderbouwing, geef ik toe. Mede om aan de behoefte daaraan tegemoet te komen, zal de regering op zeer korte termijn een adviesaanvraag indienen bij Adviesraad Internationale Vraagstukken. Aan die aanvraag wordt op dit moment de laatste hand gelegd. Uiteraard zal de Kamer daarover worden geïnformeerd, niet alleen over adviesaanvraag, maar ook over het advies zelf en uiteraard over de reactie van de regering daarop.

Voor het zo ver is, ligt vandaag de focus vooral bij de praktijk. Voor ik verder inga op de vragen van de Kamer, zal ik kort uiteenzetten hoe de drie D-aanpak er in de praktijk uit ziet, zowel in de specifieke Nederlandse context als in internationaal verband. De ministers Van Middelkoop en Koenders zullen in hun inleidingen toelichten hoe dit zich vertaalt voor de respectievelijke instrumentaria waarvoor zij verantwoordelijk zijn.

Van de drie D's is diplomatie de minst grijpbare, de minst zichtbare. De Kamer heeft daarop ook gewezen. Diplomatie zelf is natuurlijk niet alleen het contact tussen diplomaten, maar ook alles wat men met diplomatieke middelen en het toepassen van diplomatieke druk kan bereiken, zoals *good governance*, verbetering van mensenrechten, *rule of law*, goed bestuur, stevige internationale inkadering van het land in kwestie, coalitievorming, internationale coördinatie en ga zo maar verder. Wat de zichtbaarheid betreft: als er een militair optreden plaatsvindt, bijvoorbeeld het zeker stellen van een stuwdam, zodat de elektriciteitsvoorziening in een regio kan worden veiliggesteld, dan is dat zichtbaar. Een militair treffen is zichtbaar. Het bouwen van een ziekenhuis of school is zichtbaar. Op het moment dat ik naar president Karzai ga om met hem te spreken over

mensenrechten, over het niet toepassen van de doodstraf, is dat minder tastbaar, minder zichtbaar dan die twee andere D's. Maar dat Australische troepen bijvoorbeeld samen met ons in Uruzgan actief zijn en dat zij actief zijn onder ISAF en de rules of engagement en het mandaat van ISAF en niet onder Operation Enduring Freedom, zoals oorspronkelijk in de bedoeling van de Australiërs lag, is een gevolg van die D van diplomatie. Dit is vanwege de contacten die ik daarover met mijn Australische collega heb. Dat feit dat vanaf de zomer Slowakije, Hongarije, Frankrijk, Singapore en Tsjechië actief worden in Uruzgan, terwijl zij dat voordien niet waren, is een gevolg van de D van diplomatie.

Het kost wat meer tijd, maar in wezen kun je daar ook zichtbaar maken wat die D van diplomatie betekent. De stelling die de heer Vliegenthart heeft aangehaald dat diplomatie vaak het ondergeschoven kindje is van de drie D-benadering onderschrijf ik dan ook niet. Zowel voor als na een gewapend conflict is het immers cruciaal dat er een politieke dialoog gevoerd blijft worden, dat er op problemen die samenhangen met de fragiliteit van landen een politiek antwoord wordt geformuleerd, zoals dat bijvoorbeeld nog steeds zo broodnodig is in Sudan en zoals wij iedere dag aan den lijve in Sudan merken. Dat er wordt gewerkt aan politieke oplossingen, aan politieke verzoening: ook dat is diplomatie.

Ook de heer Vliegenthart heeft uitspraken aangehaald waarin het belang van verzoening wordt onderstreept. Dat is ook de reden waarom er bij de ontwikkeling van de Afghan Development Strategy, de plannen van de Afghaanse regering voor de opbouw en ontwikkeling van Afghanistan, door ons zo veel nadruk is gelegd om ook daar aandacht te besteden aan de verzoening, het loswaken van die delen die wel bereid zijn om zich zonder gebruikmaking van geweld te voegen in de Afghaanse structuren. Met de heer Vliegenthart deel ik dus het belang van het uitgangspunt van politieke verzoening en dialoog, maar in de specifieke context van het citaat waarop hij doelde, de context van Pakistan, wijs ik op de recente uitspraken van ISAF-opperbevelhebber generaal McNeal, die in zijn afscheidsinterviews juist het tegenovergestelde heeft beweerd, namelijk dat de dialoog die de Pakistaanse regering op dit moment voert met de stammen in het oosten juist het geweld in Afghanistan op grote schaal heeft aangemoedigd. Het is dus niet zo een op een of one size fits it all. Zelfs over concrete conflicten zijn aan elkaar tegengestelde visies mogelijk die beide waardevolle elementen bevatten. Dat maakt de drie D-aanpak complex, maar geeft ook aan dat wij er gezamenlijk alleen door een geïntegreerde aanpak in kunnen slagen om ontwikkelingen ten goede te laten keren.

De heer De Vries heeft in het kader van de rol van de diplomatie gerefereerd aan een recent artikel in de Haagse Post dat wij naar mijn mening niet al te serieus zouden moeten nemen, als inleiding tot een vraag die wij wel degelijk serieus moeten nemen. In het bedoelde artikel wordt door een aantal mensen, vooral gepensioneerden heb ik

geconstateerd, geprutteld, anders kan ik het niet noemen, hoe jammer het is dat het vak zo is veranderd. Ja, de politiek is ook niet meer wat zij veertig jaar geleden was en moderne diplomatie is dus ook wat anders dan veertig jaar geleden gebruikelijk was. Jammer? Een beetje als het gaat om het verlies van stijl en kleur, maar het is wel een feit dat de wereld zakelijker is geworden en het is goed dat dit ook is doorgedrongen in de diplomatie en de buitenlandse dienst. Diplomatie kost geld, belastinggeld, en dat moet correct worden verantwoord. Die bestedingen moeten ook een hoog rendement hebben, daar worden wij steeds meer op afgerekend. Maar goed, hiermee heb ik wat mij betreft meer dan genoeg woorden aan het genoemde artikel gewijd.

Serieuzer is de vraag van de heer De Vries wat de rol van de moderne diplomatie is. Hierover is veel nagedacht en geschreven. Moderne diplomatie is in de context van dit debat gericht op conflictpreventie en het beëindigen van conflicten. Hierbij worden instrumenten gebruikt als dialoog, druk, overtuigingskracht, voorbeeldwerking en samenwerking. Cruciaal bij het voorkomen of beëindigen van conflicten binnen of tussen staten is het opbouwen van consensus en het bevorderen van politieke stabiliteit, evenwicht en verzoening. Good governance en brede betrokkenheid zijn hierbij dus cruciale elementen. Diplomatie speelt zich af op verschillende niveaus: directe contacten tussen ministers, tussen ambtenaren uit hoofdsteden, tussen ambassades en autoriteiten in de landen waar zij gevestigd zijn, contacten met niet-gouvernementele organisaties en lokale structuren. Traditionele contacten tussen overheden via nota's, brieven en telegrammen zijn in belangrijke mate achterhaald, maar soms dienen ze nog wel degelijk een doel, want zelfs in de meest instabiele en chaotische landen is men toch tamelijk formalistisch en wil men alles keurig op papier hebben.

Maar de diplomatie is wel veel sneller en directer geworden; communicatiesnelheid is een sleutelwoord. Succes vereist snelle interne communicatie binnen het departement en met de posten; juist daarin hebben wij in de afgelopen jaren heel veel geïnvesteerd. Bij deze communicatie gaat het niet alleen om de inhoud, het is ook belangrijk dat niet alleen mijn collega's Koenders en Van Middelkoop en ik, maar eigenlijk ook alle andere betrokkenen hetzelfde lied zingen. Dat is essentieel, net als durf en initiatief. Meer dan vroeger moeten onze medewerkers gewoon weten wat de politieke wensen in Den Haag zijn, zonder eerst uren, dagen of zelfs weken te moeten terugkoppelen voordat zij een stap durven te zetten. Zij moeten dus meedenken over het politieke beleid en op basis daarvan zelfstandig durven opereren. Met het oog op de tijd laat ik het hierbij, maar de kern is dus dat wij op politiek niveau geïntegreerd werken en dit via de structuren, de opleiding, de selectie, de investeringen en de communicatie tot uitdrukking laten komen in de organisatie van BZ. Moderne diplomatie brengt dus juist meer werk met zich mee dan vroeger.

Mevrouw Böhler deed het min of meer voorkomen alsof verzoening en oplossing van conflicten vanzelf komen als wij maar gaan praten met de taliban, Hamas en Hezbollah. Maar zo simpel is het niet, want er zijn politieke realiteiten, zoals afspraken met onze Europese partners. En om het maar diplomatiek te zeggen, er is ook wel sprake van kwade wil bij dergelijke partijen. Daarnaast zijn er natuurlijk politieke keuzes, die wij hier, maar ook aan de overkant, meermalen hebben besproken. Het adagium van mevrouw Böhler is dat diplomaten ook moeten praten met de vijand, omdat praten met de vijand niet betekent dat je zijn opvattingen goedkeurt. Ik kan daarin met haar meegaan, maar niet zo ver dat ik namens de Nederlandse regering politieke verantwoordelijkheid voor onderhandelingen zou moeten nemen. Verzoening van vijandige partijen is cruciaal bij conflictpreventie en het beëindigen van conflicten, maar ook hierbij moeten grenzen in acht genomen worden. Partijen die aantoonbaar een destructieve, terroristische doelstelling hebben, zoals Hamas en Hezbollah, zijn voor mij geen aanvaardbare partner voor overleg. Dit is een politieke, maar ook realistische keuze. En wij hebben ook al eerder aan de Kamer gemeld dat contacten, gericht op het beëindigen van geweld, mogelijk zijn, maar dat wij niet gaan onderhandelen met een partij die haar doel alleen maar met geweld wil bereiken. In de discussie over de taliban steunen wij president Karzai absoluut in zijn streven naar verzoening met de elementen in de taliban die los te weken zijn van degenen die alleen maar met geweld hun doel willen bereiken. Maar met iemand die de vernietiging van de ander als doel heeft, kun je niet praten; tegen zo'n partij moet je je beschermen.

De heer **Russell** (CDA): Mevrouw de voorzitter, de minister zei dat de betrokken ministers hetzelfde liedje moeten zingen, maar nu lees ik in de Volkskrant een artikel over de bijdrage van minister Koenders aan het debat over dit thema: "Koenders staat geen geld af aan Defensie". Hoe past dit nu in de uitspraak van de minister over dat zingen van hetzelfde lied? Ik vraag dit nu maar diplomatiek aan minister Verhagen, want als ik het straks aan een van de anderen vraag, ontstaat er wellicht een verhit debat over... Maar goed, ik laat het geheel aan hem over om hierop zelf in te gaan of dit door een van beide anderen te laten doen.

Minister **Verhagen**: Dank voor deze vraag. In het kader van de geïntegreerde beantwoording zal mijn collega Koenders hierop nader ingaan, namens ons alledrie...

Mevrouw **Böhler** (GroenLinks): Voorzitter, als ik het goed begrepen heb, zegt de minister dat hij niet wil praten met groepen als dat betekent dat hij de politieke verantwoordelijkheid voor onderhandelingen neemt, of woorden van gelijke strekking. Ik denk dat er toch een verschil moet worden gemaakt tussen communicatie, praten met, en onderhandelen. Ik heb gevraagd of er met Hamas gepraat wordt, niet of er onderhandeld

wordt met deze beweging. Daarnaast verzoek ik de minister, te verduidelijken hoe hij in deze context terrorisme of terroristische groepen definieert.

Minister **Verhagen**: Bij Hamas en Hezbollah is het vrij eenvoudig, want die staan op de Europese lijst van terroristische organisaties. Ze worden gekwalificeerd als een terroristische organisatie omdat ze erop uit zijn, de staat Israël met geweld te vernietigen. Onlangs las ik dat Hamas volgens een van de leiders van deze beweging ook uit is op de vernietiging van Rome, als stad der kruisvaarders. Wel, dat is dan de volgende fase. Sommige leden van deze Kamer denken hier misschien wat genuanceerder over, maar ik niet. Wie zijn doel, het dwingen van een staat tot het zetten van bepaalde stappen, wil bereiken door middel van het plegen van aanslagen, het opblazen van mensen en het zaaien van angst onder de burgerbevolking, is een terrorist.

De heer **Vliegenthart** (SP): Voorzitter, de minister zegt dat Nederland een bijdrage probeert te leveren aan verzoening in Afghanistan, maar wie probeert zij dan met wie te verzoenen? En kan hij hier concrete voorbeelden van geven? Bij de voorbeelden van diplomatie die hij gaf, worden externe actoren bij het conflict in Afghanistan betrokken doordat zij troepen gaan sturen.

Minister **Verhagen**: De heer De Vries heeft hier ook naar gevraagd. Wel, verzoening is bij dit voorbeeld in de eerste plaats een zaak van de Afghanen, het gaat om onderlinge verzoening. Dit is niet alleen ons standpunt, maar ook dat van de Verenigde Naties en de NAVO. Nederland ondersteunt het verzoenen, het losweken van delen van de taliban -- het is geen homogene, eensgezinde groep, er is verscheidenheid -- die bereid zijn om het gebruik van geweld voor het realiseren van hun politieke doelstellingen af te zweren, ook financieel. Maar dit is een proces waarin op het ogenblik met name de Afghaanse regering verwickeld is. Nederland maakt daarbij wel de kanttekening dat dit, zoals mevrouw Böhler zei, absoluut niet mag betekenen dat zware mensenrechtenschenders vrijuit gaan in het kader van die verzoening. Verzoening mag nooit een synoniem zijn van straffeloosheid.

Wat Nederland wel doet, is, ook financieel, bijdragen aan het Afghaanse verzoeningsprogramma. Dat heeft er onder andere toe geleid dat ongeveer 5000 ex-taliban nu in de gewone samenleving opereren en dus niet meer door middel van geweld voor hun zaak strijden. De verzoening houdt vooral in het herbevestigen door de betrokkenen ex-taliban van de Afghaanse grondwet en het afzweren van geweld. Het PTS-programma, dat daarop gericht is, wordt op dit moment geherstructureerd om te bezien of er ook elementen van sociaaleconomische integratie in kunnen worden opgenomen.

Naast het leveren van een financiële bijdrage aan dit programma, assisteren wij de Afghaanse overheid met outreach, vooral tribale outreach. Die is nodig om achtergestelde stammen

weer binnen de normale Afghaanse samenleving te doen opnemen, om zodoende een voedingsbodem voor de taliban weg te nemen. Door ook die stammen te betrekken bij de verdere ontwikkeling, voorkomen wij dat door hun achtergesteld zijn een voedingsbodem wordt gecreëerd voor de taliban, omdat men via de taliban wel bepaalde voorzieningen krijgt. Mede om die reden leggen wij bij de Afghaanse autoriteiten zo de nadruk op het uitrollen van nationale programma's voor opbouw in het zuiden. Men ziet ook vaak dat extremisme een kans krijgt doordat extremistische groeperingen zich wel bemoeien met de achtergestelden en de armsten van de samenleving. Dat hebben wij gezien in Algerije en dat hebben wij in wezen ook gezien in de Palestijnse gebieden. Hamas heeft daar in eerste instantie een kans gekregen, omdat dat de groepering was die iets deed op het vlak van gezondheidsvoorzieningen, schooltjes en eerste levensbehoeften, in plaats van het geld in eigen zak te steken. Daar hoeven wij niet moeilijk over te doen. En dat is natuurlijk ook de reden waarom juist in het kader van de geïntegreerde drie D-aanpak het bieden van een ontwikkeling naast het bieden van veiligheid een essentieel onderdeel is van het verzoeningsprogramma. Wij hebben er dus in onze contacten, niet alleen in het kader van de discussies in de NAVO, maar vooral ook in onze contacten met de Afghaanse overheid, op aangedrongen dat juist dit element van verzoening in den brede ook door de Afghaanse overheid wordt nagestreefd.

De heer **Vliegenthart** (SP): Ik dank de minister voor zijn antwoord. Een aantal dingen is mij helderder geworden, maar een ding nog niet helemaal. De minister zegt dat Hamas niet voor niets een voet tussen de deur had bij de bevolking en steun kreeg van de bevolking. Dat suggereert dat Hamas niet met de Palestijnse bevolking verzoend hoeft te worden, omdat daar al een bepaalde mate van steun en ondersteuning aanwezig is.

Minister **Verhagen**: Nee, dat wil ik niet suggereren. Gelet op het huidige gedrag van Hamas in Gaza, waar sinds Hamas het voor het zeggen heeft de mensenrechten in toenemende mate op een afgrijselijke wijze worden geschonden, lijkt mij een verzoening met de eigen bevolking toch ook wel van belang.

De heer **Vliegenthart** (SP): Oké, dan hebben wij daar helderheid over. Hoe geldt dat dan in Afghanistan? Dient ook daar de taliban met de plaatselijke bevolking verzoend te worden, of dient de taliban allereerst verzoend te worden met het regime van Karzai?

Minister **Verhagen**: Het nationaal verzoeningsprogramma, waar wij op steunen, is ten eerste gericht op het herbevestigen, door eenieder die wil participeren in een op de Afghaanse grondwet gebaseerde samenleving, van de wijze van inrichting van de Afghaanse samenleving zoals die door toedoen van de Afghaanse bevolking

legitiem tot stand gekomen is. Ten tweede is het verzoeningsprogramma gericht op het afzweren van geweld. Dat zijn de meest essentiële elementen. Het afzweren van geweld geldt zowel ten opzichte van bijvoorbeeld ISF, die er op uitnodiging van de Afghaanse regering zit, als ten opzichte van hun eigen bevolking. Bijvoorbeeld in de discussies die wij ook gevoerd hebben over mogelijke burgerslachtoffers hebben wij namelijk kunnen constateren dat de taliban met grof geweld mensen dwong om hun kant te kiezen en mensen met grof geweld dwong om als menselijk schild te dienen. Op grond daarvan zal er wat het gebruik betreft van geweld ten opzichte van de bevolking in Afghanistan, die dus geen partij is, bij de taliban -- althans bij groepen binnen de taliban -- absoluut wel het nodige dienen te veranderen als het gaat om de verzoening.

Mevrouw **Böhler** (GroenLinks): Begrijp ik de minister goed dat het afzweren van geweld een voorwaarde is om in gesprek te komen en de communicatie te openen?

Minister **Verhagen**: Ja, dat is een voorwaarde die door de president, Karzai, zelf is gesteld.

Mevrouw **Böhler** (GroenLinks): Dat was mijn vraag niet. Mijn vraag was of het een voorwaarde is voor de regering.

Minister **Verhagen**: Ja. Ook voor mij is dat een voorwaarde. Eerder, in onze reactie naar aanleiding van het WRR-rapport, hebben wij ook duidelijk gesteld dat contacten altijd gericht zouden moeten zijn op beëindiging van het geweld. Exact die zin staat in de reactie van de regering op het WRR-rapport.

De heer **De Vries** (PvdA): Wat de minister nu citeert uit de reactie van de regering op het WRR-rapport, is dat contacten altijd gericht moeten zijn op beëindiging van geweld.

Minister **Verhagen**: Er kunnen geen contacten plaatsvinden, tenzij die gericht zijn op het beëindigen van het geweld, op het afzweren van geweld door de desbetreffende partij.

De heer **De Vries** (PvdA): Ja, maar op dat moment is het geweld dus nog niet afgezworen en zijn er contacten die erop gericht zijn om zo ver te komen, dat het geweld wel uit het woordenboek verdwijnt. Al luisterend naar de minister dacht ik aan de situatie in Noord-Ierland, waar uiteindelijk de Britse regering besloten heeft om met het IRA te gaan spreken, alhoewel dat daarvoor niet kon, omdat het IRA een terroristische organisatie was. Uiteindelijk heeft dat toch geleid tot een akkoord, waarschijnlijk omdat de contacten -- zeker niet de onderhandelingen, maar de contacten -- gericht waren op het beëindigen van geweld.

Ik kan mij voorstellen dat er ook in andere landen -- de minister sprak zo-even over Hamas, maar wij kunnen het ook over de taliban hebben -- mogelijkheden zijn om contacten te leggen die

effect hebben in de goede richting. Het is natuurlijk een beetje te makkelijk om net te doen of Hamas een soort monolithische eenheid is, waarbinnen iedereen precies hetzelfde wil. Daar binnen Hamas zitten natuurlijk ook mensen die verschillend over dingen denken. Bij het IRA was dat ook zo. Ik weet niet wat de minister daarover kan zeggen, maar ik kan mij heel goed voorstellen dat hij zegt: sorry, maar ik ga als minister niet met Hamas praten en ik stuur daar mijn ambassadeur niet heen. Dat er echter diplomatie kan zijn die die contacten wel exploreert, lijkt mij niet uitgesloten.

Minister **Verhagen**: De regering heeft in haar beleid zeer nadrukkelijk gesteld dat zij die contacten niet heeft, juist omdat dat ook een vorm van legitimatie zou zijn die wij niet voorstaan. Dat er vanuit de Afghaanse regering contacten zijn met de taliban om te proberen leden daarvan los te weken, ondersteunen wij. Dat ondersteunen wij zelfs financieel. Dat er op dit moment gesprekken plaatsvinden via Egypte met Hamas, daar ga ik niet over. Dat is op een gegeven moment ook een keuze van de Israëlische regering of van de Afghaanse regering. Ook in de tijd van het conflict in Noord-Ierland hebben wij nooit officiële contacten gehad met het IRA. Wij gaan niet vanuit onze positie legitimatie geven aan terroristische organisaties. Wij handelen ook op basis van een uitspraak van de Kamer en ik neem aan dat een uitspraak van de Kamer ook voor u toch van groot belang is. Dat betekent dat er ook op lager niveau op geen enkele wijze contacten plaatsvinden met Hamas vanuit de regering.

De heer **Russell** (CDA): Mijn vraag gaat nog even terug naar de interventie van de geachte afgevaardigde de heer De Vries. Mijn vraag aan hem en misschien ook tegelijkertijd aan de minister is of wij niet over een veel complexere situatie praten. De geachte afgevaardigde doet alsof je in Afghanistan een loketje hebt waar je belt: mag ik met u praten, dan gaan wij het hele probleem in Afghanistan oplossen. Dat heet dan de taliban: die heeft een telefoonnummer, dat kun je bellen en dan heb je een gesprekspartner met wie je het oplost. Ik heb het gevoel dat zo'n loket niet bestaat, maar dat het een zo amorf probleem is dat de situatie die de heer De Vries nu aan de minister vraagt om op te lossen er niet is. Misschien snap ik het niet meer, maar dan moet het mij even uitgelegd worden. Wij moeten het wel in de context houden, want er zijn zo veel talibannetjes, zo veel verschillende warlords, zo veel opiumhandelaren en noem het maar op dat het nogal ingewikkeld is. Dat is in ieder geval de informatie die mij bereikt.

De heer **Vliegenthart** (SP): Het wordt mij nu wat onhelder. Aan de ene kant zegt de minister: wij financieren het verzoeningsprogramma in Afghanistan. Aan de andere kant stelt hij dat hij niet de politieke verantwoordelijkheid wil nemen als Nederland voor de onderhandelingen met de taliban. Hoe verhoudt het financieren van een verzoeningsprogramma zich met zijn woorden dat

hij geen politieke verantwoordelijkheid neemt voor de diplomatie die daarmee plaatsvindt?

Minister **Verhagen**: Precies zoals mevrouw Böhler zegt: onderhandelen of verzoening, daar zit een verschil tussen. Het verzoeningsprogramma van de Afghaanse overheid, dat wij financieel mogelijk maken, kent twee voorwaarden: het aanvaarden van de Afghaanse grondwet en het afzweren van geweld. Dat zijn voorwaarden vooraf. Op dat moment kan men gebruikmaken van het verzoeningsprogramma. Wij zijn bezig met het sociaaleconomisch component. Er vinden dus geen onderhandelingen plaats. Er wordt niet door de Afghaanse overheid gezegd: zijn jullie bereid het geweld af te zweren als jullie de macht krijgen? Nee, u aanvaardt de Afghaanse grondwet, u zweert het geweld af en dan kan worden gekeken of er een plek te vinden is in de normale Afghaanse structuren. Sommige ex-taliban -- ik refereerde aan de 5000 -- zitten weer in de lokale overheidsstructuren en hebben weer een rol in de Afghaanse samenleving gekregen. Wij hebben hier meerdere malen over gesproken, ook in eerdere debatten. Ik weet dat de standpunten verschillend zijn. Wij praten niet met terroristische organisaties, omdat wij daarmee een legitimatie zouden geven aan terroristische organisaties. Dat is het standpunt van de regering dat ik hier heb verdedigd en waar wij nu nog steeds achter staan.

De heer **De Vries** (PvdA): Ik wil nog iets zeggen naar aanleiding van de merkwaardige opmerking van de heer Russell, die dacht dat ik een simpel beeld zou hebben van de taliban. Ik heb zelfs in mijn bijdrage uiteengezet dat het een heel complexe wereld is. Inderdaad, de heer Russell heeft het goed begrepen: er is geen loket waar je belt en vraagt of je met de taliban mag spreken. Dat kunt u als waarheid uit dit debat meenemen.

Het klinkt in ieder geval overzichtelijk: wij praten niet met terroristische organisaties. Maar als de Engelse regering dat had gezegd in het conflict met het IRA, dan was er daar nooit vrede gekomen. De minister zegt nu: wij zijn de Engelse regering niet, dus dat zouden wij niet doen. Maar de Egyptenaren praten wel met Hamas. Ik hoorde dat de Fransen met Hezbollah spreken, uiteraard achter de gordijnen zonder dat de buitenwereld dat ziet. Is het u overigens bekend dat dit gebeurt? Ik kan mij zo voorstellen dat er verschillende ingangen zijn die wellicht toch een kleine mogelijkheid bieden om zicht te krijgen op mogelijkheden tot verandering. Mij dunk dat je die als diplomaat zou moeten willen beproeven. Als u zegt "wij doen dat niet omdat zij op een lijst staan", dan denk ik dat u zichzelf tot de marge veroordeelt.

Minister **Verhagen**: Ik ben het absoluut oneens met de heer De Vries dat ik mij tot de marge veroordeel. Wij spraken niet met het IRA...

De heer **De Vries** (PvdA): Maar vindt u het goed dat er met het IRA is gepraat?

Minister **Verhagen**: Dat moeten de Engelsen op dat moment zelf weten.

De heer **De Vries** (PvdA): Tja.

Minister **Verhagen**: Tja. Inderdaad, tja.

De heer **De Vries** (PvdA): Dat is toch echt een antwoord dat op geen enkele manier aan de maat is. De Engelsen hebben na vele jaren, na het IRA in een hoek te hebben gezet -- terecht, begrijpelijk althans -- gezegd: wij moeten een andere strategie volgen, wij moeten proberen contacten te krijgen. In veel andere conflictsituaties in de wereld wordt uiteindelijk getracht om contacten te krijgen met mensen uit een andere groepering die vijandig tegenover je staat. Dat heeft in Ierland tot vrede geleid. Dan zegt de minister: ja, dat moeten die Engelsen zelf weten. U kunt toch tenminste inzien dat het van grote betekenis is geweest voor de vrede in dat land? Als u dat inziet, dan kunt u toch die methode niet veroordelen door u daarvan te distantiëren en te zeggen: dat zouden wij niet doen?

Minister **Verhagen**: Het standpunt van de regering is zeer helder. Het is niet, ook niet in het Ierse conflict, aan de Nederlandse regering om te stellen: wij gaan even praten met het IRA, want wij weten het beter dan de Engelsen. Als de Engelse regering in zo'n situatie op een gegeven moment daarvoor kiest, is dat een keuze die zij heeft gemaakt op basis van haar eigen afwegingen. Maar wij kunnen geen legitimatie geven door iemand wel als onderhandelingspartner of gesprekspartner te zien in een conflict, omdat je dan partij kiest in een conflict. Voorts stellen wij hier helemaal geen vreemde eis. Daar sta ik helemaal niet alleen in; de heer De Vries kan het wel onder de maat of niet aan de maat vinden. Niet alleen de VN, niet alleen de Europese Unie, niet alleen Rusland, maar het hele kwartet heeft gezegd: wij zien Hamas als een gesprekspartner als zij voldoen aan drie voorwaarden, te weten het afzweren van geweld om hun doelstellingen te bereiken, het erkennen van de staat Israël en het nakomen van eerder aangegane verplichtingen. Die afspraken zijn heel helder. U kunt nu wel doen alsof de Nederlandse regering van God los is of niet aan de maat is, maar dat zijn wij dan samen met de hele VN.

De heer **De Vries** (PvdA): Ik ben heel blij met de Nederlandse regering; die is door de bank genomen echt aan de maat. Ik vond uw antwoord alleen niet goed. Ik had het over de methodiek die in Ierland door de Engelse regering is toegepast, namelijk wel op een heel voorzichtige manier praten met die terroristen tegen wie je altijd hebt gevochten en die jou altijd belaagden en allerlei vreselijke dingen deden. De minister zegt: dat moeten die Engelsen zelf weten. Natuurlijk moeten de Engelsen dat zelf weten, maar ik zou hem willen vragen enig inzicht te geven en daarover met ons te communiceren. Ziet hij in dat datgene wat daar is gebeurd essentieel was voor het tot stand komen van vrede?

Minister **Verhagen**: Om te beginnen spraken de Engelsen in hun contacten met Sinn Fein, de politieke tak en niet de militaire tak. Zij hebben nooit met terroristen gesproken, maar met de zogenaamde "provisionals". Uw stelling is dus feitelijk al niet juist dat de Engelse regering met terroristen zou hebben onderhandeld. De contacten op dat punt liepen via Sinn Fein. Dat Sinn Fein wel contacten had met de gewapende tak, is een heel ander verhaal. Maar de Engelse regering heeft dat niet direct gedaan.

De heer **De Vries** (PvdA): Nu wil ik graag een oordeel van u hebben over die methodiek. Stel nu dat er andere organisaties zijn waarvan u zegt dat het echte terroristen zijn, maar waar een politieke beweging of een politieke tak omheen zit, vindt u het dan op zichzelf nuttig dat er met die politieke tak op een heel voorzichtige, prudente manier wordt gesproken, uiteraard vasthoudend aan het eigen standpunt? Hebt u de indruk dat langs die weg tegenstellingen kunnen worden overbrugd?

Minister **Verhagen**: Als het gaat over de taliban...

De heer **De Vries** (PvdA): Ik vraag u een oordeel over de methodiek.

Minister **Verhagen**: De heer De Vries praat de hele tijd over het IRA, waar bij mijn weten dit debat niet over gaat. Als zo'n voorbeeld kan worden gegeven, kan ik er een voorbeeld naast zetten. Het verzoeningsprogramma in Afghanistan is gericht op diegenen die de grondwet accepteren en derhalve binnen het democratisch tot stand gekomen systeem willen opereren. Dan kun je met die groepen praten. Voordat je echter een politieke tak hebt, moet je een groepering hebben die bereid is niet met geweld datgene na te streven. Dan gaat het over interne situaties. Op dat moment kunnen wij met die leden van de taliban praten omdat zij de doelstellingen aanvaarden waarbinnen je kunt opereren. Op het moment dat hun enige doel is met een terroristische aanslag of door het gebruik van geweld hun doeleinden te bereiken, dan valt er niet te praten, dan moet je je daartegen beschermen.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Ik heb een vraag aan de heer De Vries hierover. Wij hebben hierover een- en andermaal gesproken. Ook bij de vorige debatten kwam dit telkens aan de orde. Binnen de methodiek is het belangrijk dat je in een gesprek met organisaties een aanknopingspunt hebt met een perspectief op verzoening en vrede. De heer De Vries wil een inhoudelijk debat hierover. Wat ziet hij voor aanknopingspunten binnen Hamas of de taliban die gericht zijn op verzoening, want daar hoort toch ook het afzweren van geweld bij als middel?

De heer **De Vries** (PvdA): Ik zou dat op dit moment niet kunnen zeggen. Als onze soldaten in conflict zijn, moeten diplomaten naar mijn smaak altijd kijken of er mogelijkheden zijn om dat conflict op een vreedzame manier te beëindigen. Daarvoor is nodig dat je kijkt naar ingangen die wellicht een

oor hebben voor de manier waarop je naar die dingen kijkt, en die hun invloed kunnen aanwenden om dat conflict iets dichterbij een eind te brengen. Ik hoorde de heer Van Kappen vanochtend zeggen dat je soms met de meest vreselijke mensen moet spreken, schurken enzovoorts. Ik ben bang dat dit zo is. Ik zou nooit willen dat de minister daar heen ging. Diplomaten echter moeten naar mogelijkheden zoeken om ingangen te krijgen in een systeem om te bekijken of dat systeem bereid en in staat is tot verandering.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Zou het niet goed zijn voor het debat als werd aangegeven waar die mogelijkheden dan liggen? Nu blijft het een erg algemeen debat. Het is ook wel een beetje gemakkelijk om te zeggen: je zou toch eigenlijk moeten praten met. Als wij kunnen horen waar die mogelijkheden liggen dan zou dat het debat verrijken.

De heer **De Vries** (PvdA): Ik heb het nu liever over de methodiek dan over de concrete situatie bij de taliban. Om op uw uitdaging in te gaan: het is duidelijk dat in die hele regio een grote diversiteit aan groepen is die wij als taliban bestempelen en dat er ook in Pakistan allerlei figuren zijn die wij tot de taliban rekenen. Je zou een beeld moeten hebben van de diversiteit van die groepen om te bezien of je een ingang kunt vinden die op een gegeven moment productief kan worden gemaakt om tot vrede te komen.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Kan de heer De Vries zich ook voorstellen dat onze regering, want daar vraagt hij het aan, bijvoorbeeld in het geval van Afghanistan, misschien niet de aangewezen partij is om die gesprekken te voeren? Wij zitten daar met een bepaalde missie. Het voorbeeld van het Midden-Oosten, Frankrijk en Hezbollah wordt genoemd. Er zijn bepaalde historische banden van Frankrijk met het Midden-Oosten waardoor Frankrijk zich geroepen voelt om die gesprekken te voeren. Dan kan ik mij voorstellen dat je even beziet hoe dat gaat. Je hoeft echter van onze regering niet te eisen dat zij hetzelfde doet.

De heer **De Vries** (PvdA): Nee. Ik heb ook in mijn toespraak vanochtend gezegd dat, juist als je in een coalitie werkt, je in de eerste plaats overeenstemming moet zoeken met de partners waar je mee samenwerkt. Je hoeft echt niet alles zelf te doen, maar ik heb daarbij de vraag gesteld of de minister dat soort activiteiten ondersteunt. Hij zei daarop: als Karzai of een ander dat doet dan vind ik dat prima. Je kunt je evenwel voorstellen dat de Nederlandse regering niet altijd alles aan anderen overlaat maar zelf ook wat doet.

Minister **Verhagen**: Tjonge tjonge. Excuses, mevrouw de voorzitter.

De heer **De Vries** (PvdA): Pardon, wat zei de minister daar, mevrouw de voorzitter?

Minister **Verhagen**: Ik zei: "Excuses, mevrouw de voorzitter".

De heer **De Vries** (PvdA): U zei iets anders aan mijn adres.

Minister **Verhagen**: Ik zei: "Tjonge tjonge" en toen "excuses, mevrouw de voorzitter" voor de woorden die ik zo-even uitte. U ging al naar de microfoon.

De **voorzitter**: Excuses zijn geaccepteerd.
**

De heer **De Vries** (PvdA): Ik vind dat schandalig. Ik heb daar echt groot bezwaar tegen.

Minister **Verhagen**: En ik heb er groot bezwaar tegen dat...

De heer **De Vries** (PvdA): Ik heb daar groot bezwaar tegen. Op deze manier gaat de minister niet met senatoren om.

Minister **Verhagen**: Voorzitter. Juist door een senator wordt de suggestie gewekt dat wij alleen maar achterover leunen en niets doen, terwijl ik zo-even heb geschetst wat wij aan het doen zijn. Ik voel mij dan niet serieus genomen door een senator. Als dit het antwoord is op datgene wat de regering doet, dan mag ik van een senator verwachten dat hij daarmee een oordeel uitspreekt over het optreden van deze regering. Als dat hier wordt neergezet met de woorden "de Nederlandse regering hangt achterover en doet verder niets", dan doet deze senator de Nederlandse regering geen recht.

De **voorzitter**: Mijnheer de minister, u heeft één seconde nadat u "tjonge, tjonge" zei uw excuses aangeboden en die zijn geaccepteerd.

Ik wil verder iedereen verzoeken om hier met respect het debat inhoudelijk te voeren.
**

Mevrouw **Böhler** (GroenLinks): Als ik goed heb geluisterd, heeft de minister gezegd dat de Britse regering niet heeft gepraat met het IRA maar met Sinn Féin, met de politieke organisatie. Dat is helemaal juist. Betekent dit dat er weliswaar niet wordt gepraat met de militaire tak van Hamas of Hezbollah, maar met de politieke tak? Voor Hamas is dat bijvoorbeeld een van de leden die gekozen is in het parlement.

De minister zegt telkens dat de Nederlandse regering wel wil praten, maar onder voorwaarde van het afzweren van geweld, het neerleggen van wapens enz. De minister weet natuurlijk ook wel dat juist het bijzondere van de contacten tussen Groot-Brittannië en het IRA of Sinn Féin was dat werd afgezien van de voorwaarde om eerst het geweld af te zweren. In navolging van mijn collega De Vries ben ik op dat vlak wel benieuwd naar een reactie van de regering.

Minister **Verhagen**: Sinn Féin stond niet het gebruik van geweld voor, maar stond juist het

gebruik van politieke instrument en het debat voor om haar doelstellingen te bewerkstelligen. Daarom vonden de contacten ook via het Sinn Féin plaats.

Bij het Afghaanse verzoeningsprogramma heeft men zowel de grondwet als het afzweren van geweld als uitgangspunt.

Dan Hamas. Voordat de internationale gemeenschap contacten met de Hamasleden van de regering van de Palestijnse eenheid van toen aanvaardde, is de voorwaarde van het kwartet gesteld, zoals ik die vermeldde. Daarna is door Hamas op een buitengewoon bloedige wijze de macht gegrepen in Gaza. Ook is gepoogd om president Abbas de legitieme macht in de Palestijnse gebieden en in Gaza te onttrekken. Sindsdien heeft men op geen enkele wijze kenbaar gemaakt dat men bijvoorbeeld met de president aan één tafel zou moeten zitten. Wat in het vredesproces in het Midden-Oosten op dit moment nodig is, is een overeenstemming tussen de Palestijnse Autoriteit, president Abbas allereerst, en de Israëlische regering om te komen tot een beëindiging van het conflict in het Midden-Oosten en een beëindiging van de bezetting in de bezette gebieden. Het buitenlands beleid richt zich dan juist op het stimuleren daarvan en niet op het ondergraven van het gezag van president Abbas.

Voorzitter. Ik ga naar een ander onderdeel. De heer Van Kappen vroeg of het gelet op de d van diplomacy niet opnieuw tijd wordt voor coercive diplomacy. Ik denk dat dit inderdaad het geval is, maar ik denk ook dat dit nooit niet het geval is geweest. Alle diplomatieke instrumenten moeten juist uit de kast om de principeafspraken overeind te houden. Dat geldt juist als het gaat om zaken op het terrein van mensenrechten, detentie en lokaal bestuur. Op dat vlak zijn wij dan ook zeer actief. De diplomacy in de drie D's staat dus eigenlijk voor het buitenlands beleid in de allerbreedste zin van het woord. Dat wil zeggen dat dit alle instrumenten van buitenlands beleid omvat; defensie en ontwikkelingssamenwerking zijn twee belangrijke instrumenten daarvan. Dat is als het ware de paraplu-d die al het overige omvat. Het buitenlands beleid krijgt dus vorm in de totaalafweging die een land maakt: welke prioriteit krijgt wanneer voorrang, welke instrumenten worden ingezet? In wezen wordt met de drie D's dus structureel gekozen voor de op elkaar afgestemde inzet van de verschillende instrumenten die ons ter beschikking staan. Bijvoorbeeld de keuze dat wij op dit moment het overgrote deel van onze krijgsmacht richten op de NAVO-operatie in Zuid-Afghanistan, waar veiligheid en wederopbouw zichtbaar hand in hand gaan, is uitgesproken driemaal d. Puur vanuit het defensie-technische aspect bezien, zou je immers ook vijf man in Afghanistan kunnen zetten, vijf man in Soedan, vijf man.. enz. Wij zijn juist gezamenlijk tot de keuze gekomen om het overgrote deel van de mogelijke inzet van onze krijgsmacht te concentreren op de NAVO-operatie in Zuid-Afghanistan. En dat geldt a fortiori dus ook voor de wijze waarop onze voorgangers vanaf de eerste planning van deze operatie hebben samengewerkt. Overwegingen in de sfeer van ontwikkelingssamenwerking, buitenlands beleid en

veiligheidsbeleid hebben heel concreet een rol gespeeld in het plannings- en besluitvormingsproces.

Wat stelt ons land specifiek in staat om volgens de drie D-benadering te werken? Soms werkt ons land zelfs beter volgens de drie D-methode dan andere vergelijkbare landen. De heer Kuiper wees erop dat dit allereerst voortkomt uit het feit dat wij al ruim twaalf jaar, sinds de herijking in 1996, een geïntegreerd ministerie van Buitenlandse Zaken en Ontwikkelingssamenwerking hebben. Als twee van de drie D's sowieso al zijn geïntegreerd, dan vergemakkelijkt dat natuurlijk de samenwerking tussen de drie D's. Weinig andere landen kennen die luxe.

Daarnaast noem ik de ervaringen die wij vanaf het allereerste begin hebben opgedaan met onze operaties op de Balkan met betrekking tot CIMIC, de civiel-militaire operaties, waarbij CIMIC-gelden voor Defensie worden ingezet. Dat was al een beetje "hearts and minds winnen" voordat dit zo ging heten.

Verder telt natuurlijk de positieve ervaring die wij hebben opgedaan met de flexibele financiële fondsen, met als beste voorbeeld natuurlijk het Stabiliteitsfonds. Dat is opgericht in 2004 en het is gericht op het slechten van de barrière tussen ODA en non-ODA. Sommige gezamenlijke projecten worden gekwalificeerd als ODA, dus als officiële ontwikkelingshulp, en sommige worden juist niet zo gekwalificeerd, maar juist door de inzet van het Stabiliteitsfonds kunnen deze projecten worden opgezet en hebben deze gezamenlijk projecten een bredere impact.

De heer Kuiper vroeg nog specifiek hoe het zit met de E van economie. Neem bijvoorbeeld Afghanistan. Daar zijn handelsmissies en een VNO-NCW-missie naartoe gegaan, waarbij er uiteraard sprake was van een goede afstemming met Ontwikkelingssamenwerking en Defensie. Begin volgende week komt president Karzai van Afghanistan naar Nederland. Behalve gesprekken met de drie D-ministers en de minister-president is er ook voorzien in een heel programma dat specifiek gericht is op EZ. Er heeft ook een bijeenkomst plaats met CEO's enzovoort plaats. Juist op dat punt probeer je ook te faciliteren, opdat de economische ontwikkeling absoluut handen en voeten krijgt en geïntegreerd in het totale beleid plaatsvindt. Hetzelfde geldt eigenlijk voor de ontwikkelingsprogramma's, de activiteiten op het gebied van landbouw. Ook daarbij is de E van EZ gericht op het bieden van economisch perspectief.

Op dat punt denk ik dat wij in Nederland, niet alleen op basis van ervaringen, maar ook op basis van de praktijk, goed kunnen zorgen voor die geïntegreerde samenwerking. Dat betekent ook dat de polads, de politieke adviseurs, en de osads, de ontwikkelingsadviseurs, niet separaat of geïsoleerd opereren. Integendeel, er is bij de opbouw van onze ISAF-bijdrage in Zuid-Afghanistan, gekozen voor een koppeling van de civiele vertegenwoordigers in die missie aan de organisatie van de ambassade en aan de militaire aanwezigheid, bijvoorbeeld in Tarin Kowt. Daar is sprake van een heel nauwe samenwerking.

Voordien werden die polads en osads vanuit Den Haag aangestuurd. Wij hebben er specifiek voor gekozen om die civiele vertegenwoordiging te koppelen aan de operatie aldaar, aan de ambassade en de militairen. Dat bleek een uiterst succesvolle ingreep. Je krijgt dan een veel directere afstemming en een veel beter gebruik van de middelen die je hebt. Je krijgt daardoor ook een dagelijkse concrete koppeling met het lokale Afghaanse bestuur en dat heeft positief uitgepakt.

De heer Van Kappen vroeg specifiek hoe het met hun informatie gaat. Juist met het oog daarop is ervoor gezorgd dat zowel de post in Tarin Kowt als die in Kandahar zijn aangesloten op het interne, gesloten berichtenverkeer van BZ, waardoor ook die polads en osads toegang hebben tot de database, met informatie uit het wereldwijde netwerk van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Daardoor komt ook de berichtgeving van deze polads en osads op de database. Dat is een grote financiële investering geweest, maar die bewijst iedere dag weer zijn nut, juist omdat je heel snel met elkaar kunt communiceren en heel snel ook weer gebruik kunt maken van de brede informatie die BZ heeft op dit punt. Je ziet dus dat op deze wijze maximaal gebruik wordt gemaakt van de aanwezigheid van een vooruitgeschoven post van Buitenlandse Zaken in de missie.

De heer **Van Kappen** (VVD): Ik dank de minister voor deze uitleg. Mij is in ieder geval duidelijk geworden dat er inderdaad is geïnvesteerd in een soort "reach back capability", al is dat inderdaad op twee manieren gestructureerd. Er is een apart net, waarop men toegang heeft tot alle databases, en er is een directe link naar de Nederlandse ambassade. Ik ben ten eerste geïnteresseerd in de vraag hoe zo'n polad omgaat met de situatie waarin hij enerzijds de militaire commandant hoort te adviseren op de politieke dimensie van militair handelen. Hoe wordt hij daarop voorbereid? Mijn tweede punt is aan wie hij verantwoording aflegt. Legt hij verantwoording af in een NATO-context? Want wij spreken over Nederlandse eenheden die niet in een isolement opereren, maar in het kader van ISAF. Binnen ISAF is er ook een hele polad-organisatie. Ook op het niveau daarboven zit er een polad en weer daarboven zit er ook een. Hoe gaan Buitenlandse Zaken en Defensie om met de eindverantwoordelijkheid? Aan wie legt de polad uiteindelijk verantwoordelijkheid af voor zijn politiek handelen en voor het politieke advies dat hij aan de militaire commandant geeft, en in hoeverre is de militaire commandant gehouden om het advies van de polad op te volgen? Dat zijn twee onzekerheden waarmee ik zit, omdat ik ook zie dat daar in de praktijk vaak heel verschillend mee wordt omgesprongen.

Minister **Verhagen**: Er zijn inderdaad op verschillende niveaus politieke adviseurs, dus ook bijvoorbeeld ook bij RC-South het commando voor de zuidelijke provincies in zijn totaliteit. Daar zitten politieke adviseurs van verschillende nationaliteiten, onder wie een Nederlander. Niet alleen in Uruzgan, maar in het gehele ISAF-operatiegebied probeert

men op een goede wijze samen te werken. Formeel valt een polad onder Buitenlandse Zaken en ben ik als minister dus verantwoordelijk voor diens activiteiten. Toen ik enige weken geleden in Tarin Kot was, bleek dat dit in de praktijk heel goed samengaat. De militaire commandant neemt de adviezen van de politieke adviseur en van de tribale adviseurs buitengewoon serieus. De contacten met gouverneur Hamdam, bijvoorbeeld, vinden juist heel vaak plaats via de politieke adviseur en niet alleen via de militairen. Door de goede contacten heeft ook de militaire commandant zeer goed zicht op wat zich op het lokale bestuursniveau afspeelt. Er is sprake van een wisselwerking. Het is een minder formele structuur dan de militaire structuur. In de praktijk blijkt het heel goed te werken dat diplomaten van Buitenlandse Zaken wat meer zien van de directe opvolgingen zoals men die binnen de defensiestructuur gewend is. De mensen van Defensie doen heel goede ervaringen op met iemand die wat minder formeel en hiërarchisch gestructureerd werkt en door zijn contacten met de samenleving informatie kan geven die ook het militaire proces ten goede komt.

De heer **Van Kappen** (VVD): Dat begrijp ik en het helpt mij om wat beter te begrijpen hoe het precies werkt. In de praktijk los je zaken op met een biertje en een goed gesprek en dan komt het allemaal wel voor elkaar maar de problemen doen zich voor in de extreme situaties. Hoe kom je bijvoorbeeld uit een situatie waarbij de polad van ISAF, aangestuurd door de polad uit Brunssum, het strategisch niveau van de NAVO, een andere "political indicator" oplegt dan Nederland op dat moment accepteert? Hoe gaat een polad daarmee om? Moet de militaire commandant dit oplossen?

Minister **Verhagen**: Er vindt dan uiteraard overleg plaats met het ministerie van Buitenlandse Zaken. Als het een militair onderdeel betreft, gaat dat ministerie daar helemaal niet over. Dan is de militaire commandant doorslaggevend, gelet op de veiligheidssituatie. Het kan niet zo zijn dat een polad als zodanig de militaire operatie beïnvloedt. Dat kan hooguit als gevolg van een discussie die bijvoorbeeld in het kader van de NAVO gevoerd wordt, over zaken zoals het strategisch-militair-politieke plan van de ministers. Uiteindelijk gaan zij er natuurlijk over. Het is dan een afgeleide daarvan.

De heer **Van Kappen** (VVD): Tot slot komt er, als ik het goed begrijp, bijvoorbeeld een "political indicator: escalate the operation" van ISAF, aangestuurd door het strategische niveau bij de NAVO. Onze polad is het daar niet mee eens, op grond van informatie die hij heeft van Buitenlandse Zaken.

Minister **Verhagen**: Dan krijgen wij dat te horen.

De heer **Van Kappen** (VVD): Dan krijgt u dat te horen en uiteindelijk krijgt de militaire commandant via het ministerie van Defensie te horen of hij moet

meegaan in dat escaleren of dat hij de-escalereert. Dus dat lossen de twee ministers dan samen op?

Minister **Verhagen**: Of de drie. Het kan immers ook effecten hebben op de ontwikkeling. Daarvoor hebben wij de stuurgroep militaire operaties, waarin wij onze activiteiten onderling afstemmen. Als wij het op basis van onze bevindingen niet eens zouden zijn met een escalatie, dan zorgen wij ervoor dat er weer overleg plaatsvindt met de NAVO. Wij gaan ook niet over de strategie. Bij een militaire operatie kan het in principe niet zo zijn dat ik of de polad bepaalt om op enig moment, als dat vanuit veiligheidsoverwegingen noodzakelijk zou zijn, de escalatie stop te zetten. Dat kan natuurlijk niet.

De heer **Van Kappen** (VVD): Dus dat bepaalt de minister van Defensie dan?

Minister **Verhagen**: De commandant is natuurlijk verantwoordelijk voor die militaire operatie.

De heer **Van Kappen** (VVD): Dank u wel.

Minister **Verhagen**: Zelfs een minister van Defensie geeft geen instructies aan een militair commandant die binnen een VN- of een NAVO-operatie opereert. Die eenduidige commandolijnen zijn juist evident. Als wij het niet eens zijn met een strategie die er is gevolgd, dan neem je daarover weer op politiek niveau contact op en dan voer je daar discussies over, ook met de secretaris-generaal van de NAVO.

De heer **Van Kappen** (VVD): Het is mij helemaal duidelijk. Ik wilde alleen het verschil tussen gezag en bevel aan de orde stellen, dat die bevelslijn dus eenduidig is.

Minister **Verhagen**: Ja, absoluut.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Ik ga even een paar stappen terug naar de duiding van ons buitenlands beleid. Het ging eerder om de herijking als een begin van de integratie van beleidsterreinen. Destijds was dat nog steeds georiënteerd op Ontwikkelingssamenwerking en Buitenlandse Zaken. De economische zijde werd daar heel nadrukkelijk bij betrokken. Nu praten wij over drie D en gaat het weer over een nieuw type - dat zou ik ook geduid willen hebben -- van integratie van beleidsterreinen en departementen. Wij hebben hier vandaag ook gesproken over doelstellingen. De drie D-benadering is natuurlijk alleen denkbaar tegen de achtergrond van een onveiliger geworden wereld, toch? Wij doen dit niet omdat het alleen maar handiger is of omdat Nederland nu eenmaal een kleinere speler is geworden te midden van internationale organisaties. Ik heb behoefte aan de duiding hiervan. Wij hebben een herijking, wij zien dat de integratie van beleidsterreinen doorgaat. Nu spreken wij vandaag over drie D. Hoe duidt u dat? Wat betekent dat voor onze buitenlandse politiek en voor de doelen die wij daarin nastreven?

Minister **Verhagen**: Bij de herijking spelen twee elementen. Enerzijds is dat de integratie van de departementen. Er vond vrij duidelijk een integratie plaats vanuit Buitenlandse Zaken en Ontwikkelingssamenwerking, maar ook met bijvoorbeeld BEP van het ministerie van Economische Zaken. Er werden dus ook elementen van EZ bij betrokken. Defensie speelde destijds ook al een rol bij de politieke vorm van een geïntegreerd buitenlands beleid. Daarbij werd geprobeerd om de verschillende instrumenten van het totale buitenlandse beleid geïntegreerd vorm te geven. Het is dus niet zo dat Defensie geen rol speelde bij de herijking, en nu in het kader van drie D ineens wel.

Wat die drie D betreft, is de rol van Defensie natuurlijk ook veranderd ten opzichte van voor de val van de muur. Mevrouw Böhler sprak daarover. De rol van Defensie is veranderd, niet alleen omdat onze veiligheidssituatie is veranderd in vergelijking met de tijd voor de val van de muur, maar ook omdat je nu veel meer met intrastatelijke conflicten te maken hebt. Je kunt nu niet alleen nog maar zeggen: als ik wat doe aan goed bestuur of aan een ontwikkelingsproject, dan los ik het probleem op. Gelet op de aard van het conflict is die geïntegreerde benadering van Defensie, buitenlands beleid en Ontwikkelingssamenwerking van essentieel belang om een antwoord te kunnen geven op dat nieuwe type conflict. Je moet niet in ieder ontwikkelingsland de D van defensie erbij hebben. Er zijn tal van landen -- collega Koenders zal daar ongetwijfeld nog op ingaan -- waarbij wel deze twee D's een rol spelen, maar niet de D van Defensie, omdat je op dat punt niet in het kader van een internationale missie actief bent.

Voorzitter. De D van diplomatie speelt bij de afstemming een belangrijke rol om ook andere elementen toe te voegen dan alleen de militaire als het gaat over het creëren van veiligheid. Dan hebben wij het over zaken als politie. Je ziet dat er een duidelijke verandering plaatsvindt op het punt van het integraal toevoegen van het element politie in de Nederlandse en internationale benadering. Vanuit Nederland hebben wij specifiek het initiatief genomen om überhaupt een Europese politiemissie, bijvoorbeeld EUPOL in Afghanistan, op poten te zetten. Je zit dat dit element nu, dankzij de inzet van de Nederlandse diplomatie op dit punt, overal in Afghanistan van groot belang wordt geacht door de hele Europese Unie en door de hele NAVO. Dat geldt ook voor zaken zoals het detentiebeleid. Dat zijn typisch onderdelen die je vanuit de gecoördineerde positie kunt agenderen. Op deze wijze kunnen wij ervoor zorgen dat zij uiteindelijk ook voor elkaar gebracht worden.

De heer Russell vroeg in dit verband naar het politiecentrum in Uruzgan. Er lopen verschillende activiteiten die allemaal van groot belang zijn. Met het stabiliteitsfonds financieren wij de bouw van een nieuwe provinciale gevangenis in Tarin Kowt. Er komt, eveneens in Tarin Kowt, een grote nieuwe politiecompound voor de Afghan counter-narcotics police. Dit wordt overigens grotendeels gefinancierd door de Verenigde Staten, maar wij leveren daar ook een bijdrage aan. De

bestaande trainingsfaciliteit van de Afghaanse politie wordt opgewaardeerd, ook door de nieuwe component.

De geïntegreerde benadering geldt niet alleen voor Afghanistan, maar uiteraard ook voor andere regio's wereldwijd: de Balkan, het Midden-Oosten, Afrika. Telkens in een andere onderlinge verhouding zijn wij in al die regio's bezig, maar met een steeds beter op elkaar afgestemde inzet van verschillende instrumenten. Dat is met name vanwege een geïntegreerd tot stand gekomen beleid, en vanwege een afweging die juist geïntegreerd gemaakt wordt om die instrumenten in te zetten. Dat geldt ook voor Kosovo, Tsjad of de beveiliging van humanitaire hulptransporten in Somalië.

De heer Vliegenthart vraagt specifiek welke doelstellingen er met al die missies worden nagestreefd. Hij vraagt of wij aanhanger zijn van de Zweedse school, die de humanitaire belangen vooropstelt, of van de Amerikaanse school, die het eigen belang centraal stelt, zoals hij dat zei. Allereerst denk ik dat de heer Vliegenthart daarmee een persiflage maakt van zowel de Zweedse als van de Amerikaanse aanpak. In antwoord op zijn vraag wil ik erop wijzen dat het nu juist de kracht is van een geïntegreerde drie D-aanpak dat je niet kiest voor één doelstelling, maar dat je ernaar streeft, je politieke, militaire en OS-doelstellingen op een geïntegreerde wijze te behalen, waarbij die uitwerking ertoe leidt dat zij elkaar wederzijds gaan versterken. De missies die ik genoemd heb, zijn stuk voor stuk voorbeelden van tegelijkertijd een humanitair doel dienen én je eigen belang, in die zin dat het je eigen belang dient als de missie succesvol is. Het is niet of, of. Het is en, en.

De heer **Vliegenthart** (SP): Hier was ik al enigszins voor beducht. Het klinkt natuurlijk erg mooi: wij willen humanitaire belangen behartigen én onze nationale veiligheid beschermen. In veel gevallen kan dat. Er zijn echter concrete gevallen waarin humanitaire protectie wel degelijk in strijd kan zijn met het directe nationale belang. Mijn vraag was daarop gespitst, namelijk hoe de Nederlandse regering daar nu mee omgaat. Een van die twee zal dan moeten prevaleren. Zijn wij bijvoorbeeld in Uruzgan allereerst aan het vechten tegen het internationaal terrorisme of zijn wij daar allereerst het land aan het opbouwen?

Minister **Verhagen**: Juist Uruzgan is een voorbeeld waarin het niet of-of is, maar en-en. In de brief van de regering inzake de besluitvorming over de verlenging van de inzet in Afghanistan is dat zeer nadrukkelijk naar voren gebracht. Het veiliger maken van Afghanistan is allereerst van humanitair belang voor de mensen daar. Het is ook nodig om de opbouw mogelijk te maken. Daarmee wordt voorkomen dat het land terugvalt naar een situatie waarin mensenrechten op een enorme wijze worden geschonden en wordt tegelijkertijd voorkomen dat het wederom een uitvalsbasis wordt voor terroristische organisaties die een directe bedreiging voor onszelf vormen. Deze zaken staan dus niet haaks op elkaar. Als wij ervoor kiezen om

daar actief te zijn, wat direct een verbetering van de situatie van de Afghaanse bevolking zou inhouden, is dat niet tegen ons eigen belang. Integendeel. Als wij kunnen voorkomen dat dit land weer een uitvalsbasis wordt voor terroristische organisaties en het weer in de situatie komt zoals in de tijd van de taliban, is dat direct in ons eigen belang. Stabiliteit voorkomt onder andere vluchtelingenstromen en gevaar voor terroristische uitvalsbases. Ik zie de tegenstelling niet.

De heer **Vliegenthart** (SP): Het klinkt allemaal mooi, maar hoe verklaart u dan dat bijvoorbeeld de Verenigde Naties hebben vastgesteld dat de situatie in Afghanistan slechter is geworden de afgelopen jaren? Het heeft de Afghaanse bevolking geen goed gedaan.

Minister **Verhagen**: Dat ben ik absoluut niet met u eens, helemaal niet.

De heer **Vliegenthart** (SP): Als de VN vaststellen dat de levensomstandigheden in Afghanistan gedaald zijn en het onveiliger is geworden, zegt u dat het niet klopt?

Minister **Verhagen**: De VN stellen dat niet.

Mevrouw **Böhler** (GroenLinks): De minister maakt zich iets te gemakkelijk af van de beantwoording van de vragen over de problematiek inzake de doelstelling eigen belang versus dat van de plaatselijke bevolking. Het gaat om wat de Verenigde Staten "transformational diplomacy" noemen. Dat wil zeggen dat wij de plaatselijke bevolking alleen dan veilig zien als er ook geen gevaar meer uit voort kan komen voor ons. Dat is een heel ander beleid dan dat wij niet in eerste instantie naar de gevolgen voor ons, economisch of politiek, kijken, maar dat puur en alleen naar de veiligheid van bevolking ter plaatse. De minister kan wel zeggen dat de heer Vliegenthart een persiflage maakt van de tegenstelling tussen het Zweedse en het Amerikaanse model, maar er is wel degelijk een verschil. De vraag aan de minister was waar de Nederlandse regering staat wat betreft deze twee aspecten?

Minister **Verhagen**: Ik heb gezegd waar de Nederlandse regering staat. Juist de inzet die absoluut een verbetering van de situatie beoogt voor de Afghaanse beoogt op humanitair gebied en veiligheidsgebied, is ook direct in het belang van onze eigen veiligheid.

Ik ga nu in op de internationale context. Het is duidelijk dat de samenwerking en de onderlinge taakverdeling tussen de verschillende internationale organisaties kunnen worden verbeterd. Wij moeten wel enigszins pragmatisch te werk gaan. Nederland heeft zich er sterk voor gemaakt dat bijvoorbeeld in Afghanistan de NAVO niet wordt gezien als eindverantwoordelijke organisatie. Wij hebben ons ingezet voor een sterkere rol van de VN, de EU en de Wereldbank en hebben constant de nadruk gelegd op Afghan ownership. In EU-verband wordt gewerkt aan een Europese politiemissie, EUPOL. In

VN-verband is de speciale vertegenwoordiger Eide benoemd. Aan dat laatste hebben wij ook zeer hard getrokken, net als de Amerikanen. Het doel hiervan was om te bereiken waar de verschillende leden aandacht voor hebben gevraagd, namelijk het vergroten van de centrale coördinatie voor de totale internationale aanpak in Afghanistan.

De heer Van Kappen vroeg naar de centrale regie in dat proces. International is dat inderdaad een moeizaam proces. Nederland vond en vindt dat de VN die rol ook in Afghanistan op zich moeten nemen, maar dat gaat helaas met kleine stappen. Ik ben op zich blij met de benoeming van Kai Eide. De gesprekken die ik met hem hebben gevoerd, geven goede hoop dat de coördinatie wat meer handen en voeten gaat krijgen door de regie van de VN. Overigens is over de regie door de VN definitief besloten tijdens de NAVO-top in Boekarest. Dat is een stap in de goede richting. Uit het feit dat de NAVO dit heeft besloten, blijkt ook wel dat er minder sprake is van tegenstellingen tussen organisaties als de NAVO en de VN.

Organisaties als de NAVO en de EU moeten zich richten op zaken waarin zij het sterkst zijn. Als dat gebeurt, blijkt vanzelf dat er een grote mate van complementariteit is. Afghanistan is opnieuw een goed voorbeeld. De NAVO doet hard security en de EU soft security, zoals politie. Nederland heeft zich in EU-verband sterk gemaakt voor deze complementaire EU-rol in Afghanistan.

Strategische samenwerking tussen de EU en de NAVO is van groot belang. Dat geldt niet alleen voor Afghanistan. Ook de samenwerking in Kosovo tussen KFOR en de nieuwe civiele EULEX-missie is in hoge mate van strategisch belang. Ik heb mij als geen ander, onder andere in gesprekken met de secretaris-generaal met de NAVO en met de Turkse en Cypriotische ministers van buitenlandse zaken, ingezet om eindelijk uit de impasse in de EU-NAVO-samenwerking te komen. Deze kan immers een goede ontplooiing van dit strategische partnerschap in de weg staan.

De heer **Van Kappen** (VVD): Ik ben blij om te horen dat de beslissing is genomen dat de VN dit horen te coördineren. Ik heb er alleen grote twijfels over in hoeverre de VN daartoe in staat zijn. Geeft Nederland in New York via onze Permanente Vertegenwoordiging morele en financiële steun aan de VN zodat zij deze rol daadwerkelijk kunnen invullen? De VN hebben tot nu toe niet al te hard gelopen om deze rol in te vullen. De VN hebben gefaald en hebben veel te weinig hun nek uitgestoken in Afghanistan. Als de VN nu weer niet zo hard lopen, spreekt Nederland de VN daar dan ook op aan via de Permanente Vertegenwoordiging? Zij horen de regierol te hebben, maar zij voeren die tot nu toe matig of slecht uit. Steunen wij de VN, maar rekenen wij hen ook erop af als zij dat niet doen?

Minister **Verhagen**: Ja en ja. Nederland doet dat niet alleen via de Permanente Vertegenwoordiging in New York, maar ook via contacten die ik zelf heb. Toen ik twee weken geleden in New York was bij de discussie in de Veiligheidsraad, heb ik hierover

gesproken met de ondersecretaris-generaal Pascoe, die hier specifiek over gaat. Ik heb hem laten weten dat nu Kai Eide door alle betrokkenen, inclusief de Afghaanse regering, van verschillende mogelijkheden is voorzien om die coördinerende rol daadwerkelijk te vervullen, wij daar hooggespannen verwachtingen van hebben. Ik heb hem gezegd dat er ook op dat punt stappen moeten worden gezet. Als ik met de heer Eide spreek, probeer ik daar ook de ambassadeurs van alle landen uit die regio bij te hebben. Het is van belang dat er goede afstemming plaatsvindt met de EU, bilateraal, maar ook militair. Hij heeft de mogelijkheden om er veel van te maken en daar zal hij op moeten worden aangesproken.

Ik heb ook gesproken over het UNAMA-kantoor in Uruzgan. Dit gaat immers ook over zichtbare aanwezigheid van de VN in Afghanistan. Wij dringen daar niet voor niets zeer sterk op aan. Als wij willen komen tot een daadwerkelijk geïntegreerde aanpak, moeten zij er ook werkelijk zijn. Dus op dat punt zijn wij, alsook collega Koenders en ikzelf, zeer actief in de richting van de VN. Dat hoort ook bij de coördinerende rol van de "D" van diplomatie.

De **voorzitter**: Hoeveel tijd denkt de minister nog nodig te hebben voor zijn antwoord?

**

Minister **Verhagen**: Ik denk dat ik voor een groot deel al aangegeven heb hoe wij in de praktijk omgaan met de "D" van diplomatie. Er zijn nog tal van voorbeelden te geven. Er werd gesuggereerd dat dit onderdeel niet zo zichtbaar is. Vandaar mijn reactie. Ik kan er nog dagen over praten, als u daar behoefte aan hebt.

Mevrouw de voorzitter. Ik sla nu veel over. Wat mij is opgevallen in het pleidooi van de heer Van Kappen is dat, als wij het over regie hebben, hij met geen woord spreekt over de regie van het ontvangende land. Dat zal het ontvangende land vroeg of laat toch op zich moeten nemen, wil je daar uiteindelijk weg kunnen komen. Om het, nogmaals, bij Afghanistan te houden: wij zijn het er allemaal over eens dat de centrale regie uiteindelijk hoort te liggen bij de Afghaanse regering. Die steunen wij diplomatiek en die zetten wij door middel van diezelfde diplomatie onder druk om afspraken na te komen en om mensenrechten te respecteren. Die steunen wij ook financieel op grote schaal, zodat zij daar in staat gesteld wordt om te doen wat de Afghaanse bevolking van haar verwacht. Wij steunen die regering ook om een eigen leger en politie op te bouwen, zodat zij straks echt zelf het heft in handen kan nemen, ook als het gaat om de veiligheid van de Afghaanse burgers. Ik zie de heer Van Kappen nu instemmend knikken.

De heer Russell vestigde in zijn betoog de aandacht op de verantwoordelijkheid van de ontvangende landen, juist ook als het gaat om de veiligheid op de lange termijn. Hij vraagt om dat aspect mee te nemen in de Defensieverkenningen. Welnu, ik wil dat graag steunen. Daaraan wil ik nog wel toevoegen dat die problematiek ook in onze

buitenlandse politieke en OS-benadering centraal dient te staan. Ik doel dus op de drie D als geheel.

Met de heer Russell ben ik het eens over wat hij heeft gezegd over het belang van lokale oplossingen. Hij heeft namelijk om een lokale manier van aanpak gevraagd en om een langdurig commitment van de internationale gemeenschap.

Senator Russell informeerde ook naar de verbetering van het EVDB en een eventuele uitbreiding van het European Gendarmerie Force. Ik ben het absoluut met hem eens, als hij zegt dat voor een beter EVDB de aanpassingen in het verdrag op dit punt niet volstaan. Ons land zal door bijdragen in operaties in de praktijk, zoals nu Tsjaad, door mee te blijven denken over intensievere samenwerking, bijvoorbeeld verbetering op het terrein van civiele capaciteiten, zich op alle terreinen blijven inzetten voor de verbetering van het EVDB. De EGF is daarbij een belangrijk samenwerkingsverband, maar in de praktijk blijkt overigens dat er nu toch meer behoefte is aan community policing, wat eigenlijk in principe meer de civiele politie is, dan aan de inzet van de European Gendarmerie Force. Dat is een element, maar collega Van Middelkoop zal daar ongetwijfeld in het kader van de marechaussee nog een en ander over zeggen.

De heer Van Kappen informeerde nog naar de Nederlandse positie inzake de hervorming van de VN Veiligheidsraad. Nederland is, zoals bekend, voorstander van die hervorming, juist om de representativiteit van de Veiligheidsraad te versterken. Nederland heeft ook deel uitgemaakt van een groep van vijf facilitatoren, die geprobeerd heeft om door middel van creatieve voorstellen de huidige impasse in de onderhandelingen te doorbreken. Die groep heeft in april van het vorige jaar een rapport aangeboden aan de voorzitter van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, waarin de toenmalige stand van zaken geanalyseerd was. Daarin werden aanbevelingen gedaan voor een mogelijke follow up. Alle partijen lijken inmiddels te beseffen dat een definitieve oplossing voorlopig onhaalbaar is, omdat er onvoldoende draagvlak is. Een overgangsregeling verdient dan ook de voorkeur. Die zou de basis kunnen vormen voor de onderhandelingen over een definitieve oplossing. Wij denken aan een overgangsregeling voor een termijn van vijftien jaar. De patstelling over de uitbreiding met permanente zetels wordt doorbroken door de instelling van langetermijnzetels, dus langer dan de huidige kortdurende lidmaatschappen met de mogelijkheid van een herverkiezing. Op die manier proberen wij te dus komen tot een uitbreiding van de Veiligheidsraad, ook al is een definitieve oplossing op dit terrein nog niet voorhanden.

De heer **Russell** (CDA): Bij alle mooie voornemens horen ook centen. In eerste termijn heb ik er dan ook voor gepleit om het Stabiliteitsfonds op te hogen. Daar heeft de minister nog niet echt op gereageerd. Gebeurt dat nog of komt dat aan de orde in een andere bijdrage? Ik vind dat toch een belangrijk punt.

Minister **Verhagen**: Ik heb even over het Stabiliteitsfonds gesproken als een van de nieuwe instrumenten om via het geïntegreerde beleid ook een bijdrage te leveren, zodat het verschil tussen ODA en non-ODA wordt overbrugd. Het wordt dan zowel uit ODA-middelen als non-ODA-middelen gevoed. Die middelen kunnen worden ingezet voor gemeenschappelijke projecten. Wij zijn van zins om met nieuwe voorstellen daarvoor te komen. De Nederlandse regering is namelijk overtuigd van nut en noodzaak van het Stabiliteitsfonds. Die voorstellen kunt u dus tegemoet zien.

De heer **Vliegenthart** (SP): Collega Van Kappen en ik hebben geïnformeerd naar de relatie tussen de NAVO en de comprehensive approach. Beantwoordt u die vraag of uw collega van Defensie?

Minister **Verhagen**: Dat stond in het stuk dat ik met het oog op de klok overgeslagen heb. Het volgende wil ik wel kort antwoorden. Juist ook een land als Nederland heeft, als het gaat om de "D" van diplomatie, daarbij een essentiële rol gespeeld. Verleden jaar ben ik geweest bij de bijeenkomst van de ministers van Buitenlandse Zaken in het kader van de Algemene Vergadering. Dat waren de ministers van Buitenlandse Zaken van de landen waarvan troepen in het zuiden van Afghanistan waren. Dat waren dus onder anderen de Britse, de Amerikaanse en de Deense collega's. Het doel was om na te gaan of wij in de NAVO tot een gemeenschappelijke benadering zouden kunnen komen. Die eerste discussies, die toen dus zijn voortgezet op politiek niveau en naderhand op het niveau van de ministers van Defensie in Noordwijk, hebben ertoe geleid dat in Boekarest, bij de NAVO-top, de comprehensive approach dé basis van het militair strategisch-politieke plan voor Afghanistan is gemaakt. Die comprehensive approach is dus een essentieel en integraal onderdeel van de NAVO-politiek, de wijze waarop men wil omgaan met Afghanistan.

De **voorzitter**: Ik zie dat de heren Vliegenthart en Van Kappen willen interrumpen. Ik vraag hun om dat te bewaren voor de tweede termijn.

**

*N

Minister **Van Middelkoop**: Mevrouw de voorzitter. Ik stel het zeer op prijs, vandaag in dit huis als minister van Defensie een inhoudelijk debat te voeren over de merites van de geïntegreerde drie D-aanpak. Evenals collega Verhagen bedacht ik dat het vermoedelijk zelfs de eerste keer is dat de Eerste Kamer dit onderwerp zelfstandig heeft geagendeerd. Daarmee heeft de Eerste Kamer een primeur. Aan het adres van de heer Kuiper merk ik op dat het begonnen is in het midden van de jaren negentig. Verleden week was de heer Voorhoeve nog bij mij om te praten over het WRR-rapport. Toen heb ik hem bedankt voor wat indertijd door hem en de heren Pronk en Van Mierlo is gestart als herijking ontschotting. In zekere zin staan wij op

hun schouders en profiteren wij van de starten die zij hebben gemaakt.

Het is mijn taak om in te gaan op de rol van Defensie in de drie D-aanpak. Het militaire instrument kan bij de oplossing van conflicten vaak niet gemist worden. Tegelijkertijd moet erop worden toegezien dat het geweldsinstrument alleen als uitiem middel wordt ingezet en dat de militaire taken binnen de geïntegreerde aanpak goed zijn afgebakend, zo civiel als mogelijk en zo militair als nodig.

De militaire verantwoordelijkheid is beperkt tot de tijdelijke inzet van militaire middelen, indien de veiligheidssituatie daar om vraagt.

Verder worden specifieke militaire kennis en expertise ingezet bij onder meer de hervorming van veiligheidsinstituten in een post-conflictsituatie. Ik ondersteun de opmerkingen van de heer Van Kappen dat civiele wederopbouwtaken niet op de schouders van onze militairen moeten rusten, omdat zij voor deze civiele taken niet zijn toegerust. Hij zei het zo mooi: "Militairen kunnen wel een schooltje bouwen, maar niet een onderwijssysteem." Ik ken voorbeelden waarbij zelfs het bouwen van het schooltje al een goedbedoelde maar ongelukkige bijdrage was. Echter, aan het begin van de militaire inzet worden civiele taken dikwijls wel door militairen uitgevoerd, simpelweg omdat de civiele capaciteiten dan nog ontbreken. Dat is natuurlijk een situatie die wij in de afgelopen anderhalf tot twee jaar in Afghanistan hebben gezien, een situatie die langzaam maar zeker wel verbetert. Een geïntegreerde aanpak van veiligheid en ontwikkeling is per definitie land- of regiogebonden. Voor ieder land dat na een conflict de weg naar vrede, veiligheid en ontwikkeling inslaat, is een specifieke aanpak vereist. Met andere woorden, er zijn geen uniforme recepten voor wederopbouw en staatsvorming in fragiele staten.

Ik zal vandaag de rol van Defensie in een drietal prioriteitslanden van het buitenlandse geïntegreerde beleid belichten, te weten Afghanistan, de Democratische Republiek Congo en Burundi. Ik sta eerst stil bij datgene wat Defensie sinds het verschijnen van de notitie Wederopbouw na een gewapend conflict heeft gedaan aan de invulling van het geïntegreerde veiligheidsbeleid. Allereerst beschikt Defensie sinds 1 januari 2006 over een pool van zogeheten SSR-deskundigen, ofwel sector security reform deskundigen en over een adviseur op het gebied van de hervorming van de veiligheidssector in daarvoor in aanmerking komende landen. Na een interne evaluatie van die pool in het afgelopen jaar is besloten om voortaan zestig deskundigen uit acht specifieke defensiedisciplines hiervoor beschikbaar te maken. Ten tweede heeft Defensie het afgelopen jaar vier nieuwe functies voor defensieattachés gecreëerd, in Afghanistan, Sudan, de Democratische Republiek Congo en bij de Afrikaanse Unie in Addis Abeba. Daarnaast waren er reeds defensieattachés in onder meer Rwanda en Burundi, in Zuid-Afrika en in Egypte. Verder beschikt Defensie sinds 1 januari 2006 over een adviseur ontwikkelingssamenwerking, terwijl mijn collega

Koenders de beschikking heeft over een militair adviseur. Ten slotte is het belangrijk om in internationaal verband het debat te voeren over drie D of de comprehensive approach. De heer Van Kappen ging daarop in zijn betoog in. Minister Verhagen heeft daar zo-even een eerste antwoord op gegeven. Ik kan daaraan toevoegen dat ik als gastheer van de NAVO in Noordwijk in oktober van het vorig jaar naast de Europese Unie ook welbewust de VN -- de UNDP -- en de Wereldbank heb uitgenodigd om mee te denken over de invulling van de comprehensive approach in Afghanistan. Minister Verhagen wees er al op dat hieraan in Boekarest op topniveau ook gestalte is gegeven. Ik ga ervan uit dat dat de komende jaren doorgaat. Zij horen er gewoon bij.

Dat brengt mij op de rol van de Nederlandse militairen in Afghanistan. Zij ondersteunen de Afghaanse autoriteiten bij het stabiliseren van Uruzgan en het scheppen van voorwaarden voor de ontwikkeling van het land, en wel onder het motto "zo civiel als mogelijk en zo militair als noodzakelijk". Defensie draagt daaraan op verschillende manieren bij. Allereerst voeren militairen van de battlegroup operaties uit met als doel de taliban irrelevant te maken. Dat er gewerkt wordt aan opbouw, betekent namelijk niet dat er geen strijd meer hoeft te worden geleverd. De taliban is er immers op uit om de opbouw met geweld te verhinderen en schuwt daarbij geen enkel middel. Ten tweede voert het Nederlandse PRT kleinschalige projecten uit ter ondersteuning van de militaire missie. Dit zijn projecten op het gebied van plattelandsontwikkeling, infrastructuur, onderwijs en gezondheidszorg, de zogeheten CIMIC-projecten, die zijn bedoeld om de hearts and minds van de Afghaanse bevolking te winnen. Men zou kunnen zeggen dat het PRT-concept een zeer helder voorbeeld is van een operationele toepassing van het drie D-concept, maar ik kan mij ook heel goed voorstellen dat in andere situatie PRT niet de meest voor de hand liggende constructie is en men iets anders moet bedenken. Tot slot trainen en begeleiden de Nederlandse operational entry and liaison teams de Afghaanse veiligheidsorganisaties die de Afghaanse autoriteiten moeten kunnen ondersteunen bij het nemen van eigen verantwoordelijkheid voor de veiligheid in Afghanistan. Al deze activiteiten vullen elkaar aan en de onderlinge samenhang is van groot belang.

Daarnaast is de militaire inzet ondersteunend voor de andere twee D's diplomacy en development. Een geïntegreerde aanpak van wederopbouw vraagt om coördinatie en afstemming tussen Nederlandse ministeries met andere landen en met gouvernementele en non-gouvernementele organisaties. Defensie heeft in dit kader het initiatief genomen om informatie uit te wisselen met Nederlandse ngo's die al ontwikkelingswerk verrichten in Afghanistan. In Uruzgan is de samenwerking tussen de drie D's goed zichtbaar. Militair optreden en wederopbouwactiviteiten beïnvloeden elkaar voortdurend. Een belangrijk voorbeeld is de militair-civiele samenwerking onmiddellijk na afloop van een militaire operatie. Op dat punt hebben wij de afgelopen tijd goede

stappen gezet en lessen geleerd. Bij een operatie wordt een gebied uitgekamd, wordt de taliban verdreven en worden wapenopslagplaatsen opgeruimd of vernietigd. Na afloop van verschillende operaties was te zien dat de bevolking al snel naar terugkeerde en dat de bedrijvigheid in het gebied weer ging toenemen. Om deze mensen de kans te geven en het gebied stabiel te houden, is het van belang om direct met opbouwprojecten te starten. Dat is ook belangrijk om de hearts and minds van de mensen te winnen.

Mevrouw Böhler stelde de vraag waarom wij dit eigenlijk doen. In de eerste plaats om duidelijk te maken dat wij er echt zijn voor de hulpverlening, niet als bezetter. Soms is het nodig om dat heel zichtbaar te maken bij de mensen wie het aangaat. Verder doen wij dit om te voorkomen dat mensen, om welke reden dan ook, een keuze maken voor de taliban. Ten slotte is het ook van belang voor je eigen veiligheid. Het is ook veel beter dat de mensen vertrouwen in je krijgen en je bijvoorbeeld waarschuwen voor de aanwezigheid van bermoedelingen. In die zin raakt dit ook aan onze eigen veiligheid. Mevrouw Böhler gebruikte in dit verband het woord "neutraliteit". Eerlijk gezegd kan ik dat begrip hier slecht wegzetten. Nederland is hier gemandateerd door de Veiligheidsraad op verzoek van de Afghaanse overheid. Daarbij vind het neutraliteitsbegrip slecht passen.

Mevrouw **Böhler** (GroenLinks): Ik bedoelde daarmee vooral ideologische neutraliteit. Het winnen van de hearts and minds betekent bijvoorbeeld niet een moslim overtuigen om christen te worden, of andere vormen van ideologische overtuiging.

Minister **Van Middelkoop**: Denkt u echt dat iemand het in zijn hoofd zou halen om dat onderdeel te laten zijn van de operatie? Misschien denkt u dat omdat hier een minister van de ChristenUnie staat. Ik heb onlangs voor de Tweede Kamer moeten uitleggen waarom wij de opbouw van moskeeën subsidiëren.

Mevrouw **Böhler** (GroenLinks): Er zijn meer voorbeelden, maar ik heb het voorbeeld genoemd dat de krant heeft gehaald, namelijk het uitdelen van munten met bijbelteksten. De minister weet ook dat dit natuurlijk wel gebeurt en dat er discussies worden aangegaan. Daarover wilde ik een ferme uitspraak van de minister. Die heb ik gekregen.

Minister **Van Middelkoop**: De heer Russell vroeg zich af of Nederland over voldoende flexibele instrumenten beschikt om opbouwprojecten snel genoeg tot stand te brengen. Een belangrijke les die wij in dit kader hebben geïmplementeerd, is dat de projecten die in de opbouwfase worden uitgevoerd al ruim te voren worden voorbereid in samenwerking met de Afghaanse autoriteiten. Op die manier voorkomen wij dat er een gat valt tussen het moment waarop de taliban worden verdreven en waarop de opbouwfase van start gaat. Daarbij horen ook goede quick visibility

projects, maar daarvoor is minister Koenders verantwoordelijk. Vervolgens dienen zo snel mogelijk civiele experts in het gebied te komen voor de langetermijn wederopbouw, allemaal ter invulling van het drie D-concept. Door deze projecten in kaart te brengen, in samenwerking met lokale autoriteiten, zorgen wij ervoor dat de autoriteiten betrokken zijn, dat zij meewerken aan de wederopbouw en dat zij zich in Kabul inzetten voor aanvullende fondsen. Mede door hun inzet committeert de centrale overheid zich steeds meer aan Uruzgan. Ik noem in dit verband ook het bezoek van ministers uit Kabul aan Uruzgan. In Nederland is zo'n bezoek normaal, in Afghanistan was het dat niet. Dat begint nu normaal te worden. Cruciaal is dat die drie D-wereld geen gesloten wereld is, maar functioneert in politiek-staatkundige context. Dat zeg ik ook tot de heer De Vries en de heer Kuiper. Voor die context is bepalend dat de verantwoordelijkheid kan worden overgedragen aan de Afghaanse autoriteiten zelf. Ten slotte moeten zij zelf verantwoordelijk worden voor zowel de veiligheidssituatie als de opbouw van hun eigen land. Alles staat in dienst daarvan. Wij hebben geen zelfstandige reden om daar te zijn, die staatkundige context is bepalend.

Mevrouw Böhler heeft in dit verband opgemerkt dat met militaire middelen geen duurzame ontwikkeling is te beginnen of uit te voeren. Zo geformuleerd heb ik er niet veel moeite mee om dat te beamen, maar soms is de inzet van militaire middelen wel een *conditio sine qua non*, kan het even niet anders. Zij zal uit mijn betoog hebben begrepen dat hoe eerder het civiel kan worden gedaan, hoe liever het ook mij is als minister van Defensie.

Wij hebben de afgelopen jaren het nodige bereikt bij de opbouw van het veiligheidsapparaat in Uruzgan. Ook dat heeft met capaciteitsopbouw te maken. Er zijn steeds meer Afghaanse soldaten inzetbaar en het Afghaanse leger is beter in staat om bijdragen te leveren aan operaties. In Nederland, nu verbreed ik het onderwerp, is er ook een groeiende samenwerking en overleg met ministeries als dat van Justitie en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, ook in het kader van de verbreding van de inzet. Als het gaat om Nederlandse politie zijn wij ook aangewezen op het ministerie van BZK en zo hoort het ook. De komende twee jaar zullen onder regie van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking de civiele ontwikkelingsinspanningen worden uitgevoerd, want nogmaals, wederopbouw is uiteindelijk geen taak voor militairen. Maar onze militairen blijven wel klaarstaan om de voorwaarden voor de ontwikkeling van Afghanistan te helpen creëren.

In dit verband herinnerde de heer De Vries nog aan het onderzoek van militaire vakbonden vorige week, waarin uitspraken zijn gedaan over het zinvol of niet zinvol zijn van onze militaire bijdrage in Afghanistan. Uit de manier waarop hij dit opvoerde, begreep ik dat hij ook mijn reactie daarop in NOVA vorige week heeft gezien. Hij heeft volstrekt gelijk en dat heb ik de vorige week ook gezegd, dat de vraag of een operatie zin heeft of niet primair politiek moet worden beantwoord. Als

ergens het primaat bij de politiek ligt, dan is het wel bij dit soort operaties. De heer Vries zal dat met mij eens zijn.

Wat zijn het dan wel? Particuliere meningen van ervaringsdeskundigen. Dat is ook best waardevol en daarom vond ik het ook de moeite waard om erop te reageren. Overigens zijn de militairen die ik tegenkom zeer gemotiveerd en zeer professioneel. Ik verwacht niet anders in een operatie. Je kunt op een gegeven moment best scepsis hebben over de zin van de missie, maar dat hoeft een zeer betrokken en gemotiveerde uitvoering in de praktijk nog niet in de weg staan.

Ik zal iets zeggen over onze inzet, de rol van Defensie in Afrika. Ik heb al twee prioriteitslanden genoemd: de Democratische Republiek Congo en Burundi. Nederland heeft in 2006 ongeveer vijftig militairen uitgezonden naar de DRC in het kader van de EUFOR-missie die moest toezien op een rustig verloop van de presidentsverkiezingen in het land.

De heer **Vliegenthart** (SP): Is de minister klaar met zijn betoog over Afghanistan?

Minister **Van Middelkoop**: Dat denk ik wel, ja.

De heer **Vliegenthart** (SP): Ik stel hem dan nog een feitelijke vraag naar aanleiding van de Spring Session van de NAVO PA. Daar hebben wij een aantal generaals aan het woord gehoord die enigszins verschillende zaken hebben gezegd over de militaire activiteiten in Afghanistan. Allereerst was er generaal Karimi, die zei: "wij winnen zeker". Daarnaast is generaal Rams aan het woord geweest, die zei: "wij kunnen niet verliezen". Tot slot heeft generaal Jones gezegd: "wij zijn niet aan het winnen". Er zit een gradueel verschil tussen die drie statements. Welk statement komt volgens de minister van Defensie het dichtst bij de waarheid?

Minister **Van Middelkoop**: Een multiplechoicevraag. Het lijkt mij niet verstandig daar zo op te reageren, nog los van het feit dat ik de desbetreffende generaals niet heb gehoord. Ik neem aan dat hun woorden adequaat zijn weergegeven, maar daarna komt de heer Vliegenthart natuurlijk met tien andere generaals die het allemaal weer net iets anders hebben gezegd. Zowel minister Verhagen als ik hebben naar mijn mening hier, maar ook in onze standvan-zakenbrieven aan de beide Kamers meer dan voldoende duidelijk gemaakt wat de inzet is van de missie en wat wij ervan verwachten. Ik denk dat het niet verstandig is om daarop op dagbasis via generaalsuitlatingen te reageren.

De heer **Vliegenthart** (SP): Het is duidelijk dat de insteek helder is en de doelen ook min of meer helder zijn, maar hoe gaat het? Daarover bestaan verschillende inschattingen. Hoe gaat het nu op de grond? Wordt er vooruitgang geboekt of bestaat de kans dat wij deze oorlog gaan verliezen?

Minister **Van Middelkoop**: Op het gevaar af dat ik in een ander debat terecht kom en verwijzend, niet om mij er gemakkelijk van af te maken, naar alle stukken die wij daarover aan de beide Kamers hebben gestuurd, de stand-van-zakenbrieven, lijkt het mij verstandig om er het volgende over te zeggen. Het woord "oorlog" is echt misplaatst. Ik zeg dit niet voor het eerst. Volkenrechtelijk is het sowieso misplaatst. Het is niet alleen een kwestie van semantiek, maar ik hecht eraan om dit duidelijk te maken. Nogmaals, wij zijn er op verzoek van de Veiligheidsraad en van de Afghaanse overheid om opstandelingen te bedwingen, in elk geval om zorg te dragen voor de veiligheid in het kader van een wederopbouwmissie.

Ik wijs er nogmaals op dat misschien niet iedereen goed heeft begrepen dat het in een land als Afghanistan, met zijn verschrikkelijke geschiedenis, met zijn enorme armoede en corruptie, geen project kan zijn dat men in enkele jaren tot volle tevredenheid van iedereen kan afronden. Elk realistische inschatting van zo'n operatie kan moeilijk anders dan tot de conclusie leiden dat deze voor een lange termijn plaatsvindt. Dat laat onverlet dat Nederland als lead nation in Uruzgan nog heeft getekend voor twee jaar. Dan is het ook afgelopen, maar de NAVO, de internationale wereld, zowel militair als zeker ook civiel en ontwikkelingspolitiek, zal een langjarige verplichting hebben om dat land verder te helpen. Ik hoop dat ik het hierbij mag laten.

Ik kom terug op Afrika. Defensie heeft drie deskundigen uitgezonden naar de Europese SSR-missie EUSEC voor strategische advisering aan de Congolese minister van Defensie en de advisering over en ontwikkeling van een salarisadministratie ten behoeve van de uitbetaling aan militairen van de Congolese geïntegreerde brigades. Dat lijkt allemaal klein werk, maar men heeft geen idee hoe belangrijk dit voor dergelijke landen is om überhaupt een stapje vooruit te zetten.

Burundi is een ander prioriteitsland. Defensie heeft vanaf 2006 twee deskundigen uitgezonden naar Burundi. Een is werkzaam bij het ministerie van Defensie en een bij het directoraat-generaal Politie. Ook dit is in het kader van capaciteitsopbouw in Burundi. De Burundese regering heeft de wens uitgesproken dat het nationale leger zijn verantwoordelijkheid gaat nemen in regionale, lees Afrikaanse, en internationale vredeshandhaving. Nederland gaat na of en zo ja, op welke wijze het hieraan een bijdrage kan leveren. Ik hoop nog deze maand naar Burundi te gaan en hierover te spreken. Defensie levert op beperkte schaal een bijdrage aan de opbouw van de Afrikaanse vredeshandhaving capaciteit met behulp van militaire deskundigen, ook in het kader van de Afrikaanse Unie.

De heer Russell heeft naar aanleiding van mijn lezing vorig jaar bij de AIV over War amongst the people gevraagd welke consequenties het veranderde militaire optreden heeft voor de omvang, samenstelling en inrichting van de krijgsmacht. Hij zal begrijpen dat dit ook een van de kernvragen is van de verkenningen. Wij hebben

daarover ongeveer twee maanden geleden ook al met elkaar gesproken.

De heer Van Kappen heeft gevraagd naar mijn betrokkenheid bij het proces van de nationale veiligheidsstrategie dat door de minister van BZK wordt gecoördineerd. De vaststelling van deze strategie door dit kabinet heeft geresulteerd in een verdere versterking van de samenwerking tussen Defensie en BZK. Eind vorig jaar zijn minister Ter Horst en ik een uitgebreid pakket nieuwe en concrete afspraken over civiel-militaire samenwerking overeengekomen. Defensie is nu een structurele veiligheidspartner, wat meer veiligheid voor de Nederlandse burger inhoudt door een efficiëntere inzet van beschikbare overheidsmiddelen. Het belang van de derde hoofdtaak van Defensie, het ondersteunen van de civiele autoriteiten, is daarmee weer toegenomen.

Ik kom terug op de internationale situatie. Het is belangrijk om in een vroegtijdig stadium tijdens de planning van missies de behoefte en de beschikbaarheid van militaire en civiele capaciteiten in kaart te brengen. Als wij daarover al niet nadenken, dan zijn er wel ngo's die ons daarop wijzen. Zij hebben volstrekt gelijk. Internationale afstemming en een eenduidige nationale regie over het tijdig en in voldoende omvang beschikbaar stellen van de juiste capaciteiten zijn belangrijke randvoorwaarden voor de gewenste synergie tussen militaire en civiele actoren in het veld.

Ik zal ten slotte nog een aantal meer specifieke vragen beantwoorden. De heer Russell en mevrouw Böhrer hebben vragen gesteld over het AIV-advies civiele dienstverlening. Mevrouw Böhrer heeft gevraagd naar mijn visie. Ik hoop dat beide senatoren het zullen accepteren als ik hen erop wijs dat ik nog vrij recent mijn reactie op het AIV-rapport heb opgesteld en dat naar de Kamers heb gezonden. Misschien is het nog net niet aangekomen. Daarin zit mijn visie, antwoord ik mevrouw Böhrer, en daarin worden alle vragen beantwoord die de heer Russell heeft gesteld. Ik ben bereid hier een zeer juridische tekst voor te lezen, maar het staat op papier. Ik zie de heer Russell knikken. Zo ken ik hem in al zijn welwillendheid.

De heer Vliegenthart heeft een vraag gesteld over de koppeling tussen nationale veiligheid en de drie D-benadering. Ik denk dat die koppeling er niet is, althans niet in directe zin. De krijgsmacht kent een drietal taken. Ik heb daarover zo-even gesproken. De drie D-benadering vormt echt de context van het expeditionair optreden van de Nederlandse krijgsmacht. Dan denk je natuurlijk niet primair aan de bescherming van de nationale veiligheid. Dat is een andere taak waarmee de krijgsmacht is gemoeid. Natuurlijk is er een groeiende verwevenheid tussen de interne en de externe veiligheid, maar die zit op een wat hoger niveau. Terrorisme is een ongreepbare tegenstander, die zowel intern als extern een factor van belang kan zijn.

Ik kan in dit verband zeggen, het geheel samenvattend, dat samenwerking met de Amerikanen in Afghanistan niet per se in strijd is met het opkomen voor de veiligheid van Afghanen.

Dat suggereerde mevrouw Böhler namelijk een beetje. Zij zal mij toestaan dat ik dat met enige ironie beantwoord. Ik sta natuurlijk achter de politieke inhoud.

De heer **Vliegenthart** (SP): Voorzitter. Hoe moet ik de passage lezen uit Wereldwijd Dienstbaar die ik in mijn eerste termijn heb geciteerd, namelijk "De samenwerking met civiele autoriteiten ten behoeve van de nationale veiligheid is op een nieuwe leest geschoeid". Vervolgens wordt verwezen naar de drie D-benadering.

Minister **Van Middelkoop**: Ik denk dat de heer Vliegenthart dat laatste iets te kort door de bocht formuleert. Het eerste heb ik uitgelegd aan de heer Van Kappen. Het is interessant omdat wij in de jaren negentig niet meer precies wisten wat de taak van de krijgsmacht was voor de veiligheid van het eigen grondgebied. Na 11 september hebben wij dat als het ware opnieuw ingezien en geformuleerd. Dat heeft geleid tot de afspraken van Defensie met BZK waarover ik zo-even sprak. Defensie garandeert dat hier 4600 militairen paraat staan om voor binnenlandse politieke doeleinden een bijdrage te kunnen leveren. Ik kan die dus niet in Afghanistan inzetten, om maar eens iets te noemen. Dat heeft in directe zin toch heel weinig te maken met de drie D-benadering.

De heer Vliegenthart heeft mij gevraagd naar het precieze doel van de Nederlandse missie in Uruzgan. Daarover is al heel veel gezegd en geschreven. Dit zeg ik niet om flauw te zijn. Denk aan de debatten in de Tweede Kamer over de verlenging. Nogmaals, het primaire doel is, te helpen bij het creëren van de voorwaarden voor wederopbouw. De wederopbouw is primair een verantwoordelijkheid van de Afghanen zelf. Wij assisteren daarbij. Vandaar dat wij over ISAF praten. Daarin zit het woord assisteren.

De heer De Vries heeft in dit verband gevraagd welke verwachtingen wij hebben. Ik heb die vraag al een klein beetje beantwoord. De Nederlandse bijdrage, "Lead Nation" in Uruzgan, houdt echt op in 2010. Ik denk dat wij daarover volstrekt duidelijke teksten hebben gezet in de verlengingsbrief, de artikel 100-brief. De NAVO zal er ongetwijfeld langer zitten. Welke verwachtingen hebben wij voor de langere termijn? Ik moet natuurlijk niet gaan speculeren, maar cruciaal is dat er een omslag kan plaatsvinden naar het zelf kunnen dragen van de verantwoordelijkheid voor de veiligheid en de ontwikkeling van het land door de Afghanen. Daarom ben ik zo positief over het feit dat er in het afgelopen half jaar, echt in een heel korte tijdspanne, zo veel Afghaanse militairen in Uruzgan zijn gekomen. Zij moeten natuurlijk verder worden begeleid, getraind en van materieel voorzien. Dat is tenslotte onze exitstrategie en dat is tenslotte ook het doel waarvoor wij daar zijn. Ik zal hier geen uitspraken doen over hoe wij dat precies formuleren en wanneer dat zal gebeuren. Wij zien bijvoorbeeld aan Bosnië dat je in zulke landen vaak veel langer zit dan je jezelf ooit had voorgenomen. Misschien kan dat een les zijn --

voor de NAVO in dit verband of voor de internationale wereld -- om het wat korter te doen.

De heer Russell heeft gevraagd of ik bereid, ben een forse verhoging van de CIMIC-budgetten te overwegen. Hij heeft wellicht geluisterd naar mijn bijval voor de bedenkingen van de heer Van Kappen. Ik heb niet direct de aandrang om zijn vraag te bevestigen, omdat ik heel voorzichtig wil zijn met de inzet van CIMIC. Dat gezegd hebbend, zeg ik vervolgens dat het budget voor de missie in Afghanistan in 2008 al verdubbeld is. Kortom, waar dat nodig is, doen wij dat. Ik verwijs naar de verlengingsbrief, de artikel 100-brief. Achter CIMIC staat -- ik zou bijna zeggen de werkelijkheid van mijn collega Koenders -- dat de civiele wereld, de ngo's, het zo veel mogelijk moeten overnemen. Breng mij niet in de verleiding -- zeg ik, de heer Van Kappen conceptueel als steun aanroepend -- om zo veel en zo lang mogelijk zaken met CIMIC te doen. Daar is CIMIC niet voor en daar zijn militairen niet voor. Waar het nodig was, hebben wij financiële middelen opgebracht.

Hij heeft ook gevraagd, het verschil uit te leggen tussen CIMIC en wederopbouw. Wederopbouw is een doel op zich, met een brede formulering. CIMIC is een middel ter ondersteuning van de militaire opdracht en niet meer dan dat.

De heer Russell heeft ook nog een vraag gesteld over de Europese Gendarmerie Force. Mijn collega Verhagen heeft daarover gesproken.

De heer **Russell** (CDA): Het is toch een beetje een vicieuze cirkel, want ontwikkelingswerkers die goede dingen willen doen, mensen die daar projecten tot stand willen brengen, kunnen dat niet omdat zij beveiligd moeten worden, en zij durven het niet. Ik heb het voorbeeld van Turkije genoemd. De Turken dachten het zelf te kunnen en gingen naar Afghanistan. Vervolgens brachten zij niets tot stand omdat zij in "gedoe" terechtkwamen en dus de NAVO moesten bellen om te komen, omdat zij hun werkzaamheden niet konden doen. Het antwoord van de minister overtuigt mij dus niet helemaal. Er zal wat dat betreft volgens mij meer fine tuning moeten komen, want het is wat simpel om de heer Van Kappen helemaal te volgen in zijn redenering dat militairen er zijn om te vechten en de rest maar moet zien, hun werk te doen in de context die er is. Volgens mij is de werkelijkheid veel weerbarstiger en moet je af en toe als militair zeggen: als de werkelijkheid zo is, moeten wij de mensen helpen en moeten wij niet zeggen dat wij dat niet doen omdat wij militair zijn. Dat was mijn verhaal en daarom noemde ik ook de genie-eenheden. Natuurlijk moet iemand die moet vechten, gaan vechten en moet die niet worden ingezet om andere dingen te doen. Er zijn echter wel degelijk situaties te bedenken waarin dat heel wel mogelijk is. Dat was mijn pleidooi en daarop wil ik een reactie. Als de minister dat toegeeft, kan ik ermee leven.

Minister **Van Middelkoop**: Zo geformuleerd snijd ik mijzelf nooit in de vingers als ik de heer Russell bijval. Hij heeft gelijk dat de werkelijkheid weerbarstig is. Daarom hebben wij CIMIC. Ik

bedoel hiermee dat je idealiter, voor zover die term hier überhaupt mag worden gebruikt, militair ergens ingaat en je het zo snel mogelijk overgeeft aan de civiele autoriteiten of aan de wereld van de ngo's. Er zijn juist situaties, waarin wij de afgelopen tien à vijftien jaar hebben geleerd, waarin er iets tussenzit en dat je daarvoor een aparte capaciteit moet ontwikkelen waar er helemaal geen civiele capaciteit is, waar de ngo's niet durven binnenkomen. Daarvoor hebben wij CIMIC.

Ik val de heer Van Kappen echt bij, want ik had destijds ook die scepsis toen Defensie daarmee begon. Kijk nu uit, de corebusiness van Defensie is niet daarin gelegen. Dat zeg ik nu ook als minister van Defensie. De heer Russell zal het met mij eens zijn. Hoe groter je de CIMIC-capaciteit maakt, hoe meer je ervan verwacht, hoe meer je ze op de schouders legt en hoe langer het wellicht ook duurt voordat het wat meer normaal is -- zeg ik tussen hele grote aanhalingstekens -- en de civiele en de ngo-ontwikkeling aan de bak kan komen. Alles moet erop gericht zijn om dat juist te bevorderen. Waarom hebben wij, de drie collega's hier achter de tafel, zo getamboerd bij de VN, bij de vorige speciale vertegenwoordiger van de SG van de VN Tom Koenigs, om alstublieft een office van UNAMA in Uruzgan te openen? Om die reden. Wij kunnen natuurlijk wel denken dat de militairen het zelf kunnen, maar dat moeten wij niet willen. Dat is ook een beetje de reden waarom ik met terughoudendheid over CIMIC praat, erkennend dat het een noodzakelijke tak van werkzaamheden van Defensie is.

De heer **Russell** (CDA): De minister onderschrijft dus dat het minder strak is dan hij daarvoor zei, dat militairen alleen moeten vechten. Dat wilde ik alleen maar horen.

Minister **Van Middelkoop**: Ik ben ontzettend blij met de capaciteit van CIMIC, omdat er situaties blijken te zijn waarin militairen naast hun primaire activiteiten nog iets extra's kunnen doen, situaties waarin er simpelweg op dat moment geen anderen zijn die dat kunnen doen.

De heer **Russell** (CDA): Perfect!

De heer **Van Kappen** (VVD): Voorzitter, wat de minister het laatst zei, wilde ik onderstrepen. Natuurlijk, als er niemand anders is, zullen militairen het moeten doen, maar CIMIC is een tactische activiteit: zorgen voor acceptatie van de legereenheid ter zelfbescherming. Dat moet niet verward worden met echte langetermijnhulp: het opbouwen van behoorlijk bestuur en een onderwijsstelsel. Dat moet je niet aan militairen opdragen, dat kunnen zij helemaal niet. In dit soort situaties ontstaat het gevaar dat men langs deze lijn gaat schuiven en dat er allerlei heel rare dingen gebeuren. Ik heb meegemaakt dat militairen werden ingezet om een brug te bouwen, waarna er geweldige rechtszaken kwamen omdat men vond dat er sprake was van oneerlijke concurrentie met behulp van belastinggeld. Er waren namelijk aannemers die die brug hadden willen bouwen, met

geld van een ngo. Je moet ontzettend oppassen voor vervaging. CIMIC-plus en dat soort begrippen zijn levensgevaarlijk, dat is nu echt mission creep. Dat had ik eigenlijk willen zeggen.

Minister **Van Middelkoop**: Voorzitter, ik ben het hiermee zo hartgrondig eens dat het nog heel lang zal duren voordat ik de heer Van Kappen als een woordvoerder van de oppositie zal aanduiden...

De heer Russell heeft nog een vraag gesteld over de Europese gendarmerie, de EGF. Die kan in een civiele missie nooit de inzet van politie vervangen, alleen al omdat er maar vijf landen in Europa zijn die een organisatie hebben die vergelijkbaar is met de Koninklijke marechaussee. Bovendien moet je voor normale politieactiviteiten ook de normale politie inzetten. Ik zou bijna zeggen dat wij de andere ministeries niet in de verleiding moeten brengen om alles maar aan de drie D-ministeries over te laten, terwijl in bepaalde omstandigheden de gewone politie juist de aangewezen organisatie is om op te treden; mijn collega Verhagen noemde de EUPOL al. Maar soms ontstaat er veelal tijdelijk een veiligheidskloof tussen een reguliere militaire operatie en een civiele politiemissie. Dan is het heel goed dat wij de marechaussee hebben en dat wij met een aantal andere landen kunnen samenwerken in de EGF. Die wordt nu ingezet in Bosnië en hij zal mogelijk ook nog in Kosovo worden gebruikt. Maar nogmaals, de EGF vormt geen vervanging van de politie bij civiele missies, zoals die in Kosovo.

Voorzitter, ik rond af met een fraai voorbeeld van wat ik de ultieme toepassing van het drie D-concept zou willen noemen. Vanmorgen kreeg ik een krantenbericht onder ogen dat begon met: "Nederlandse militairen die ooit in voormalig Nieuw-Guinea, Cambodja of Bosnië hebben gediend, keren daar soms als vijftiger of zestiger terug als ontwikkelingswerker. Het zijn mannen die van aanpakken weten en niet van papierwinkels met projectplannen." Het komt mij voor dat dit een mooie overgang is naar het antwoord van mijn zeer gewaardeerde collega voor Ontwikkelingssamenwerking, minister Koenders.

*N

Minister **Koenders**: Mevrouw de voorzitter. Ik dank de Kamer voor de ook aan mij gestelde vragen. De drie D-benadering is essentieel voor ontwikkelingssamenwerking, maar ook voor de veiligheid van de bevolking. Je kunt eigenlijk alleen spreken van duurzame ontwikkeling en armoedebestrijding als er sprake is van veiligheid voor de bevolking. Als er onveiligheid heerst, kun je de volgende stap eigenlijk niet aan. Er is in vrij grote delen van de wereld sprake van instabiliteit, inadequaat bestuur, onveiligheid en het ontbreken van een effectieve rechtsorde. Dit vormt een heel grote barrière voor duurzame ontwikkeling en effectieve armoedebestrijding. Ontwikkelingssamenwerking houdt zich vooral met fragiele staten bezig -- ik heb er een prioriteit van gemaakt -- maar niet om de militairen te volgen, zoals ik vanmorgen wel hoorde. Nee, zij doet dit

juist in het belang van de ontwikkeling in de betrokken landen.

Als het gaat over het bereiken van de millenniumdoelstellingen en de cijfers over absolute armoede -- daar worden allerlei definities voor gebruikt -- dan heb je ermee te maken dat 27% van de mensen die in absolute armoede leven, in die fragiele staten woont. Dit betekent dat je voor die staten goed ontwikkelingsbeleid moet voeren. Dat proberen wij en wij hebben gemerkt dat deze staten eigenlijk een geheel eigen benadering nodig hebben, omdat je hierbij een beetje tussen de militaire kant en de ouderwetse ontwikkelingskant in zit. Je moet namelijk vrij snel resultaten laten zien -- vredesdividend, als dat er al is -- je moet over flexibele mensen beschikken die geen tien jaar nodig hebben, maar die eigenlijk al in een of anderhalf jaar iets kunnen laten zien. Je hebt mensen nodig die in verschillende disciplines kunnen werken, omdat de context uitermate politiek is. Het gaat niet alleen om de inhoud van projecten en programma's, maar vooral om de timing ervan. Een bekend voorbeeld is dat Ontwikkelingssamenwerking vaak verkiezingen financiert. Wij hebben geleerd dat verkiezingen houden voordat er een begin van rechtsorde is en voordat er een begin van concurrentie van nieuwe leiders is, in de praktijk de oude situatie laat terugkeren. Democratisering leidt tot conflicten, democratie leidt tot vrede.

De politieke context is dus buitengewoon ingewikkeld; ons beleid voor fragiele staten en het vrijmaken van aparte medewerkers daarvoor heeft met de aard van dit probleem te maken. In een land als Ghana is de situatie heel anders, en daarom zeg ik tegen de heer Kuiper dat voor een heleboel landen gelukkig geen drie D-benadering nodig is. Dit betekent niet dat er geen overeenkomstige aspecten zijn waarbij ondersteuning vereist is, maar er zijn in die landen niet per se militaire, politieke en ontwikkelingselementen nodig om een stukje verder te komen. De minister van Defensie zei het eigenlijk al heel duidelijk: het militaire instrument is maar een van de drie. Je moet het soms inzetten om mensen te beschermen, want ook daarvoor hebben wij een verantwoordelijkheid, maar in veel gevallen is dit maar kortstondig nodig en zal de exitstrategie beïnvloed worden door het versterken van de lokale partners.

In Afghanistan is dat het Afghaanse bestuur; daar richt Ontwikkelingssamenwerking zich ook op: versterking van dat bestuur en steun voor de projecten die het uitvoert, op het gebied van onderwijs, gezondheidszorg en de ontwikkeling van de private sector. Dit is meteen al een probleempje, want als je werkt via de Afghaanse structuren -- en dat willen wij, want dat is volgens mij een goede vorm van ontwikkelingssamenwerking -- dan heb je een probleem met de timing. Je kunt wel snel een schooltje of een ziekenhuisje bouwen, maar zo'n voorziening beklijft niet automatisch. Je moet werken met een nog onvolledig bestuur, en dat is het moeilijke van dit werk. Er is geen blauwdruk, de drie D-benadering is specifiek voor een bepaald

land. Op ons lijstje van fragiele staten staan Afghanistan, Congo, Sudan, Burundi, Kosovo, Pakistan, Guatemala en het Palestijnse gebied. Je hebt hierbij een benadering nodig die echt precies past bij elk van deze landen. Wij hebben hierbij lessen geleerd en die zijn vandaag ook aan de orde gekomen.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Klopt het nu dat de drie D-benadering bij uitstek voor de fragiele staten geschikt is, dus voor de staten die u onder profiel 2 hebt opgesomd?

Minister **Koenders**: Ja.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Dat betekent dan dat u in de allerarmste staten geen vormen van militair-civiele samenwerking of samenwerking met ngo's onder de drie D-benadering laat vallen. Ik leid uw reactie al af uit uw mimiek, maar dan vervolg ik nog even mijn vraag. U zegt dat het in de fragiele staten aankomt op ontwikkeling, opbouw van de maatschappij. Maar de fragiele staten vormen ook een onderwerp bij het strategisch denken over veiligheid. In Amerikaanse stukken gaat het over fragiele staten in de context van het veiliger maken van de wereld; het gaat dus wel degelijk ook om andere doelstellingen. Kunt u nog eens uitleggen hoe het precies zit? Kunnen wij ons richten op versterking van de samenleving zonder dat dit past in een strategisch concept? Volgens mij vallen deze dingen samen, maar u doet een beetje alsof het niet om veiligheid, maar alleen om opbouw van de samenleving zou gaan.

Minister **Koenders**: Dat is in ieder geval niet mijn bedoeling. Zeker na 11 september hebben wij geleerd dat staten die uiteenvallen, staten met falend bestuur, een voedingsbodem vormen voor allerlei groeperingen die ook voor ons een bedreiging kunnen zijn. Het is dus ook een kwestie van welbegrepen eigenbelang, maar er is daarnaast het belang van menselijke ontwikkeling en keuzevrijheid. Er kan wel eens een tegenstelling in de fasering zijn, maar in feite gaat het om dezelfde doelstelling. Dat is het belangrijke van gedeelde veiligheid in de wereld en daarom kunnen wij in de drie D-benadering de drie concepten ontwikkeling, diplomatie en eigen nationaal belang samenvoegen. Die dingen zijn niet steeds digitaal hetzelfde, maar dit is toch echt de doelstelling. Ik denk dat de veiligheid in Afghanistan voor de mensen daar in ieder geval nauw verweven is met onze veiligheid. Dat was voor ons ook de reden om daar ooit heen te gaan. Wij zullen onze aanwezigheid ook moeten afmaken op een manier die zeker niet alleen uit een militaire overwinning bestaat. Die zal er ook nooit zijn. Het gaat om de stabilisering van het land. De Afghanen moeten die stabilisering zelf ter hand kunnen nemen, moeten het land zelf kunnen besturen. Ontwikkelingssamenwerking heeft daar de centrale rol in, want wij zijn degenen die verkiezingen organiseren, het bestuur ondersteunen, technische samenwerking aangaan, wegen bouwen en zorgen dat er een onderwijs- en gezondheidssysteem komt, op basis van groeiend

ownership van de Afghanen zelf. Als wij al die dingen helemaal zelf gaan doen, om heel snel resultaten te boeken, dan is er sprake van een schijnvoortgang.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Oké, dat is helder.

Kan de minister ook nog aangeven hoe de elementen van rechtsstatelijkheid en democratie hier een plek in hebben? Hij vertelde zo-even dat het soms mislukt, dat er omstandigheden zijn waaronder het niet lukt. Maar tegelijkertijd denk ik, als wij een samenleving mee helpen ontwikkelen, dat ons beleid erop gericht zou moeten zijn dat het perspectief op democratisering en de vorming van een rechtsstaat van meet af aan in alles ingebakken is. Is de minister dat met mij eens?

Minister **Koenders**: Zeker. Ik meen dat mevrouw Böhler daar veel over gezegd heeft en ik ben het daar zeer mee eens. In feite gaat het natuurlijk om het maken van een eind aan straffeloosheid en om het opbouwen van mechanismen van conflictbeslechting. Als die mechanismen er niet zijn, is het conflict zo weer terug. Daarom zijn de programma's van Ontwikkelingssamenwerking juist daarop gericht. Ik zeg er alleen direct bij dat wij een en ander wel moeten relativeren, als wij denken in termen van volledige maakbaarheid. In Nederland vinden wij de maakbaarheid van de samenleving nog wel heel belangrijk, maar terecht relativeren wij wat wij top down kunnen bewerkstelligen. Het valt mij daarom op dat wij soms denken dat wij in Afghanistan of in Sudan binnen twee of drie jaar de ultieme Westerse democratie kunnen realiseren, met gezellige mensen, waar de vrouw geheel geëmancipeerd is et cetera. Dat is echt een verkeerde redenering. Ik vind dat wij ten aanzien van fragiele staten juist moeten uitgaan van "first things first" en dat wij ook blij mogen zijn als de Westerse of een andere aanwezigheid niet iets slechters oplevert in plaats van iets beters. Wij hebben ook voorbeelden gezien van ontwikkelingsprogramma's, maar ook interventies, die door de verschillende manieren waarop wij in die landen opereren, averechts hebben gewerkt. Ik geef maar het voorbeeld van verkiezingen die te vroeg of op een verkeerd moment plaatsvonden, of het voorbeeld van het houden van eerst decentrale en daarna pas centrale verkiezingen, omdat dit werd opgelegd door mensen die het land niet kennen.

Daarom vind ik het zo belangrijk dat het Nederlandse kabinet heeft gezegd dat wij ten aanzien van dit soort staten gezamenlijke analyses horen te maken. Onze interventies moeten op elkaar aangepast zijn. Dit betekent dat in sommige landen Ontwikkelingssamenwerking een grote rol speelt, terwijl in andere landen meer het diplomatieke of militaire gedeelte een rol speelt. Het kan ook gebeuren dat binnen een land de rollen volgtijdelijk kunnen verschillen.

Laten wij het voorbeeld van Afghanistan nemen. Ik zie op dit ogenblik vrij grote vooruitgang in de opbouw in Uruzgan. Tegelijkertijd zien wij dat daar ook veel gevochten wordt. Men kan dan de vraag stellen hoe dat mogelijk is. Nu, dat is

mogelijk omdat het soms over heel verschillende gebieden gaat. Daardoor hebben wij wel een probleem met de beklijfbaarheid van zaken. Die mix is ook moeilijk. Ik zal dan ook de laatste zijn -- en ik denk dat dit voor de hele Nederlandse regering geldt -- om te zeggen dat de door ons gekozen benadering een makkelijke is. Maar ik geloof dat die precies past in wat de heer Van Kappen heeft gezegd over de aard van conflicten in deze tijd, namelijk dat die in essentie politiek worden gedefinieerd en dat wij militaire, civiele en andere instrumenten geïntegreerd nodig hebben om die conflicten op te lossen. Het gaat niet om alleen een militaire oplossing, noch om alleen een politieke oplossing, noch om alleen een oplossing die door projecten of programma's van Ontwikkelingssamenwerking gevormd wordt. Aan die mix moeten wij wel wennen.

In de jaren negentig -- mevrouw Böhler zei dat terecht -- toen de conflicten begonnen in Joegoslavië en Somalië, hebben wij daar veel problemen gehad, doordat wij een verkeerd beleid gevoerd hebben. Toch hebben wij daar ook veel successen geboekt. Die worden alleen niet genoemd. Laat ik een land als Mozambique noemen, waar 300.000 doden gevallen waren. Via de VN-vredesoperatie is de tijd is genomen die nodig was om troepen te demobiliseren -- iets waar Ontwikkelingssamenwerking vrij veel geld in steekt -- en er vervolgens voor te zorgen dat mensen re-integreren om een nieuw conflict te voorkomen. Daar is de tijd voor genomen die nodig was in de Afrikaanse context. De Veiligheidsraad zei dat een en ander in één jaar moest gebeuren, dat wij dan klaar zouden zijn en dat wij niet eerst hoefden te demobiliseren. Dat soort lessen is nu wel geleerd. Alleen moeten de lessen wel toegepast worden. Dat betekent dus een professionalisering van het veld, een zekere mate van bescheidenheid en vooral kijken naar de benadering die je hebt.

Ik ben het overigens niet helemaal eens met de analyse dat de wereld ineens nog veel slechter is geworden dan in de Koude Oorlog het geval was. Ik vind dat wij ook naar de successen moeten kijken. Terecht kijken wij nu naar de verschrikkingen in Darfur en de situatie in Afghanistan, waar nog veel loos is. Ik kom eigenlijk alleen maar in dat soort gebieden, dus op die manier kun je een heel zwart beeld van de wereld krijgen. Maar er zijn ook grote successen. Ik wijs op Liberia, Sierra Leone en Mozambique. Investeren in die landen heeft ook iets opgeleverd, ook door de geleerde les. Ik denk dat onze drie D-benadering daar op voortbouwt. Ongetwijfeld zullen wij fouten maken, maar ik denk toch wel dat deze benadering op het ogenblik de juiste is. Dit wordt naar mijn mening ook internationaal wel erkend.

Ter afronding van mijn inleidende opmerkingen over fragiele staten en ontwikkelingssamenwerking, wil ik ingaan op de woorden van de heer De Vries over conflictpreventie. Ook op dat punt is de benadering van Ontwikkelingssamenwerking er een van grote vraaggestuurdheid. Ook daar kun je geen model op een situatie leggen. Soms is de vraag moeilijk te benoemen, omdat er geen legitieme regering is.

Maar als men kijkt naar wat wij aan conflictpreventie doen, dan ziet men dat wij in bestaande projecten al heel erg kijken of wij niet één groep boven een andere bevoordelen. Dat bedoel ik ook met de woorden: do no harm. Wij kunnen ook net de verkeerde dingen doen.

Mijn tweede opmerking gaat over de volgtijdelijkheid van activiteiten. Ik sprak al over verkiezingen en demobilisatie. Wij hechten, samen met de collega's van Defensie en Buitenlandse Zaken, veel belang, ook financieel, aan security sector reform. De essentie is vaak het opbouwen van een nieuwe politie, die niet corrupt is en niet geïntegreerd is met nieuwe maffia, die juist vanuit de militaire kant komt. Dat valt niet mee. Op dit moment doet een aantal mensen dat voor ons in Oost-Congo en in Burundi. Soms gaat dat twee stappen vooruit en weer drie stappen achteruit, maar het is wel de essentie dat er iets komt op het vlak van basisveiligheid, politie, anticorruptie en dergelijke.

Verder doen wij aan vredesdialogen. Ook dat wordt door ons gefinancierd. Ik noem in dit verband de Lord's Resistance Army in Noord-Uganda en de FNL in Burundi, waar de Nederlandse diplomatie en ontwikkelingssamenwerking zeer nauw samenwerken om te proberen de mensen toch weer aan het praten te krijgen. Daar is vaak geen alternatief voor.

De laatste fase is natuurlijk de post-conflictfase. Wij doen eigenlijk aan preventie voor een conflict en mitigatie tijdens een conflict. De post-conflictfase is vaak het moment waarop men een enorme kans heeft om vooruitgang te boeken. Daarom is timing zo belangrijk en daarom is het een slechte zaak dat de internationale gemeenschap op dit punt vaak net te laat is. Net na de periode van een conflict zijn er enorm veel mogelijkheden, zelfs bijvoorbeeld voor budgetsteun, die wij bij uitzondering in Burundi verlenen, omdat dan vrijwel direct een nieuwe regering salaris kan betalen aan gezondheidswerkers, onderwijzers en anderen, zodat de mensen zien dat er iets verandert. Als men daar te lang mee wacht, keren de mensen weer terug naar de zaken waar zij wel brood mee kunnen verdienen, namelijk roof of het militaire middel.

Overigens spelen ook aspecten zoals kindsoldaten een rol. Wij zijn op dat punt actief. De Europese Unie heeft ook richtsnoeren aangenomen over kinderen en gewapende conflicten. Ik heb daar vorige week nog over gesproken in de Ministerraad Ontwikkelingssamenwerking. In achttien landen wordt nu specifiek beleid gemaakt, hoe moeilijk ook, gericht op kinderen in gewapende conflicten. De mensenrechtencommissie is daarmee bezig. Ontwikkelingssamenwerking heeft een vrij groot programma dat bijdraagt aan de primaire demobilisatie van kindsoldaten, vooral op de grens tussen Rwanda en Congo. Ook via bijdragen aan de ILO en Unicef wordt er aandacht besteed aan dit onderwerp. Dit type activiteiten wordt door Ontwikkelingssamenwerking vooral in het kader van fragiele staten en conflicten voorgesteld. De ministers Verhagen en Middelkoop hebben

duidelijke voorbeelden gegeven van landen waar wij dit heel goed gezamenlijk doen. Burundi werd zo-even al genoemd; daar geven wij begrotingssteun vanuit Ontwikkelingssamenwerking. Wij hebben lokale vredesdialogen met de FNL en tegelijkertijd is er de security sector reform.

Kortom: aan alle drie de aspecten doen wij mee, maar wij moeten wel de eigen Nederlandse polsstok kennen. Onze activiteiten moeten wel samengaan met wat er internationaal gebeurt, bijvoorbeeld door de Peacebuilding Commission van de Verenigde Naties, die ook in Burundi actief is. Wij moeten zeker weten dat wij niet op elkaar zitten te wachten. Wij weten immers ook dat internationale bureaucratieën vrij langzaam zijn, dat wij vaak niet genoeg geld hebben en dat ook de diplomatie wel eens sterker kan in de organisatie, dus Nederland kan daar ook, zoals de minister van Buitenlandse Zaken zei, het voortouw in nemen. Dat doen wij bijvoorbeeld ook in andere gevallen, waar het veel moeilijker is. Ik denk aan het drama in Somalië, waar, afgezien van de crisis in Birma, op dit moment wellicht de grootste humanitaire crisis plaatsvindt, waar het politieke overleg buitengewoon ingewikkeld is en waar vier speciale vertegenwoordigers voor Nederland actief zijn, waar nu helaas eigenlijk niemand een directe oplossing ziet, maar waar de minister van Defensie wel bezig is om met een boot de humanitaire hulp van Ontwikkelingssamenwerking daar te krijgen. Dat is de drie D-benadering in de praktijk.

Ik vind dat de drie D-benadering een kans moet krijgen. Wij moeten die verder professionaliseren in onze ministeries en wij moeten proberen dat samen met andere landen te doen. Daarom heb ik het initiatief genomen om binnen de OESO, binnen de Afrikaanse Ontwikkelingsbank en ook binnen de Europese Unie het onderwerp "hoe ga je met fragiele staten om" te agenderen. Wij hebben verschillende seminars en round tables in Nederland gehouden om daarin het voortouw te nemen en samen te werken in de dramatische situatie die wij soms zien in de Verenigde Naties. Het "One UN"-concept dat vanuit Ontwikkelingssamenwerking wordt versterkt om al die organisaties niet langs elkaar heen te laten werken, is een gevecht van elke dag. Het ligt politiek heel gevoelig. De G77 zegt: wij hebben helemaal geen zin in "One UN", want dan kunnen wij die organisaties niet tegen elkaar uitspelen; de VN is tegenwoordig toch maar een symbool van het Westen. Dat is een van de problemen die wij ook in Afghanistan benoemd zien. Dat betekent niet dat wij ons daardoor mogen laten tegenhouden. Eén VN is in staat samen te werken en doet dat ook steeds beter, maar er moet wel constant achteraan worden gezeten. Anders lukt dat niet.

Een aantal punten heeft betrekking op de vraagstelling hoe wij met elkaar samenwerken en of daar spanningen in zitten. Wat is de rol van de ngo's; wat zijn onze grote uitdagingen, want zo gemakkelijk is het niet. De heer Van Kappen heeft net als de heer Russell gezegd dat je een externe pool van experts moet hebben. Ik ben dat zeer met hen eens. Bureaucratieën, ook Nederlandse, werken

logischerwijze op de lange termijn. Je moet soms op korte termijn ineens mensen ergens neerzetten. Defensie heeft daar een grote traditie in, maar voor veel andere ministeries geldt dat niet. Daarom hebben wij gezegd, ook bij Buitenlandse Zaken, dat wij zo'n pool van experts moeten hebben. Dat wordt op het ogenblik opgericht. Wij zijn ermee bezig en zullen u inlichten als het er is. Het is niet zo gemakkelijk, maar het gaat wel gebeuren. Er horen natuurlijk ook andere ministeries bij. Dat is de "whole of government"-benadering. Het gaat ook om Justitie en Binnenlandse Zaken.

Ik kom bij de samenwerking met de niet-gouvernementele organisaties. De financiering in Nederland, ook vanuit de overheid, voor niet-gouvernementele organisaties is een goede zaak. De relatieve autonomie van die organisaties geeft hun de kans een aantal dingen te doen die overheden niet kunnen. Dat kan bijvoorbeeld de service delivery zijn in de fragiele staten. Dat doen zij heel goed. In Zuid-Sudan en Congo doen zij 80% van het werk. Het probleem van coördinatie is een eindeloos probleem in internationale crisisorganisaties. Ik ben er zo langzamerhand van overtuigd dat je eigenlijk naar een systeem moet, zo zeg ik in de richting van de heer Van Kappen -- laat ik het maar een beetje slap formuleren -- van "loose coordination". Je zult het niet voor elkaar krijgen om alle organisaties in een schema te zetten: u doet dit, u doet dat; dan hebben wij het allemaal afgedekt en dan hebben wij de maakbaarheid in die regio helemaal gemaakt. Wat nu gebeurt is onvoldoende, maar ik zie er wel forse vooruitgang in. Ik denk ook aan onze eigen bijdrage in Uruzgan. Je ziet dat Nederlandse organisaties meer en meer ook in Uruzgan gaan zitten en met ons overleggen en coördineren. Wij weten wat zij doen, zij weten wat wij doen. Die overleggen zijn soms voor de schermen en soms achter de schermen. Ngo's hebben niet zozeer een onwil om zich te "encanaileren" met de militairen...

Minister **Van Middelkoop**: Hallo!

Minister **Koenders**: Dat zal soms wel het geval zijn. Dat zeggen sommige ngo's. Dat weet de heer Van Middelkoop heel goed, want hij heeft zelf in allerlei besturen van die organisaties gezeten. Ik ben daar vrij pragmatisch in. Ik vind dat wij gezamenlijk een inspanning moeten plegen en dat wij vanuit de overheid de taak hebben om met elkaar om de tafel te zitten. Buitenlandse Zaken en Defensie doen dat ook met de Nederlandse ngo's die in Uruzgan werken. Ik vind dat het goed gaat.

Soms is het ook beter om dat hier te doen dan in Uruzgan, want er is een reëel probleem. Voor sommige organisaties is het negatief om direct met de Nederlandse militairen gezien te worden, omdat het voor een deel van de bevolking een complicatie geeft wat betreft hun neutraliteit. Dat is een andere neutraliteit dan zoals wij die definiëren. Het gaat mij om de effectiviteit van het beleid. Overigens gaat dat maar op voor heel weinig organisaties.

Ik wijs er ook op dat heel veel organisaties in de provincie "onder de radar" werken, vooral op

het gebied van basisgezondheidszorg. Dat betekent dat zij overal in de provincie zijn, maar niet noodzakelijkerwijze daar waar de militairen zitten. Daar zijn de meeste wederopbouwactiviteiten. Toch zijn zij nu in staat eigenlijk iedereen in Uruzgan te bereiken met een zekere vorm van gezondheidszorg. Dat is een verschil tussen leven en dood voor heel veel mensen.

Ik ben totaal niet cynisch over de opbouw, integendeel. Ik vind dat er veel meer bereikt is dan ik anderhalf jaar geleden had durven hopen, in een provincie die de vier na armste provincie in het vier na armste land ter wereld is. Nog los van de veiligheidsproblematiek hadden wij daar een enorm probleem. Daarom zei ik ook: als je het allemaal goed zou doen, kom je in vijftien jaar op het niveau van Bangladesh. Daar is dus vooruitgang geboekt. Dat gebeurt ook in hoge mate door het werk van niet-gouvernementele organisaties. Die mensen nemen wel degelijk risico's. Je kunt niet zeggen dat de ene meer of minder risico's neemt dan andere. Over het algemeen ben ik voor overleg en betere coördinatie. Dat probeer ik ook in het beleid naar voren te brengen, in de manier waarop wij met ngo's in Nederland praten. Maar ook daarvoor geldt dat het niet specifiek een Nederlandse zaak is. Een van de beste ngo's die wij nu als het ware aan het werk hebben gezet -- zij doen het natuurlijk zelf -- is GTZ. Dat is een Duitse organisatie. Daar kreeg ik nogal wat kritiek op: waarom neemt u een Duitse organisatie, wij hebben toch Nederlandse organisaties? Deze mensen zijn op het ogenblik bezig om het gouverneursbureau te ondersteunen in Uruzgan en wegen aan te leggen naar Chora. Dat is heel belangrijk, want dan kun je weer producten vermarkten en in ieder geval is het de basis voor een verdere ontwikkeling in het land.

Zij zijn ook bezig met alternatieve landbouwontwikkeling. Zo heb ik ook het Nederlandse bedrijfsleven erbij betrokken. Er is gevraagd of je niet een speciaal subsidiepotje kunt gebruiken, zodat je kunt zeggen: dan moet u dit en dit doen. Op het ogenblik doen wij dat samen met VNO-NCW en een aantal van de werkgroepen daar, juist als alternatief voor poppies, voor saffraanteelt. Dat is verdomd moeilijk, want de prijzen van poppies zijn hoog en het alternatief is niet eenvoudig. Toch valt het mij op hoezeer dat lukt. Er is geen alternatief, omdat ons drugsbeleid daar zodanig is dat je je eigen militairen niet in gevaar wilt brengen. Je doet dat op basis van alternatieven. Dat zal iedereen met mij eens zijn.

Er zijn in verband met Afghanistan ook vragen gesteld over communicatie. Dat is een essentieel onderdeel van de missie en het moet zorgvuldig geschieden. Ik heb de indruk dat wij dat met ons drieën zo open en transparant mogelijk doen. Openheid is ook de beste methode in dit soort dingen. Als ik over opbouw praat, zeg ik nooit dat het rozegeur en maneschijn is. Dat is het ook niet; het is hartstikke moeilijk. Maar het is ook niet pikzwart. Integendeel, er is vooruitgang geboekt. Laten wij dat dan communiceren. Dan kan worden beoordeeld of deze missie de investeringen waard is. Ik vind dat het zeker zo is.

Het is wel waar dat het ingewikkelder is om opbouw te communiceren dan strijd. Wij doen natuurlijk een heleboel met overzichten van projecten. Wij laten foto's zien van wat er gelukt is; wij hebben wel eens een camerateam meegenomen. Maar als er geschoten wordt, dan is dat het nieuws. Het goede nieuws is er dus niet. Dat moeten wij oplossen. Wij zijn er ook mee bezig. Natuurlijk zijn er complicaties door de veiligheidssituatie. Ik zal de laatste zijn om dat te ontkennen. Soms heeft het ook enige tijd nodig om resultaten te laten zien. Dat vind ik wel een afweging. Je hebt een aantal "quick visibles", de projecten in de basisgezondheidszorg, bij scholen; de heer Russell gaf een aantal voorbeelden. Het gaat mij nog te langzaam, maar het gaat wel beter. Mensen kunnen direct zien wat er gebeurt. Het belangrijkste is toch de uitrol van de nationale programma's. Daar gaat onze financiering voor een groot gedeelte langs.

De enige mogelijkheid voor een exitstrategie is als de lokale bestuurders legitimiteit krijgen. Als jij een inwoner bent van Uruzgan, wat een enorm arme provincie is, dan wil je natuurlijk wel weten dat die regering in staat is om jou te helpen. Daar ligt het grootste probleem van het conflict in Afghanistan. Daarvoor is een ontwikkelingspolitieke oplossing nodig. Die zul je iets sneller moeten forceren dan je misschien in andere landen zou doen. Dat is niet eenvoudig, maar wij zijn ermee bezig: niet via het planten van Nederlandse vlaggetjes, wel door daadwerkelijk met ngo's, met de Afgaanse overheid en met de sterke Afgaanse organisaties te werken, want die zijn er ook. Ik denk aan Healthnet en de heer Van der Put, met wie ik overigens bijna wekelijks contact heb. Hij ziet juist dat zijn Afgaanse partners wel werken in Uruzgan, in bijna de hele provincie. Misschien moet ik toch even de cijfers noemen: 100 health posts, 12 basic health centres, 5 district centres, een ziekenhuis, een chirurgische faciliteit. Deze quick and visible projects, zoals dat wordt genoemd, zijn kleinere projecten maar in de context van Uruzgan wel belangrijk. Concrete follow-up wordt gegeven na stabilisatieacties door meteen bouwmaterialen en zaaigoed ter beschikking te stellen zodat de bevolking reden heeft om weer terug te keren naar het desbetreffende gebied. Dat gebeurt ook. Tot de heer Russell zeg ik, in afstemming met de minister van Defensie, dat CIMIC zo civiel mogelijk maar zo militair als nodig moet zijn. Dat betekent dat wij het CIMIC-budget verdubbeld hebben. Relatief is het een klein bedrag. Dat heeft te maken met de hearts and minds, met de verkenningsrol van Defensie, maar het gaat niet de echte opbouw uitmaken. Dat heeft niets te maken met militair werk of ontwikkelingswerk; iedereen zijn vak. Daar kom ik zo op terug want dat geldt ook voor de uitgaven. Vanzelfsprekend moeten er voldoende middelen zijn voor militairen om met kleine projecten draagvlak bij de bevolking te creëren. Die middelen zijn inmiddels verdubbeld naar 2 mln.

Daarnaast gaan wij opnieuw een civil assessment doen. Die hebben wij met ons drieën ook aan het begin van de missie gedaan. Dat is

eigenlijk een bijna sociologisch-politiek overzicht van de provincie. Welke stammen zijn er? Wat zijn de tegenstellingen tussen de stammen? Hoe verhouden zij zich tot de taliban, tot de drugshandelaren? En wat betekent dat voor de context waarin ontwikkelingssamenwerking, defensie en diplomatie moet functioneren? Daarbij werken wij samen met het Tribal Liaison Office, dat een heel belangrijke bijdrage leverde aan de eerste assessment. Het is een enorm intensief proces maar zonder die assessment krijg je het daar niet voor elkaar om scholen en wegen op de juiste punten en momenten op te bouwen.

Zoals de minister van Defensie zei, hebben wij inmiddels op Buitenlandse Zaken een plan ontwikkeld om de civilisering van de missie mogelijk te maken in de tweede helft van het volgende jaar. Extra mensen van Buitenlandse Zaken zullen de opbouw begeleiden. Inmiddels zijn er al twee nieuwe adviseurs in Tarin Kowt. Zij onderhouden contacten met de relevante provinciale autoriteiten en de in het gebied actieve civiele organisaties. Dat zijn de ngo's, de GTZ, de FAO, een onderdeel van de VN-organisatie dat daar wel actief is. Het doel daarvan is een goede afstemming tussen de civiele en militaire activiteiten, die CIMIC-projecten, en de quick visibles.

Daarnaast zijn er tribale adviseurs, die de heel ingewikkelde context in Afghanistan bekijken, en de CIVREP, die ook een plaatsvervanger krijgt. Hierover heeft de minister van Buitenlandse Zaken al gesproken. Ondanks de taakstelling van het ministerie van Buitenlandse Zaken wordt de ambassade in Kabul uitgebreid; deze persoon zal ervoor zorgen dat de nationale programma's ook in Uruzgan worden uitgerold. Dat is altijd best een gevecht want er zijn allerlei provincies die vechten om dat geld te krijgen. Tot nu toe zijn wij daar redelijk effectief in geweest. Ik heb zelf ook contact opgenomen met de ministers van rurale ontwikkeling en van onderwijs van Afghanistan en wij zijn gezamenlijk in Uruzgan geweest. Dat is daar vrij uniek, zoals mijn collega zei, en daar zit natuurlijk ook een deel van het probleem. Wij beschikken wel over genoeg flexibele instrumenten voor de ngo-coördinatie en het inschakelen van het bedrijfsleven.

De fractie van het CDA heeft een aantal vragen gesteld over de financiering. Het is belangrijk om nog eens te zeggen dat wij internationaal de bases van de zogenaamde ODA-criteria bewaken. Daarmee zijn wij eigenlijk al in staat om heel veel relevante activiteiten te financieren. Ik heb ze in feite zo juist allemaal genoemd. Ontwikkelingssamenwerking heeft een dubbele functie: wederopbouw en conflictvoorkoming. Het beeld dat wordt geschetst, namelijk dat defensie en ontwikkelingssamenwerking werken als communicerende vaten waarbij een tekort bij defensie kan worden opgelost met geld uit ontwikkelingssamenwerking, dat in dat geval aan de armste mensen wordt onthouden, is voor mij altijd heel bizar geweest. Alsof het ministerie voor Verkeer en Waterstaat moet bijspringen als het

ministerie van Onderwijs niet genoeg geld heeft omdat de leerlingen ook naar school moeten lopen. Zo ligt het natuurlijk niet. Wereldwijd zijn de militaire uitgaven 1000 mld. De ontwikkelingsuitgaven bedragen 100 mld. Als wij de definitie van ontwikkelingsuitgaven vervuilen met uitgaven voor militaire trainingen -- want dat wordt eigenlijk gevraagd -- dan geef ik op een briefje dat alle externe defensiehulp van grote landen zoals het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten onder ODA zullen gaan vallen. Vervolgens blijft niets over voor de grote internationale tekorten bij de financiering van de millenniumontwikkelingsdoelstellingen. Dit is dus geen ideologisch verhaal van deze minister; wij laten juist zien dat wij samenwerken.

Wij werken in fragiele staten samen en zijn bereid om dat op allerlei manieren te financieren. Met het militaire deel van de veiligheidsketen kan onder de huidige criteria een groot aantal activiteiten worden gefinancierd en dat wil ik ook. Ik steek mijn nek daar ook voor uit. Daarbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan activiteiten die beogen om het civiele toezicht op militaire organisaties te versterken, zoals het herstructureren van de civiele delen van ministeries van Defensie op het gebied van financieel management en personeelsmanagement. Delen van VN-vredesoperaties worden voor een groot gedeelte uit ODA gefinancierd. Trainingen op het gebied van mensenrechten, verkiezingsmonitoring, demobilisatie: dat zijn heel dure posten. In de Congo gaat daar 100 mln. naartoe. Dat is niet gering. De rehabilitatie van strijders en het inzamelen en vernietigen van wapens door civiele partijen wordt door ontwikkelingssamenwerking betaald. Dat vind ik terecht.

Het is niet nuttig om te verzanden in heel lange discussies die ons toch weer zouden dirigeren in de richting van het financieren van legers en militaire trainingen. Ieder zijn vak. Wij zullen op dat vlak echt helemaal niemand in de wereld achter ons krijgen. Ik heb de discussie in de OESO daarom echt afgesloten. Men heeft daar een zucht van verlichting geslaakt omdat Nederland die strijd heeft gestopt. En dat is inclusief de Verenigde Staten. Dat vindt men namelijk een onbegaanbare weg. Er is een groot tekort bij de financiering van de millenniumontwikkelingsdoelstellingen. Wij zitten op één tiende van de militaire uitgaven in de wereld, en nu moeten wij een definitie veranderen om eigenlijk vredesoperaties in ontwikkelingslanden via een ander ministerie te financieren? Dat is heel bizar. Dat doen wij toch ook niet als zoiets zich in Europa voordoet of in Azië?

Deze regering houdt dan ook vast aan de bestaande OESO-criteria en is niet van plan om die te veranderen. Dat is echter wat anders dan dat het denken stilstaat. Ik heb net aangegeven dat Nederland binnen de OESO de trekker is van de discussie. Internationaal wordt jaloers gekeken naar onze visie op het stabiliteitsfonds. Je hebt eigenlijk een gecombineerd ODA-/non-ODA-fonds. Soms weet je van te voren niet precies waaronder iets gaat vallen, maar je laat je daardoor niet afschrikken. Collega Verhagen en ik nemen dan een

risico, maar dat zien wij dan wel, want het belangrijkste is dan dat het snel gebeurt. Wij zijn ook bereid, zo zeg ik tegen de CDA-fractie, om de Kamer binnenkort mee te delen hoe wij dat nog verder kunnen versterken en uitbreiden.

De heer Kuiper stelde een vraag over een wel heel ingewikkeld probleem. Ik meen dat ik daarbij een beetje restrictief moet zijn, want het gaat over de globalisering. Hij heeft mij gevraagd om mijn visie daarop. Dat is wel heel link, want een visie over globalisering is niet eenvoudig. De heer Kuiper is in feite heel negatief over globalisering. Met die conclusie ben ik het niet eens. Ik denk dat globalisering positieve, maar ook heel perverse aspecten heeft. Wij leven in een wereld waarin de inkomens- en vermogensverschillen de afgelopen periode enorm zijn toegenomen, tussen landen en binnen landen. Dat schuurt. De rijkere landen zijn gewend aan een zekere mate van rust en welvaart, maar zij kunnen onmogelijk zo blijven in een wereld waarin landen zoals Afrika en Zuid-Azië wegvallen in een poel van armoede. Gelet op de inkomens- en vermogensverschillen is dat wel het geval. Dat betekent niet dat er geen vooruitgang is. Ik zie juist een enorme vooruitgang in Afrika: in veel landen is er 6% groei. En dat geldt niet alleen voor de grondstoffenlanden. Ik zie ontwikkeling en effectiviteit van de samenwerking tussen ontwikkelingssamenwerking en handelsbeleid, maar het is wel een probleem van de eerste orde. Iedereen die dit probleem van fragiliteit volgt, ziet een directe correlatie tussen armoede en conflict. Dat betekent niet dat alle armen gaat vechten of dat er overal conflict is, maar wel dat armoede een belangrijke determinerende factor is. Dat is ook een van de redenen waarom ik de budgetten wil houden zoals zij zijn. Dat komt niet uit een soort gevoel van "ik moet mijn toko beschermen", ik denk dat dit gewoon past bij de analyse van de situatie.

Het feit dat veel landen niet in staat zijn om in een globaliserende wereld een effectief bestuur te krijgen, is een van de grote redenen waarom de conflicten vooral binnen landen plaatsvinden en de slachtoffers vooral civiel zijn. Dat is wel een groot verschil met de vorige eeuw, waarin de oorlogen veel meer tussen staten plaatsvonden en de slachtoffers vooral militairen waren. Nu zie je een combinatie van schaarste, en etnische en religieuze identiteiten die bij elkaar komen. Ik denk bijvoorbeeld aan Darfur, waar de verwoestijning de schaarste heeft vergroot. Mensen trekken zich er terug in hun eigen religie of identiteit, er is internationale wapenhandel en de traditionele accommodatie van conflicten valt weg. In de kern is er een probleem van conflictvoorkoming en -ontwikkeling, waarmee wij ons verder moeten bezighouden. Dat betekent dus dat globalisering een kans creëert op samenwerking, en samenwerking is nodig, want geen enkel land kan dit probleem alleen oplossen. Globalisering kan mensen ook uit de armoede trekken, zie bijvoorbeeld de enorme voordelen van globalisering in delen van Azië. Maar globalisering heeft ook perverse aspecten en Ontwikkelingssamenwerking is ervoor ingehuurd om te proberen daaraan iets te doen.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Het gaat mij om die perverse effecten. Ik zie wel degelijk dat er positieve kanten zijn aan globalisering, ik denk aan economische aspecten, maar ook zouden de leden van de wereldgemeenschap als zodanig elkaar door globalisering beter kunnen vasthouden. Maar als wij aan nation building doen en willen dat landen zich ontwikkelen, in hun eigen tempo en volgens hun eigen waarden, dan mag het niet zo zijn dat bedrijven inbreken of dat economische processen zo in die landen inbreken dat daardoor de nation building wordt ondermijnd. Een ander punt is dat er altijd waarden zijn gemoeid met globalisering: door globalisering en door de manier waarop het westen nog steeds aanwezig is niet-westerse contexten, is er sprake van verspreiding van waarden. Dit is soms ook een element dat tot conflicten leidt. Ik denk dat de conflicten tussen de islamitische wereld en het westen hun grond vinden in de manier waarop het westen zich manifesteert. Ik heb gevraagd of u bereid bent om daar nadere studie naar te verrichten of dat u bereid bent om een nadere discussie te voeren over de vraag of een en ander het beleid op het gebied van ontwikkelingssamenwerking belemmert en welke stappen het westen daarin zou moeten zetten. Ik heb gevraagd om een nadere studie van deze inderdaad ingewikkelde problematiek.

Minister **Koenders**: Wij doen niet anders dan nadere studies verrichten naar dit onderwerp. Dit is waar alles om gaat, waarbij je kijkt hoe je binnen de heel ingewikkelde processen die er zijn, op een praktische manier landen kunt helpen om een bestuur op te bouwen. Wij hebben langzamerhand echt wel geleerd dat de extreme liberalisering -- in de trant van: gooi je markten maar open, maak maar een kopie van de hele Washington Consensus -- niet werkt, en dat ook autarkie en gesloten economieën niet werken. Het is noodzakelijk voor landen om zelf aan een en ander vorm te geven. Een voorbeeld daarvan is de discussie over de EPA's, de handelsakkoorden die wij afsluiten met veel ACP-landen. Nederland heeft zich daarvoor echt ingezet. Natuurlijk is het belangrijk dat Afrika zich uit de traditionele arbeidsdeling tilt, want daar is nog maar 1 of 2% van de internationale wereldhandel, maar als dat wordt opgedrongen door een asymmetrische marktopening zonder een zekere mate van gelijkwaardigheid, dan zou dat ten koste van het bedrijfsleven aldaar gaan. Het streven naar een balans daarin en het ondersteunen van die landen daarin, is een van de opdrachten van Ontwikkelingssamenwerking.

*N

De heer **Van Kappen** (VVD): Voorzitter. Ik wil allereerst de ministers danken voor het feit dat zij zo vele van onze vragen hebben willen beantwoorden. Er is één vraag die wat mij betreft niet helemaal goed is beantwoord. Dat is mijn vraag over de betrokkenheid van met name Buitenlandse Zaken en Defensie bij het Project Nationale Veiligheid. De minister van Defensie heeft daarop uitgebreid geantwoord, maar ik weet nog

steeds niet precies wat de betrokkenheid van Buitenlandse zaken is bij het Project Nationale Veiligheid. Ik zou daarover graag kort nog iets willen horen. Voorts wil ik nadrukkelijk het voorstel van de CDA-fractie steunen over het C17-project. Ik wil ook graag dat de heer Koenders nog een keer nadenkt of hij toch niet genegen is om daaraan ook mee te betalen, met als consequentie dat hij natuurlijk ook trekkingsrechten heeft op vliegtuigen. Verder wil ik het belang van het Stabiliteitsfonds ondersteunen, met name als instrument om de betonnen muur tussen de ODA-normen en de non-ODA-normen te slechten. De fractie van de VVD vindt dat een fantastische uitvinding en zou, in navolging van de CDA-fractie, graag zien dat er meer geld naar dit fonds gaat.

Ik heb nog een vraag over de Comprehensive Approach for NATO. Volgens mij kent de NAVO helemaal geen comprehensive approach, want het is de NAVO niet vergund om dat te doen. Voorts is er momenteel een discussie over de vraag of de NAVO een pure defensieorganisatie moet blijven, of dat deze organisatie zich moet ontwikkelen tot een regionale veiligheidsorganisatie die ook andere elementen van "alliance power" kan genereren. Mijn vraag is welke positie Nederland in deze discussie inneemt. Vinden wij dat de NAVO zich alleen met militaire zaken moet bezighouden en dat de Europese Unie en andere organisaties de andere, niet-militaire zaken voor hun rekening moeten nemen, of vinden wij dat de NAVO ook die civiele capaciteiten moet ontwikkelen? Dat is mijn vraag, ik heb daarop nog steeds geen antwoord gekregen.

Ik wil kort nog iets zeggen over het vermeende verschil of het in het belang van de bevolking is dat wij interveniëren of dat dit in ons eigen belang is. Maar eigenlijk heeft minister Koenders het gras al voor mijn voeten weggemaaid en op die vraag al een antwoord gegeven. Het gaat om gedeelde veiligheid, het hoeft dus absoluut niet strijdig met elkaar te zijn.

Last but not least, de minister van Defensie maakte mij een compliment dat hij mij niet zag als woordvoerder van de oppositie. Ik vraag mij af of dit vriendelijk was bedoeld, of dat dit de doodsteek was voor mijn prille politieke carrière. Maar ik kan u verzekeren dat ik deze uitspraak van de minister opvat als een compliment. Ik wil alleen maar zeggen dat ik blij ben dat ik in een fractie zit waarin ik de ruimte krijg om, op een moment dat ik het eens ben met de bewindslieden, hun dit ook te zeggen, ook al zit ik in de oppositie.

*N

De heer **Russell** (CDA): Voorzitter. De CDA-fractie is de ministers dankbaar voor de diepte waarop wij de discussie hebben kunnen voeren over dit onderwerp, dat ik zou willen betitelen als "work in progress". Ik denk niet dat er één drie D-concept is. De minister voor Ontwikkelingssamenwerking heeft het goed verwoord: het is iets dat steeds, al naar gelang de situatie waar dan ook in de wereld verandert, moet worden aangepast. Ook ons denken daarover moet telkens weer ge- en herijkt

worden. Ik dank de ministers ook voor de toezegging om op verschillende vragen nog terug te komen. Wij sluiten dit debat in die zin niet af, maar zullen er op een later tijdstip vast en zeker nog op terugkomen.

Ik dank de VVD-fractie dat zij onze oproep met betrekking tot het Stabiliteitsfonds steunt. De bewindslieden hebben aangegeven dat zij op dit punt met iets zullen komen. Dat wachten wij af en ik hoop dat het voldoet aan datgene wat wij ermee beogen. Van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking hebben wij nog niet het antwoord gekregen op het pleidooi van onze kant voor de C17. Ik weet niet of dit een omissie was, maar het werd door de VVD-fractie nogmaals naar voren gebracht. Ik zou het op prijs stellen als de minister voor Ontwikkelingssamenwerking aan het einde van dit drie D-debat van het twee D-C17-project een drie D-C17-project maakt. Wat zou nu een mooiere afsluiting van dit debat zijn dan als hij dit na een pleidooi van twee grote partijen zou toezeggen?

Tot slot een opmerking aan het adres van de minister van Defensie over de 126 politiefunctionarissen. Het was niet een pleidooi om de gendarmerie daarvoor in de plaats te gebruiken. Ik wilde er de aandacht op vestigen hoe ernstig wij het vinden dat het een jaar geduurd heeft voordat wij uiteindelijk die 126 mensen bij elkaar kregen. Wij zijn het er snel met elkaar over eens dat er meer politiemensen moeten komen voor dit soort operaties, evenals over de andere onderwerpen, zoals ik heb geconstateerd. Dank voor de fundamentele discussie hierover.

*N

De heer **Vliegenthart** (SP): Voorzitter. Ook namens de SP-fractie dank aan de bewindslieden voor de beantwoording in eerste termijn. Er blijven voor mij nog een viertal thema's over waarop ik in mijn tweede termijn kort wil ingaan: Afghanistan, de NAVO, de AIV-aanvraag en tot slotte wil ik nog een woord richten tot de minister voor Ontwikkelingssamenwerking.

Laat ik beginnen met Afghanistan. Het is mij in dit debat duidelijk geworden wat de minister van Defensie doet in Afghanistan. Hij vecht tegen de taliban. Het is mij verder duidelijk geworden wat de minister voor Ontwikkelingssamenwerking in Afghanistan doet. Hij probeert zo goed en kwaad als het gaat aan de wederopbouw te werken. Het is mij nog niet duidelijk geworden wat de minister van Buitenlandse Zaken in Afghanistan doet. Zijn antwoord dat hij werkt aan een verzoeningsproces waar hij zelf uiteindelijk geen controle over heeft, omdat hij het heeft uitbesteed aan de regering Karzai wekt bij mijn fractie enigszins bevreemding op.

De regering heeft mij uitgedaagd om in ieder geval aan te geven wat de bron was van mijn uitspraak dat de VN concludeerde dat het op dit moment minder gaat dan een paar jaar geleden. De bron is een Senter-rapport van 6 maart 2008, waarin staat dat "the insecurity increased sharply and there is increasingly coordinated insurgency".

Er worden dodenaantallen genoemd als gevolg van de strijd die hoger zijn. Nu weet ik wel: elke ketter heeft zijn letter, maar in dit opzicht zijn de ontwikkelingen op de grond eenduidig. Daarom zou ik toch echt de minister van Buitenlandse Zaken willen oproepen om werk te maken van een plan voor de vrede voor Afghanistan. Er is een plan voor de oorlog, dat heb ik ook afgelopen week weer bij de NAVO in de spring session kunnen horen, maar het plan voor de vrede ontbreekt.

Opnieuw roept dat de vraag op wat nu het doel is van het Nederlandse buitenlands beleid als het gaat om Afghanistan. Wat is het doel van de NAVO als het gaat om haar inmenging in Afghanistan? Hebben wij dat daadwerkelijk uitbesteed aan de regering Karzai, die beticht wordt van corruptie? Of hebben wij ook hier onze eigen verantwoordelijkheid te nemen? Ik denk van wel, mijn fractie denkt van wel en ik ben benieuwd naar de reactie van de kant van de minister van Buitenlandse Zaken.

De heer Van Kappen heeft in zijn tweede termijn een aantal vragen gesteld over de NAVO. Het kan best zijn dat de VVD-fractie van mening verschilt met de SP-fractie over de beantwoording van die vragen. Het zou mij verbazen als dat niet zo was. Desalniettemin lijkt het mij goed om in het Nederlandse parlement en daarbuiten, zowel van de zijde van de regering als van die van het parlement, een debat te voeren over de nieuwe globale veiligheidsarchitectuur die wij heel hard nodig hebben. De rol van de NAVO is daarin belangrijk en haar relaties met andere internationale organisaties zoals de VN en de EU dient daarvoor uitgewerkt te worden. Ik ben heel benieuwd wanneer de regering aan dit debat met het parlement wil beginnen.

Dat brengt mij bij mijn derde punt, de AIV-aanvraag. In het verlengde van wat ik zojuist heb gezegd, zou ik er dan ook voor willen pleiten dat de regering de "comprehensive approach" binnen de NAVO meeneemt in haar AIV-aanvraag en die aanvraag dus iets breder insteekt dan de nauwe Nederlandse definitie van de drie D-benadering. Voelt de regering hier iets voor? Ik hoop het. Daarnaast zou ik nog twee andere thema's mee willen geven aan de regering voor die AIV-aanvraag. Ik heb ze in eerste termijn genoemd, maar nog niet echt antwoord gekregen. Het gaat om de problemen die Thea Hilhorst in haar inaugurele rede noemde, namelijk de gelijktijdigheid van defensie en ontwikkeling, en het gat dat er vaak ontstaat, het precaire gat waar ook de minister voor Ontwikkelingssamenwerking over sprak. Hoe kunnen wij met de drie D-benadering ervoor zorgen dat dit nu beter gaat dan in het verleden? Dat lijkt mij heel relevant en daarin lijkt mij de drie D-benadering ook echt een meerwaarde te hebben. De tweede vraag is hoe wij ervoor zorgen dat wij vanuit een drie D-benadering conflictsituaties sneller en adequater kunnen beantwoorden dan tot nu toe het geval is geweest. Darfur is een ervaring waarvoor volgens ons zou moeten gelden: eens maar nooit weer.

Tot slot: de SP heeft tegenwoordig ook een grote fractie. Dat weet de heer Russell ook. Ik wil

graag mijn steun uitspreken aan de minister voor Ontwikkelingssamenwerking als andere grote fracties in dit huis menen dat de Defensiebegroting omhoog moet, terwijl zij verlekkerd kijken naar het budget van Ontwikkelingssamenwerking. Collega Hillen zei in zijn bijdrage aan het Defensiedebat dat als minister van Defensie Van Middelkoop de aanval zou openen, de CDA-fractie hem zou volgen. In die trant zou ik tegen de minister van Ontwikkelingssamenwerking willen zeggen: mocht u gedwongen worden om in de loopgraven te duiken, dan zal de SP-fractie u daarheen volgen en haar uiterste best doen om ervoor te zorgen dat u daar goed en wel weer uitkomt.

Ik kijk uit naar een reactie van de regering.

*N

De heer **De Vries** (PvdA): Voorzitter. Ik moet nog even bekomen van het beeld dat je met de SP-fractie in de loopgraven zou moeten zitten.

(Hilariteit)

De heer **De Vries** (PvdA): Wij horen straks wel hoe deze offerte op het kabinet is overgekomen.

Wij hebben een buitengewoon interessante discussie gehad met het kabinet, daarvoor ook van mijn kant veel dank. De discussie over de vraag wat wij diplomatiek wel kunnen en niet kunnen, leidde bij mij niet helemaal tot een helder inzicht in waar de Nederlandse regering nu wel en niet vindt dat je politiek contact moet hebben, dus nu probeer ik het over de band. Ik wil de regering nog even een tekst voorhouden die vanochtend door de heer Van Kappen is uitgesproken. Hij heeft gezegd: "Zo moet er een politieke bereidheid zijn om in fragiele staten te onderhandelen met krijgsheren en schurken die de orde van de dag bepalen. De spreekwoordelijke diplomatieke behoedzaamheid kan verstandig zijn, maar ook leiden tot angstvalligheid en risicomijdend gedrag. Ook een rigide houding tegenover de kritische dialoog met krijgsheren en rebellen biedt weinig ruimte voor diplomatieke initiatieven die deel moeten uitmaken van een drie D-benadering." Is de regering dat in ieder geval met de heer Van Kappen eens? Dan is voor een deel mijn dag ook goed.

In de tweede plaats wilde ik de minister van Defensie dank zeggen voor zijn uitweiding over de reactie van militairen in een enquête. Ik geloof dat het uiterst belangrijk is -- maar ik neem aan dat de minister dat al doet zonder dat ik hem dat hoeft te adviseren -- om bij voortduring uiteen te blijven zetten wat het doel is van die missie, namelijk op een gegeven moment de verantwoordelijkheid voor Afghanistan terug te geven aan de centrale regering daar. Dat is natuurlijk een moeilijk proces in zo'n tribale samenleving waar allerlei krijgsheren een buitengewoon gewelddadige traditie kennen. Ik denk dat de militairen minder gefrustreerd raken als zij zien dat dit het doel is. Ik denk namelijk toch dat sommige militairen daarheen zijn gegaan met het idee dat zij daar scholen zouden bouwen en een beetje opletten dat dit lukt. Het kan zijn dat daarop in het verleden wat te veel het accent is gelegd en

nu blijkt het allemaal een stuk ruwer dan wij dachten.

Ik vind dat die doelstelling ook de doelstelling moet zijn. Het is overigens eveneens zaak -- dat is voor de minister van Buitenlandse Zaken buitengewoon belangrijk -- dat de heer Karzai bij elke gelegenheid die zich voordoet erop wordt gewezen dat hij wel voort moet maken om dat voor elkaar te krijgen. Ik weet niet zeker of dat in alle opzichten altijd gebeurt. Het is natuurlijk voor de centrale regering ook wel prettig om een beetje te temporiseren in bepaalde trajecten, omdat zij dan de eigen positie beter kan opbouwen.

Ten slotte vroeg ik over de drie D-benadering en over de gezamenlijkheid daarvan vooral hoe dat van tevoren wordt voorbereid. Ik zie grote eenstemmigheid achter de tafel, daar ben ik ook heel blij mee, maar naar mijn smaak moet dit toch op de een of andere manier een klein beetje geïnstitutionaliseerd worden. Het moet wel dynamisch blijven, maar toch een klein beetje geïnstitutionaliseerd worden. Hoe doen de ministers dat? Zouden zij daar nog iets over kunnen zeggen?

*N

Mevrouw **Böhler** (GroenLinks): Voorzitter. Uiteraard dank ook ik de bewindslieden voor hun beantwoording in eerste termijn. Ik constateer, en de minister van Buitenlandse Zaken gaf dat ook vrijmoedig toe, dat de theoretische onderbouwing voor de Nederlandse drie D-benadering nog wat mager is. Ik juich het zeker toe dat er een AIV-adviesaanvraag komt en ik ga ervan uit dat de regering daarna, al dan niet in de kabinetsreactie op het advies van de AIV, haar theoretische onderbouwing uiteen zal zetten. Ik kijk er naar uit om daarover weer van gedachten te mogen wisselen.

Wij hebben reeds uitvoerig van gedachten mogen wisselen over de visie van de minister van Buitenlandse Zaken op de D van Diplomacy. Dat was een boeiend en deels ook wat geëmotioneerd debat. De minister van Buitenlandse Zaken heeft in dat debat gesteld dat ik het doe voorkomen alsof je alleen maar even met Hamas hoeft te praten en dan is het conflict opgelost. Nou, ik ben uiteraard niet zo naïef dat ik dat geloof. Ik heb dat ook zo niet gesteld, dat weet de minister ook. Ik heb wel gezegd -- daar sta ik nog steeds achter -- dat ik geen oplossing zie zonder dat met Hamas wordt gesproken. De minister van Buitenlandse Zaken zei dat het enige dat nodig is een overeenkomst is tussen de Palestijnse Autoriteit en Israël. Kan hij nog iets zeggen over de vraag of dat volgens hem daadwerkelijk kan zonder de steun van de bevolking, die voor een deel steun verleent aan Hamas?

Ik ben blij met het standpunt van de regering dat het eigen belang bij missies niet voorop staat, in het kader van de discussie over het veiligheidsconcept dat wordt gehanteerd. Dat betekent in elk geval dat het eigen belang geen noodzakelijke voorwaarde is voor de Nederlandse bijdrage aan een missie. Ook als wij geen enkel eigen belang hebben bij het vergroten van de

veiligheid in een bepaalde regio of in het bepaald land, is dat dus geen reden om niet mee te doen aan een missie. Ik denk bijvoorbeeld aan een regio als Darfur of aan conflicten waarbij Nederland geen enkel economisch of politiek belang heeft. Dat kan dus geen reden zijn om niet deel te nemen aan een missie. Daar ben ik blij mee.

De antwoorden van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking op mijn vragen over kindsoldaten waren wat summier. Misschien is het een idee om die discussie volgende week voort te zetten, in het debat over ontwikkelingssamenwerking en mensenrechten.

Als ik mij niet vergis, is de minister van Defensie mij nog één antwoord schuldig. Ik vroeg naar zijn visie op de deelname van private militaire bedrijven en met name hoe een en ander geregeld dient te worden waar het gaat om verantwoordelijkheden. Ik zou het op prijs stellen als ik daarop nog een kort antwoord kan krijgen.

*N

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Voorzitter. Ik dank de ministers voor de beantwoording van de vragen. Mijn vragen zijn beantwoord.

Ik heb de indruk dat de drie D-benadering nog een wat onbepaald begrip is, dat er nog wordt gezocht. Er worden steeds voorbeelden gegeven van succesvolle drie D-benaderingen. Het zit dus veelal nog in de casuïstiek. Ik steun het idee dat wij hiermee moeten voortgaan om te bepalen wat wij nu echt willen doen. Er zijn heel veel ballen in de lucht. Die hebben wij allemaal gezien. Dat past ook wel in deze tijd van voorbereiding op het EK. Misschien dat er nog heel veel ballen in de lucht zijn, maar zij moeten ook allemaal doeltreffend worden.

Ik vond het plezierig om van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking wat te horen over de verbanden tussen nation building en rechtsstatelijkheid. Dat zijn heel belangrijke noties voor ons en voor het buitenlandse beleid in het algemeen en dat juich ik van harte toe.

Ik wil nog iets zeggen over de NAVO in reactie op de heer Vliegthart. Wij hebben afgesproken dat wij de discussie over het strategisch veiligheidsconcept zeker voortzetten. Ik ben het daar van harte mee eens. Dat brengt mij tot de vraag hoe de relatie van de NAVO met andere organisaties, zoals de EU, precies vorm krijgt.

Er werd hier een voorstel gedaan met betrekking tot het Stabiliteitsfonds. Het is een goede zaak dat ernaar wordt gekeken. Ik wil de voorstellen van de regering afwachten. Als die er zijn, kunnen wij bezien hoe de versterking daarvan kan plaatsvinden.

De minister zegt dat er al heel veel wordt gestudeerd op globalisering. Ik heb gezegd dat in de nota een bepaalde eenzijdigheid zit. Globalisering wordt vooral opgevat als iets dat economisch voordelig zou kunnen zijn. Ik heb de Unesco al aangehaald, die aandacht heeft voor de crisis of values die globalisering veroorzaakt in heel veel delen van de wereld. Nu wij zo breed gaan

optrekken met bedrijven en allemaal voordelen zien van de globaliseringstendens, moeten wij wel bijzonder waakzaam zijn dat wij met hetgeen wij aan het doen zijn niet onbedoeld een sociaal weefsel eerder kapotmaken dan versterken. Die samenhang zou ik graag op de agenda houden, op een of andere manier. Kan de minister daarop reageren?

*N

Minister **Verhagen**: Voorzitter. Ik dank de geachte senatoren voor hun reactie in tweede termijn. De heer Van Kappen vroeg in hoeverre de drie D-ministers en in het bijzonder de minister van Buitenlandse Zaken betrokken zijn bij de nationale veiligheidsstrategie die door BZK wordt gecoördineerd. Hij vroeg ook in hoeverre de externe bedreigingen worden verwerkt in de nationale risicobeoordeling. De strategie nationale veiligheid heeft vooral betrekking op binnenlandse politieke aspecten van het veiligheidsbeleid. Vandaar dat BZK verantwoordelijk is voor de coördinatie. Deze strategie richt zich met name op binnenlandse bestuurlijke en operationele maatregelen, noodzakelijk geachte maatregelen, tegen mogelijke dreigingen. Deze is dus ook nauw verbonden met het Nederlandse internationale veiligheidsbeleid dat met name betrekking heeft op de buitenlandse politieke aspecten. De wijze waarop Nederland daarop inspeelt is uitvoerig te lezen in de begrotingen en memories van toelichting van Buitenlandse Zaken, Ontwikkelingssamenwerking en Defensie.

Het traditionele onderscheid tussen binnenlandse veiligheid en externe veiligheid is inderdaad vervaagd door de nieuwe dreigingen en de nieuwe risico's die deze met zich meebrengen. Verschillende partijen hebben daar intern ook al verschillende studies naar gedaan. Het afgelopen jaar heeft de veiligheidsstrategie zich met voorrang gericht op de thema's klimaatverandering, energievoorzieningszekerheid, polarisatie en radicalisering. Hierover zal een dezer dagen een voortgangsnotitie aan het parlement worden gezonden. Buitenlandse Zaken is daar actief bij betrokken geweest daar waar buitenlandse politieke elementen aan de orde zijn binnen die thema's. Het is logisch dat Buitenlandse Zaken een rol speelt en actief betrokken is waar het gaat om thema's als klimaat, energievoorzieningszekerheid en energieveiligheid en polarisatie en radicalisering van groepen die elders actief zijn die ook contact hebben met groepen die in Nederland actief zijn.

Buitenlandse politieke onderwerpen als falende staten of risicolanden lenen zich niet zo goed voor behandeling in de nationale veiligheidsstrategie. Die zijn van een heel andere aard en orde dan binnenlandse dreigingen, zoals dijkdoorbraken, pandemieën en droogte. Deze reizen doorgaans ook geen maatregelen in Nederland zelf, maar elders. De nationale veiligheidsstrategie richt zich primair op maatregelen die in Nederland genomen zouden moeten worden. Wij zijn er dus wel bij betrokken,

maar niet zozeer dat wij wat betreft buitenlandse politieke aspecten coördinatie door BZK voorstaan.

De heer Van Kappen ging nader in op de vraag in hoeverre comprehensive approach een NAVO-benadering is. De strategie van comprehensive approach is aanvaard door de NAVO. In Boekarest is zeer nadrukkelijk aan de orde gekomen dat het hele politiek-militair strategische concept ten aanzien van Afghanistan doordeesemd is van drie D. Dat is vanuit het besef dat als wij tot een duurzame oplossing in Afghanistan willen komen, het niet gaat om sec militaire aspecten of inzet van militaire middelen, maar dat daarbij juist diplomatie en ontwikkelingssamenwerking moeten worden betrokken. Net zoals in Nederland het defensieapparaat geen ontwikkelingswerkers en diplomaten heeft, heeft de NAVO in principe alleen zeggenschap over de inzet van militaire middelen. Omdat zij die inzet afstemt met andere spelers -- daarom is de betrokkenheid van de VN en de EU ook noodzakelijk -- is de NAVO met de VN en de EU een van de spelers die gezamenlijk die comprehensive approach kunnen realiseren, ook bij de inzet in Afghanistan. Ik denk eigenlijk dat, gezien het hernieuwde mandaat voor het optreden van ISAF in Afghanistan zoals het recent door de Veiligheidsraad is aangenomen, in combinatie met het politiek-militair strategisch plan van Boekarest en de African national development strategy, die gezamenlijk de bredere inbedding bieden. Dat moet je ook in samenhang met elkaar zien als de inzet van de internationale gemeenschap. Juist daarom is bijvoorbeeld ook de aanstaande conferentie in Parijs, waar collega Koenders en ik naartoe zullen gaan namens de Nederlandse regering, van groot belang om ervoor te zorgen dat op die conferentie de gezamenlijke aanpak duidelijk onderstreept wordt. Wij vinden het essentieel dat die zich meer richt op het formuleren van een inzet die zal leiden tot vooruitgang op het gebied van politie, justitie, mensenrechten, subnationaal bestuur, dus lokaal en provinciaal bestuur, en minder op het doneren van meer geld. Dat is van belang, zodat ook de drie D's kunnen samenkomen en zodat wij de vooruitgang op de verschillende terreinen kunnen realiseren, juist omdat die met elkaar samenhangen. De inzet van Buitenlandse Zaken, ook de afgelopen periode om consequent in al die internationale fora, of dat nu op VN-, EU- of NAVO-niveau was, was om daar het initiatief naar ons toe te halen om in de praktijk uitdrukking te geven aan de comprehensive approach. Ik heb al geschetst hoe dat begonnen is in een side event van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. Dat is gegaan via Londen, Noordwijk en uiteindelijk in Boekarest, voordat het duidelijke besef heeft geleid tot omarming van die benadering.

De verklaring van Boekarest zal ook een van de bouwstenen zijn voor het toekomstig strategisch concept van de NAVO. Dit antwoord ik op vragen van de heer Vliegenthart. Daar wij initiator zijn, denken wij daar intensief in mee.

Het was de heer Vliegenthart nog steeds niet duidelijk wat BZ doet. Ik heb aangegeven dat op dit punt dit soort initiatieven van belang zijn. Ik

doel op de overkoepelende aanpak. Onze inspanningen zijn er dus gewoon op gericht om te voorkomen -- daar heb je dus die combinatie voor nodig -- dat Afghanistan weer een land wordt waarin in de voetbalstadions massaal slachtingen worden voltrokken, een land waar mensenrechten op een afschuwelijke wijze worden geschonden en waar vrouwen niet meer naar school mogen, wat er weer toe zal leiden dat het land een uitvalsbasis wordt voor terroristische organisaties. Daar is met name de buitenlands politieke inzet op gericht. Je bereikt dat door ervoor te zorgen dat verschillende internationale spelers zich daarop richten, alsook door Afgaanse autoriteiten herhaaldelijk en continu daarop aan te spreken. Het aardige is juist die gezamenlijke aanpak. Allereerst zijn wij alle drie gezamenlijk naar Afghanistan gegaan. Sindsdien heeft ook de minister van Defensie en de minister voor Ontwikkelingssamenwerking afzonderlijke bezoeken aan Afghanistan gebracht. Dat geldt ook voor mij. Dan spreken wij steeds dezelfde boodschap uit, als het gaat over het niet voltrekken van de doodstraf, het tegengaan van corruptie en goed bestuur op lokaal niveau. Daar spreek je dus de regering op aan door middel van transitional justice en het concreet ondersteunen van mensenrechtenprojecten. Dat heb ik bijvoorbeeld nog recent gedaan met betrekking tot vrouwenorganisaties, zoals UNIFEM. Ik noem ook de ontwikkeling van goed bestuur. De autoriteiten worden erop aangesproken om bepaalde ambtenaren niet te benoemen in de provincie Uruzgan. Ik noem ook het ondersteunen van de politie door middel van het opzetten van politiebureaus. Dat zijn contacten en activiteiten van Buitenlandse Zaken.

De heer **Vliegenthart** (SP): Ik dank de minister voor dit antwoord, maar dat gaat voorbij aan die ene vraag: hoe zorgen wij ervoor dat de Taliban geen voet meer aan de grond heeft in Afghanistan en hoe zorgen wij ervoor dat wij verder komen? Is dat a. door de Taliban militair te verslaan, b. door onderhandeld einde en c. door iets anders? Hoe zet de Nederlandse regering zich daarvoor in? Of zeggen wij, als president Karzai gaat onderhandelen: dat is fijn, maar daar hebben wij geen mening over?

Minister **Verhagen**: Hierover verschillen wij duidelijk van mening met de SP. Op zich is dat niets vreemds of nieuws in dit debat. De SP was ook tegen de verlenging van de Nederlandse deelname aan ISAF, omdat men denkt dat militairen daar niets te zoeken hebben, omdat men denkt dat je al die elementen die ik net genoemd heb die wij willen voorkomen, niet kunt voorkomen door een bijdrage aan ISAF. Onze stelling is juist dat er geen ontwikkeling is, dat er geen veiligheid is, dat er geen goed bestuur is zonder een gecombineerde aanpak van Defensie, Ontwikkelingssamenwerking en diplomatie. Dat is de hele kwintessens van de drie D-approach. Men kan zeggen dat je de militairen niet nodig hebt en dat je niets hoeft te doen. De militairen zitten er uiteindelijk om, als het nodig is, ook te vechten tegen de Taliban, als die

mensen bedreigen en als die willen verhinderen dat er meisjes naar school gaan, alsook wanneer die willen verhinderen dat daar veiligheid komt om ontwikkelingen mogelijk te maken. Dat is nu onze drie D-approach.

Als u stelt dat de VN van mening is dat er geen vooruitgang is, winkelt u selectief uit de rapportages. In dezelfde rapportage staat namelijk dat er aanmerkelijk minder kindersterfte is in Afghanistan in vergelijking met vroeger en dat er aanmerkelijk meer vrouwen en meisjes naar school gaan en dus eindelijk toegang krijgen tot onderwijs en kans op ontplooiing hebben, alsook dat er aanmerkelijk meer economische groei is sinds ISAF daar zit. Dat staat ook in die rapportages.

De heer **Vliegenthart** (SP): Ik ga niet meer in discussie met de minister over de inhoud van de VN-rapportages. Ik stel vast dat, als de minister zegt dat de SP geen antwoord heeft, ik ook geen antwoord van de regering krijg.

Minister **Verhagen**: Het is een antwoord dat u niet wenst. Dat is iets anders.

Voorzitter. Er is gevraagd: hoe is die coördinatie en hoe loopt dat nou en hoe is die georganiseerd? Jullie zitten hier allemaal zo gezellig achter de tafel, maar is er werkelijk een drie D-approach? Het is juist ook door het hele departement door allerlei werkgroepen zo georganiseerd dat er structureel afstemming en geïntegreerd opereren gerealiseerd wordt. Wij hebben wekelijks een vergadering van de stuurgroep militaire operaties. Dat speelt een centrale rol. In die stuurgroep zitten de belangrijkste ambtelijke adviseurs op dit terrein van de minister van Defensie en van mij, alsmede een vertegenwoordiger van het ministerie van Algemene Zaken. Er werd al langer geïntegreerd gewerkt. Maar sinds 1 januari, juist vanwege de ervaringen die wij drieën op dit punt hebben, is er een uitbreiding doorgevoerd, waardoor de stuurgroep extra versterkt is door de toetreding van de directeur-generaal Internationale Samenwerking van het ministerie, waardoor ook op dit niveau, dus het hoogste ambtelijke niveau, de drie D's vertegenwoordigd zijn. Vervolgens gaat het proces verder in de richting van het politieke niveau, waarbij zich in de praktijk een soort kerngroep heeft ontwikkeld, bestaande uit de drie bewindslieden die u vandaag voor u ziet, als een soort informeel voorportaal van de ministerraad. Wij schrijven tal van gezamenlijke brieven, die door ons drieën worden afgestemd. Het afgelopen jaar hebben wij ook voor het eerst een gezamenlijk bezoek aan Afghanistan gebracht, juist omdat wij dat noodzakelijk vonden. Op hetzelfde moment beschikten wij namelijk over dezelfde informatie. Ook de samenwerking met andere ministeries, buiten de kern van de drie, is een collegiaal proces, waarbij sprake is van de centrale coördinerende rol van mij.

Voor de civiele component van operaties is verder allereerst de stuurgroep politie en rule of law van belang. Daarin wordt onder voorzitterschap van

Buitenlandse Zaken de Nederlandse bijdrage aan drie civiele missies voorbereid. Naast de kerngroep van de drie zitten hier uiteraard ook de ministeries van Binnenlandse Zaken, Justitie en Financiën bij. Op allerlei niveaus is dit zo georganiseerd, niet alleen maar bij een debat als dit waar wij gedrieën zitten. In de hele afstemming en voorbereiding en in de strategische meerjarenplanningdocumenten wordt op al die momenten de geïntegreerde aanpak gerealiseerd. Als dat nodig is, breiden wij die ook weer uit met specifieke kennis, bijvoorbeeld op het punt van landbouw, zoals de samenwerking met het ministerie van Landbouw op het terrein van de drugsbestrijding of het opzetten van alternatieve gewassen. Dan is het noodzakelijk om ook over die kennis te beschikken. Ook daar zien wij dat er een gemeenschappelijke missie is geweest van het ministerie voor Ontwikkelingssamenwerking met deskundigheid van het ministerie van Landbouw, dat ons van goede informatie heeft voorzien voor het formuleren van de voorwaarden die wij voor de eradicatie van de poppies noodzakelijk achten.

De heer **De Vries** (PvdA): De minister zal mij het genoegen willen doen om mij zijn reactie te geven op de uitspraken van de heer Van Kappen. Is de minister het eens met wat de heer Van Kappen heeft uitgesproken over de politieke bereidheid om met fragiele staten contacten te onderhouden?

Minister **Verhagen**: Uiteraard onderhouden wij contacten. Zo hebben collega Koenders en ik in Sudan met mensen gesproken die wij niet direct de meest fantastische omschrijving zouden willen geven als passend binnen onze waarden en normen.

De heer **De Vries** (PvdA): U bedoelt schurken, zoals de heer Van Kappen dat noemt?

Minister **Verhagen**: Ja, soms praat je met schurken. Maar er is een verschil tussen praten met schurken en praten met terroristische organisaties.

De heer **De Vries** (PvdA): U weet ook altijd verschil te maken tussen vrienden en kameraden, dus ik denk dat hier ook een nuance tussen zit!

Minister **Verhagen**: Precies! Ik zie u als een kameraad, een coalitiekameraad!

*N

Minister **Van Middelkoop**: Voorzitter. Ik dank uw Kamer voor het zeer inhoudelijke debat en voor de goede prikkels die wij hebben gekregen. De heer Van Kappen kan ik geruststellen. Mijn opmerking over hem als woordvoerder van de oppositie mag hij beschouwen als een blijk van waardering en als een blijk van opluchting. Ik moet er niet aan denken om de heer Van Kappen tegenover mij te krijgen bij dit type debat. Ik zou dan met zweet in mijn handen naar de Eerste Kamer gaan, maar ik zou wel komen! De heer Van Kappen zal wel zo vriendelijk willen zijn om mijn waardering over te brengen aan zijn fractie, die hem als blijk van grote

liberaliteit de ruimte geeft om zich zo gouvernementeel op te stellen. Dat is misschien water naar de zee dragen bij de VVD-fractie.

De heer Russell heeft gezegd dat hij vooral over de traagheid bij de ontplooiing van de EUPOL-missie heeft willen spreken. Op dat punt kan ik hem alleen maar krachtig bijvallen. Ik heb hierover ook verschillende debatten in de Tweede Kamer gevoerd, waarin ook de nodige wrevel werd geuit. Ik heb zelf een keer in een bijeenkomst met de defensie-ministers van de Europese Unie met de vuist op tafel geslagen dat het toch echt schandelijk traag ging. Er zaten allemaal politieke argumenten achter, maar in vergelijking met wat de Amerikanen doen als onderdeel van Enduring Freedom -- nader aangeduid met CSTC-Alpha -- doet Europa ongelofelijk weinig. Het echte opbouwwerk voor politie en militairen wordt zowel financieel als materieel toch vooral door de Amerikanen gedaan. Dus als Europa iets doet en als het dan ook nog zo traag gaat, is dat beschamend. Dat hebben wij inmiddels achter ons gelaten. Wij praten nu gelukkig over een mogelijke uitbreiding van de missie. Laten wij vooruitkijken.

De heer De Vries is nog even teruggekomen op de enquête van de militaire vakbonden onder officieren en onderofficieren. Ik heb geleerd dat je goed naar de heer De Vries moet luisteren, omdat je daarvan kunt leren en omdat het je de gelegenheid geeft om enkele zaken recht te zetten. Het laatste is hier nodig. Het uitleggen van het doel van de missie behoort tot het standaardpakket dat militairen meekrijgen. De heer De Vries sprak over frustratie van militairen, die niet bleek uit de enquête. Ik denk daarom dat dit woord iets te snel is gevallen. Ik vind het prettig om dit nog even recht te zetten.

Ten slotte heeft de heer De Vries een opmerking gemaakt die blijk geeft van een onvoldoende inzicht in het eigen karakter van de krijgsmacht, namelijk dat men misschien de gedachte had dat het in Uruzgan vooral gaat om het bouwen van scholen, met de suggestie dat dat toch eigenlijk het meest wenselijk zou zijn. Ik kan de heer De Vries medelen dat mensen die een opleiding hebben gehad als special force graag met die capaciteiten worden uitgezonden. Een F16-piloot gaat naar zo'n gebied om te vliegen en zijn werk te doen als dat gevraagd wordt. Hetzelfde geldt voor een artillerist. Van een genist zou ik het mij misschien nog kunnen voorstellen. Maar het is een misverstand om te denken dat het hoogste ideaal van Nederlandse militairen het bouwen van scholen is.

De heer **De Vries** (PvdA): Dat heb ik helemaal niet gezegd. Wat mij wel interesseert, is of u zelf nu ook diepteonderzoek doet naar wat men vindt van een missie. Hoe verklaart u dan de opvatting die de militairen in die enquête hebben gegeven? Ik denk dat er een discrepantie zit tussen hun verwachtingspatroon en de situatie die zij daar aantreffen. U denkt kennelijk dat het iets anders is, want in het informatiepakket staat precies wat de bedoeling is. Dat is kennelijk niet voldoende om dat verwachtingspatroon en de ervaringen met elkaar

in overeenstemming te brengen. Daarom zijn zij kennelijk teleurgesteld. Wat ziet u dus als oorzaak van deze uitslagen?

Minister **Van Middelkoop**: Het lijkt mij verstandig om hierover niet te speculeren. Dit onderzoek gaf daarover geen uitsluitsel. Wat naar boven kwam, waren simpele cijfers. Daarop heb ik overigens gereageerd. Ik vond dat wel de moeite waard. Wij houden intern regelmatig bij wat de opvattingen zijn van militairen. Zij worden standaard gedebriefd als zij terugkomen, natuurlijk omdat wij daarvan willen leren. Ik heb wel intern gezegd dat ik hierover opinies wil om te kunnen wegen hoe serieus ik deze enquête moet nemen. Communicatief-publicitair heb ik deze zaak serieus genomen, anders was ik niet naar NOVA gegaan, maar meer gewicht kan en wil ik er op dit moment niet aan geven.

Mevrouw Böhler is nog teruggekomen op het AIV-advies over de civiele inhuur van capaciteit voor Defensie. Ik heb zo-even uit mijn dossier mijn standpunt gelicht, dat ik recentelijk aan beide Kamers heb gezonden. Een van uw bodes was zo vriendelijk om dat aan mevrouw Böhler te overhandigen. Daarin is die visie zeer uitvoerig neergelegd. Ik kan haar nog melden dat de Tweede Kamer dit stuk inmiddels in behandeling heeft genomen. Ik vind dat een goede zaak. Nederland loopt behoorlijk voorop in het nadenken over de juridische arrangementen die nodig zijn en over de bevoegdhedenverdeling. Ik vind dit een heel principiële en belangrijk vraagstuk. Daarover heb ik niet eens beroerde Amerikaanse voorbeelden nodig. Ik verheug mij op een debat op enig moment in deze Kamer over dit onderwerp, dat ik zeer de moeite waard vind en dat ook mijn persoonlijke aandacht heeft.

*N

Minister **Koenders**: Voorzitter. De heer Russell complimenteer ik met het stuk van het CDA dat ik inmiddels heb gelezen over de toekomst van Defensie. Dat geeft grote steun voor de idee om in drie D-context te werken. Er staan punten in die wij ons ter harte nemen. Op het punt van de financiën kunnen wij misschien toch enigszins tot elkaar komen, hoewel ik niet wil ontkennen dat er ook een verschil ligt. Ik heb proberen uit te leggen waarom onze benadering sterk is gericht op fragiele staten en veiligheidsbehoeften, vanuit de kant van wat Ontwikkelingssamenwerking kan en moet doen. Defensie heeft weer een eigen verantwoordelijkheid. Waar er een vlak is waar je samenwerkt, doe je dat natuurlijk zo nauw mogelijk. Wij hebben ook onze nek uitgestoken om veel zaken te financieren die essentieel zijn voor de wederopbouw en de conflictvoorkoming. Dat is wat anders dan mijn begroting ter beschikking stellen aan militairen. Dat vind ik geen juiste opvatting. Daarover verschillen wij van mening. De minister van Buitenlandse Zaken heeft al gezegd dat wij de Kamer nog zullen confronteren met een aantal ideeën over het Stabiliteitsfonds, waarvoor wij

beiden verantwoordelijk zijn, die misschien ook in de richting van de heer Russell gaan.

Er is een vraag gesteld over de aanschaf van de C17. In het licht van wat ik tot nu toe heb gezegd, lijkt het mij niet logisch dat Ontwikkelingssamenwerking daaraan meebetaalt. Misschien is dit toch weer een geste in de richting van de heer Russell, gezien wat ik heb gezegd. Het C17-initiatief betreft als ik het goed heb begrepen de verwerving van het recht om vijfhonderd uren uit de NAVO-pool van C17-vliegtuigen te kopen. Indien deze uren worden ingezet door Defensie voor crisisbeheersingsoperaties, zullen deze uren berekend kunnen worden via de post crisisbeheersingsoperaties van de HGIS. Indien de uren worden ingezet voor bijvoorbeeld humanitaire hulp, zullen de vliegers uiteraard kunnen worden bekostigd uit ODA-middelen en Ontwikkelingssamenwerking. Dit is misschien niet zozeer een tegemoetkoming, maar een feitelijke constatering. Dat lijkt mij ook volledig terecht, want dan worden die vliegers gebruikt waarvoor zij nodig zijn, namelijk voor opbouw. Ik denk dat dit de heer Russell misschien enigszins gerust kan stellen.

Ik dank de SP-fractie voor haar steun aan een groot aantal onderdelen van ons beleid.

De heer **Russell** (CDA): Ik wil de minister nog even confronteren. Misschien is dat ook handig voor zijn verdere overweging over het wel of niet echt drie D meedoen, want ik hoor een soort toenadering. In 1994 heeft zijn ambtsvoorganger voor een bedrag van 60 mln. meegedaan aan Hercules transportvliegtuigen van de Koninklijke Luchtmacht. Er werden toen trekkingsrechten verkregen voor inzet in noodsituaties, dus voor OS-doeleinden. Voor zover ik het heb begrepen, is dit eigenlijk meer van hetzelfde, maar de minister sprak net ook in de vragende vorm en misschien moeten wij dit onderling in het overleg over de drie D nog eens goed bespreken. De minister deed het zojuist echter voorkomen dat het kon worden verrekend als er een uurtje werd gevlogen. Dat was echter niet precies wat ik bedoelde en ook niet wat de heer Van Kappen bedoelde. Het voorstel blijft: overweeg het en kom daarop later terug, want misschien is het nu niet het moment om dit toe te zeggen. Ik hoopte dit aan het eind van het dit debat te horen. Dit stelt mij enigszins teleur, maar wij hoeven niet samen die schuttersputjes van de heer Vliegenthart in te gaan.

Minister **Koenders**: Ik dank de heer Russell voor zijn opmerking. Het is geen enkel probleem om deze vraag nu te beantwoorden. Dat zal ik graag doen. Ik geloof ook niet dat er sprake is van schuttersputjes of dat deze D niet zo bij de andere twee D's zou horen. Het is de eerste keer dat ik dat vandaag hoor en het bevreemdt mij enigszins. Wij hebben hier gezamenlijk aangegeven dat wij gezamenlijk werken aan de drie D-benadering. Wij hebben alleen een verschil van mening over financiering, namelijk dat Ontwikkelingssamenwerking ontwikkelingssamenwerking betaalt en Defensie

defensie. Ik ga ook niet aan het ministerie van Defensie vragen om ineens voor financiering te zorgen waar ik tekorten heb bij de millenniumontwikkelingsdoelstellingen. Ik begrijp dus niet waar de heer Russell dit vandaan haalt. Ik heb juist gezegd dat ik bereid ben op een groot aantal punten gezamenlijk de veiligheid van fragiele staten vorm te geven, waarvoor Ontwikkelingssamenwerking 290 mln. uitgeeft. Dat is de essentie. De heer Russell kan natuurlijk nog het besluit van mijn voorganger in 1994 aanhalen. Hij schudt "nee", maar dan moet hij dat echt even toelichten. Het C17-initiatief is de verwerving van het recht om vijfhonderd vliegers uit de NAVO-pool te kopen. Dat is dus een heel ander geval dan in 1994. Het is een recht om te kopen. Indien die uren door ons worden ingezet, zullen wij daarvoor betalen. Dat geldt precies zo voor Defensie vanuit de HGIS. Dat is het antwoord op de vraag.

Ik kom op de kindsoldaten. Als de Kamer het goed vindt, zou ik daarover graag de volgende week verder spreken om nu wat tijd te winnen. De fractie van de SP heeft in haar eerste termijn een vraag gesteld over de quote van mevrouw Hilhorst. Zij is hoogleraar humanitaire hulp en wederopbouw aan de Wageningen Universiteit. Ontwikkelingssamenwerking kent vaak een zeer discontinu karakter. Terwijl de bevolking in conflictsituaties zo goed en zo kwaad als het gaat probeert zich te redden en zo normaal mogelijk blijft leven, heeft het Westen de neiging in een kramp te schieten, zie bijvoorbeeld de situatie in Darfur. Ik denk dat mevrouw Hilhorst daarin gelijk heeft. Ik denk dat de lessen die zijn geleerd in de jaren negentig een zekere angst hebben opgeleverd voor bijvoorbeeld interventie. Dit is wat de SP overigens heel goed representeert. Dat komt ook vaak omdat het ingewikkeld is en men niet bij voorbaat weet dat men succes heeft. Men maakt dus een afweging. In Darfur is de situatie natuurlijk enorm ingewikkeld omdat het conflict zelf zo complex is geworden.

Er is inmiddels geen makkelijke militaire oplossing meer mogelijk omdat de grote aantallen doden zijn gevallen in 2003 en 2004. Nu is het zo complex dat er een combinatie moet zijn van UNAMID, noodhulp en gesprekken met de rebellenleiders. De Kamer heeft daarover een notificatie ontvangen. Die gesprekken voeren wij ook, evenals gesprekken met president Al-Bashir. Minister Verhagen heeft dat net gemeld. Dit is op dat punt de drie D-benadering. Dat kan Nederland natuurlijk niet alleen.

Over de continuïteit van de hulpinspanning zelf heeft de SP-fractie een belangrijk punt te pakken, omdat ik vind dat die er nog onvoldoende is. Je wilt eigenlijk de tijd tussen noodhulp en wederopbouw versnellen, zodat er geen gat tussen valt. Daarom heeft de Nederlandse regering internationaal een voorstel gedaan dat ook is geaccepteerd. Dat gat is de situatie waarin je meer doet dan humanitaire hulp verlenen, maar nog geen huizen en scholen gaat bouwen omdat het conflict er nog is, zie Darfur. Men zou een aantal activiteiten moeten formuleren, humanitair plus genaamd, early recovery, die nu al een instrument

kunnen zijn om de vijandelijke groeperingen bij elkaar te krijgen. Wij doen dat bijvoorbeeld in verband met water.

De heer **Vliegenthart** (SP): Dat was niet vraag. Mijn eigen vraag luidt of de minister deze thema's kan meenemen in zijn AIV-aanvraag naar de meerwaarde van de drie D-benadering en hoe die in praktijk vorm kan krijgen.

Minister **Koenders**: Ik denk dat ook mijn collega's dat element van de relatie tussen humanitaire help en reconstructie belangrijk vinden. Dat doen wij met zeer veel plezier.

Mijn laatste opmerking betreft de vraag van de ChristenUnie-fractie. Het is een moeilijke vraag. Ik kan er maar een ding over zeggen. Het is een diepgaande vraag die terecht is, namelijk of globalisering leidt tot uniformering en misschien kaalslag van waarden. De heer Kuiper heeft onder andere gewezen op het in ieder geval vermeende conflict tussen de beschavingen van christendom en islam. Mijn opvatting is heel in het kort de volgende. Ik denk dat het in de kern een conflict is binnen culturen en religies. Ik vind dat je dat op het ogenblik het scherpst ziet in de islam, waarbinnen een conflict bestaat tussen de gematigde en de meer fundamentalistische kant. Daartussen bestaan weer allerlei schakeringen.

Het kan natuurlijk uitlopen op een clash van beschavingen, maar ik denk nog steeds dat de echte problemen binnen die culturen zitten, dat ze vaak voornamelijk politieke componenten hebben en dat er mensen zijn die daarvan misbruik maken. Dat zie je in allerlei landen, in het Westen maar ook in de landen waarom het gaat. Ik wil niet te snel de conclusie trekken dat globalisering automatisch leidt tot uniformering en kaalslag. Dat risico zit er wel in, dat je overal hetzelfde eet en hetzelfde reist en dat de waardevorming vermindert ten gevolge van totale commercialisering van de wereldeconomie en de wereldgemeenschap. Het interessante vind ik juist dat landen die economisch gaan groeien -- China, India, Azië -- vanwege die groei en het verhoogde zelfvertrouwen juist heel sterk hun eigen cultuur gaan invullen met hun eigen positionering van waarden en normen. Dat zie je ook in Afrika. Soms leidt dat inderdaad tot conflicten met ons, maar het is niet automatisch hetzelfde als een kaalslag, integendeel. Ik denk dat sprake is van tegengestelde ontwikkelingen. Daarmee moeten wij constant rekening houden om te zorgen dat wij wel bruggenbouwers blijven. Het is essentieel dat wij geen kans geven aan de mensen die die bruggen vooral kapot willen maken en de conflicten willen opvoeren en dat degenen die de bruggen willen bouwen, zonder hun eigen principes op te geven, veel meer kans moeten krijgen. Ik vind het een van de grote waarden van de ontwikkelingssamenwerking om dat bruggen bouwen vorm te geven.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Het punt is dat zwakke landen vaak het andere voorbeeld laten zien. China en India zijn sterke naties met een eigen cultuur. Er komt een AIV-aanvraag waarin de

drie D-benadering wordt meegenomen. Kan dit aspect worden meegenomen in de vraagstelling? Het gaat uiteindelijk om een ontwikkelingsperspectief.

Minister **Koenders**: Ik krijg hierop van mijn collega's niet het meest enthousiaste commentaar, maar ik wil mij daarachter niet verschuilen. Ik acht de AIV tot heel veel in staat, maar wij moeten het niet overdrijven. Ik weet niet of hij hierop een antwoord kan geven. Dit vereist misschien een bredere discussie op een ander moment. Ik wil best eens kijken of wij daarvoor met de heer Kuiper een ander moment kunnen vinden. Ik denk niet dat de AIV dit punt er extra bij moet krijgen. Ik ben bang dat het dan wat vervluchtigt. Dat de heer Kuiper een belangrijk punt te pakken heeft, daarover is geen twijfel mogelijk.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Ik dank de drie ministers buitengewoon hartelijk voor hun reactie in de tweede termijn en hun bijdragen aan het debat in het algemeen.

**

Sluiting 17.23 uur.

!Besluiten en ingekomen stukken!

*N

Lijst van besluiten:

De Voorzitter heeft na overleg met het College van Senioren besloten om:

a. de plenaire behandeling van de volgende wetsvoorstellen te doen plaatsvinden op 10 juni 2008

Wijziging van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek in verband met invoering van de mogelijkheid de jaarrekening van kleine rechtspersonen op te stellen volgens fiscale grondslagen (31136);

Wijziging van de Wet toezicht accountantsorganisaties en Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek, ter implementatie van richtlijn nr. 2006/43/EG van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 17 mei 2006 betreffende de wettelijke controles van jaarrekeningen en geconsolideerde jaarrekeningen, tot wijziging van de Richtlijnen 78/660/EEG en 83/349/EEG van de Raad, en houdende intrekking van Richtlijn 84/253/EEG van de Raad (PbEU L 157) (31270);

Wijziging van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek in verband met de uitbreiding van de groep van personen die het collegegeld dat is vastgesteld bij wet, verschuldigd zijn (31346);

Wijziging van de Wet op het kindgebonden budget in verband met de vaststelling van de hoogte van het kindgebonden budget met ingang

van 2009 en de wijziging van het afbouwpercentage (31399);

17 juni 2008 (i.p.v. 1 juli 2008)

Verandering in de Grondwet, strekkende tot het vervallen van de bepaling over het uitsluiten van wilsonbekwamen van het kiesrecht (31012);

Verandering in de Grondwet, strekkende tot het vervallen van de bepaling inzake het voorzitterschap van de gemeenteraad en van provinciale staten (31013);

30 september 2008

Beleidsdebat toekomst van de AWBZ en het functioneren van de WMO, inclusief de hieraan gerelateerd zijnde effecten van de marktwerking in de zorg

25 november 2008

Beleidsdebat "biotechnologie in brede zin";

b. het voorbereidend onderzoek van de volgende wetsvoorstellen te doen plaatsvinden door de vaste commissies voor

Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu op 10 juni 2008:

Wijziging van de Wet inburgering (inburgeringsvoorzieningen voor alle inburgeringsplichtigen gericht op het inburgeringsexamen of het staatsexamen Nederlands als tweede taal) (31318);

Justitie

op 17 juni 2008:

Wijziging van de Telecommunicatiewet en de Wet op de economische delicten in verband met de implementatie van Richtlijn 2006/24/EG van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie betreffende de bewaring van gegevens die zijn verwerkt in verband met het aanbieden van openbare elektronische communicatiediensten en tot wijziging van Richtlijn 2002/58/EG (Wet bewaarplicht telecommunicatiegegevens) (31145); Volksgezondheid, Welzijn en Sport/Jeugd en Gezin op 17 juni 2008:

Uitbreiding van de bestuurlijke handhavingsinstrumenten in de wetgeving op het gebied van de volksgezondheid (31122);

op 24 juni 2008:
Bepalingen over de zorg voor de publieke gezondheid (Wet publieke gezondheid) (31316); Financiën

op 24 juni 2008:
Wijziging van de Wet identificatie bij dienstverlening en de Wet melding ongebruikelijke transacties ter uitvoering van richtlijn nr. 2005/60/EG van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 26 oktober 2005 tot voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor het witwassen van geld en de financiering van terrorisme (PbEU L 309) en ter uitvoering van richtlijn nr. 2006/70 van de Commissie van de Europese Gemeenschappen van 1 augustus 2006 tot vaststelling van uitvoeringsmaatregelen van Richtlijn 2005/60/EG van het Europees Parlement en de Raad wat betreft de definitie van politiek prominente personen en wat betreft de technische criteria voor vereenvoudigde klantenonderzoeksprocedures en voor vrijstellingen op grond van occasionele of zeer

beperkte financiële activiteiten (PbEU L 214) (31237);

Samenvoeging van de Wet identificatie bij dienstverlening en de Wet melding ongebruikelijke transacties (Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme) (31238).

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. de volgende door de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangenomen wetsvoorstellen:

Wijziging van de Wet inburgering en enkele andere wetten in verband met het vervallen van de mogelijkheid om Nederlandse onderdanen tot inburgering te verplichten en het aanbrengen van enkele technische verbeteringen (30877);

Wijziging van het Wetboek van Strafvordering tot verbetering van de regeling van de positie van de deskundige in het strafproces (Wet deskundige in strafzaken) (31116);

Uitbreiding van de bestuurlijke handhavingsinstrumenten in de wetgeving op het gebied van de volksgezondheid (31122);

Wijziging van de Telecommunicatiewet en de Wet op de economische delicten in verband met de implementatie van Richtlijn 2006/24/EG van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie betreffende de bewaring van gegevens die zijn verwerkt in verband met het aanbieden van openbare elektronische communicatiediensten en tot wijziging van Richtlijn 2002/58/EG (Wet bewaarplicht telecommunicatiegegevens) (31145);

Wijziging van de Wet identificatie bij dienstverlening en de Wet melding ongebruikelijke transacties ter uitvoering van richtlijn nr. 2005/60/EG van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 26 oktober 2005 tot voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor het witwassen van geld en de financiering van terrorisme (PbEU L 309) en ter uitvoering van richtlijn nr. 2006/70 van de Commissie van de Europese Gemeenschappen van 1 augustus 2006 tot vaststelling van uitvoeringsmaatregelen van Richtlijn 2005/60/EG van het Europees Parlement en de Raad wat betreft de definitie van politiek prominente personen en wat betreft de technische criteria voor vereenvoudigde klantenonderzoeksprocedures en voor vrijstellingen op grond van occasionele of zeer beperkte financiële activiteiten (PbEU L 214) (31237);

Samenvoeging van de Wet identificatie bij dienstverlening en de Wet melding ongebruikelijke transacties (Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme) (31238);

Wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering en de Gerechtsdeurwaarderswet in verband met de bevoegdheid van deurwaarders om informatie op te vragen en elektronisch te betekenen in geval van derdenbeslag (31240);

Bepalingen over de zorg voor de publieke gezondheid (Wet publieke gezondheid) (31316);

Wijziging van de Wet inburgering (inburgeringsvoorzieningen voor alle inburgeringsplichtigen gericht op het

inburgeringsexamen of het staatsexamen Nederlands als tweede taal) (31318);
Samenvoeging van de gemeenten Bennebroek en Bloemendaal (31328);
Samenvoeging van de gemeenten Alkemade en Jacobswoude (31329);
Wijziging van diverse wetten op of in verband met het terrein van VWS, teneinde wetstechnische gebreken te herstellen en andere wijzigingen van ondergeschikte aard aan te brengen (Reparatiewet VWS 2008) (31405).

Deze wetsvoorstellen zullen in handen worden gesteld van de desbetreffende commissies;

2. de volgende regeringsmissives:

een, van de minister-president, minister van Algemene Zaken, ten geleide van de Verantwoordingsbrief 2007 (griffiennr. 141335);
een, van de minister van Buitenlandse Zaken en de staatssecretaris voor Europese Zaken, ten geleide van het verslag van de Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen van 29 april 2008 (griffiennr. 141097.01);
een, van de minister van Buitenlandse Zaken, inzake de uitspraak in het Britse MKO-proces (griffiennr. 137070.06);
een, van de staatssecretaris voor Europese Zaken, ten geleide van twee fiches die werden opgesteld door de werkgroep Beoordeling Nieuwe Commissievoorstellen inzake Aanbeveling Europees systeem studiepuntenoverdracht beroepsonderwijs en inzake Aanbeveling Europees referentiekader kwaliteitsborging beroepsonderwijs (griffiennr. 141342);
een, van alsvoren, ten geleide van vijf fiches die werden opgesteld door de werkgroep Beoordeling Nieuwe Commissievoorstellen inzake o.a. Richtlijn bestrijding van belastingfraude in het intracommunautaire verkeer (griffiennr. 141330);
een, van de minister van Justitie, inzake visitatiecommissie Juridische Functie en Wetgeving (griffiennr. 141293);
een, van alsvoren, inzake voorhangprocedure wijziging Besluit nevenvestigings- en nevenzittingsplaatsen (griffiennr. 141294);
een, van alsvoren, inzake JBZ-instemmingsbesluit; ontwerp-kaderbesluit betreffende de bestrijding van bepaalde vormen en uitingen van racisme en vreemdelingenhaat door middel van het strafrecht (griffiennr. 132638.69);
een, van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, ten geleide van het rapport CTIVD inzake het onderzoek naar de implementatie van de aanbevelingen van de commissie door de AIVD (rapport nr. 18A) (griffiennr. 141319);
een, van alsvoren, ten geleide van het Sociaal Jaarverslag Rijk 2007 (griffiennr. 141349);
een, van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, ten geleide van de Kerncijfers 2003-2007 OCW Bestel in Beeld 2007 (griffiennr. 141306);
een, van alsvoren, ten geleide van het onderwijsverslag 2006-2007 (griffiennr. 141352);

een, van alsvoren, ten geleide van het jaarverslag 2007 Rathenau Instituut (griffiennr. 141372);
een, van de minister van Financiën, ten geleide van het verslag van de Eurogroep en Ecofin Raad van 13 en 14 mei 2008 te Brussel (griffiennr. 141083.01);
een, van de minister van Verkeer en Waterstaat, inzake voorhang ontwerp-algemene maatregel van bestuur tot wijziging van het Reglement rijbewijzen in verband met de doorberekening van de kosten van het onderzoek in het kader van de voorhangprocedure (griffiennr. 141318);
een, van de staatssecretaris van Economische Zaken, inzake bevindingen van de staatssecretaris van Economische Zaken op het jaarverslag 2007 van de Consumentenautoriteit (griffiennr. 141336);
een, van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, ten geleide van het jaarverslag Faunafonds 2007 (griffiennr. 141332);
een, van de minister en de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, ten geleide van het Jaarverslag 2007 Inspectie Werk en Inkomen (griffiennr. 141347);
een, van alsvoren, ten geleide van de jaarverslagen 2007 SUWI-organisaties en (keten)meibrieven (griffiennr. 141315);
een, van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, inzake de beantwoording van de vragen uit een schriftelijk overleg van de Tweede Kamer over ontwerp-AMvB in verband met het uitvoeren van arbeidsongeschiktheidsregelingen (griffiennr. 140226.02);
een, van de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, ten geleide van het ontwerpbesluit Tijdelijk besluit bevordering arbeidsinschakeling alleenstaande ouders WWB (griffiennr. 141364);
een, van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, inzake verplicht eigen risico: voorhangprocedure en stand van zaken (griffiennr. 141373);
een, van de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, ten geleide van het jaarverslag CCMO (griffiennr. 141309).

De Voorzitter stelt voor, deze missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn neergelegd op de afdeling inhoudelijke ondersteuning ter inzage voor de leden;

3. de volgende geschriften:

een, van C.N. Verhagen te Middenbeemster, ten geleide van zijn brief aan de hoofdredactie van Ars Aequi, inzake mobilisatieoproep (griffiennr. 141273);
een, van L. Adriaans te Roermond, inzake rechtbank Roermond (griffiennr. 141297);
een, van H. Arts-Alofs te Vaals, inzake reactie ontvoering van kinderen (griffiennr. 1341338).
Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste commissie voor Justitie;

een, van M. Knorringa te Zwijndrecht, inzake kindermishandeling (griffienr. 141296). Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste commissies voor Justitie en voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport/Jeugd en Gezin;

een, van J. Budding te Woudenberg, inzake verrijking van IB-groep ten koste van studente (griffienr. 141302). Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschapsbeleid;

een, van F. Aja te Leeuwarden, inzake buitenslapers (griffienr. 141295). Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste commissie voor Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu/Wonen, Wijken en Integratie;

een, van M. Potters te Kraggenburg, inzake staking streekvervoer (griffienr. 141281). Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste commissie voor Verkeer en Waterstaat;

een adres van familie Vandeveldte te Tildonk (België), inzake een klacht over de handelwijze van de douane (griffienr. 141357).

De Voorzitter stelt voor, deze geschriften voor kennisgeving aan te nemen.